

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Bakalářská práce

Josef Vacek

Kriminalita a každodennost křivoklátských poddaných na přelomu 17. a 18. století.

Criminality and Everyday Life of Vassals in Křivoklátsko Area in the Late
Seventeenth and at the Beginning of the Eighteenth Century

Praha 2016

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Jaroslav Čechura, DrSc.

Poděkování

Rád bych tímto co nejsrdečněji poděkoval vedoucímu práce, prof. PhDr. Jaroslavu Čechurovi, DrSc., který mi byl vždy ochotně nápomocen.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne

.....

Josef Vacek

Abstrakt

Práce se zabývá každodenním životem křivoklátských poddaných na konci 17. a na počátku 18 století. Jako primární pramen používá autor především výslechové protokoly z vyšetřování sexuálních deliktů. Jednotlivé případy jsou detailně analyzovány za pomoci dalších primárních pramenů, s cílem nalézt vzory chování v každodenním životě ve zkoumaném období. Práce klade důraz na témata role cti raně novověkých lidí v každodenním životě a individuální rozhodování vrchnosti v jednotlivých případech.

Klíčová slova

Křivoklát [panství], kriminalita, každodennost, 17. století, 18. století, výslech

Abstract

The paper analyses the everyday life of Křivoklát vassals in the late seventeenth and at the beginning of the eighteenth century. As the primary source the author uses mainly the records of examination of sexual offenders. Individual cases are analyzed in details with the help of other primary sources in order to discover the patterns of everyday life behavior in the period. The importance of role of honor in the everyday life of early modern people and individuality of decision-making of their authorities are the main conclusions of this paper.

Keywords

Křivoklát [dominion], Criminality, Everyday Life, Seventeenth Century, Eighteenth Century, Examination

Obsah

Seznam použitých zkratek	7
1. Úvod	8
1.1. Metoda práce	9
1.2. Popis pramenů	12
1.3. Literatura	19
2. Stručný přehled dějin panství	22
2.1. Tisíc let křivoklátských	22
2.2. Mapy a vyobrazení	26
3. Křivoklátské sexuální delikty a každodennost	29
3.1. To se stalo, když petrovickou hospodu stavili, již od toho času deset let	29
3.2. Myslím, že prý mě budou počítati 22 let	36
3.3. Mlela sem a byla tam do třetího dne.....	38
3.4. Sliboval mně, že si mě vezme, sice bych jemu nebyla volná.....	40
3.5. Před hodnověrnýma svědky v Žebráče jí stav manželský slíbil.....	44
3.6. Jakpak se spolu budete živiti?	46
3.7. Z vozu skočil a na vojnu se dal.....	49
3.8. Pět neděl v arestu, musela jsem rumovati při pivovaře	53
3.9. Mečem na hrdle trestán býti má	57
3.10. Při právě města... ..	64
4. Závěr.....	68
5. Seznam pramenů a literatury	71

5.1. Nevydané prameny	71
5.2. Vydané prameny	77
5.3. Knihy	78
5.4. Články.....	80
5.5. Metodika, příručky, slovníky, učebnice	83
6. Přílohy	85
6.1. O přepisu výslechů	85
6.2. Varianty zápisů obci	88
6.3. Obrazová příloha	90
6.4. Seznam příloh	90

Seznam použitých zkratek

AČ = Archiv český

ANM = Archiv národního muzea

AM = Archiv města/městečka

APA = Archiv pražského arcibiskupství

AS = Apelační soud

ČČH = Český časopis historický

Matrika N/O/Z = Matrika Narozených/Oddaných/Zemřelých

NA = Národní archiv

SA+NA = oddělení fondu velkostatek Křivoklát, *Starý a Nový archiv*

SAP = Sborník archivních prací

SOA = Státní oblastní archiv

SOkA = Státní okresní archiv

PřF UK = Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy

Vs = Velkostatek

1. Úvod

Každý, kdo chce proniknout do života sedláků, domkařů, nádeníků, řemeslníků, ale i selek, děveček a dalšího poddaného obyvatelstva, musí do pramenů. Více než dvacet rejstříků a inventářů ke křivoklátskému velkostatku tvoří rozmanitou paletu možností, ze které si badatel může vybrat. Témat ke studiu je tu nepočítaně, a to nejen ke studiu každodennosti: stavební rozvoj, církevní správa, průmysl, obchod, soudní spory o majetek, korespondence významných osobností, hospodaření držitelů panství a tak dále. Ve svém rozsahu a obsahu je tento fond vskutku jedinečný mezi středočeskými velkostatky, rovnat se mu může pouze minimum z nich.¹

Kromě studia politických a hospodářských dějin však také nabízí možnost prozkoumat právě každodennost z období konce 17. a první poloviny 18. století. Ve svém repertoáru totiž obsahuje pramen, který je ve středních Čechách vzácný: výslechové protokoly. Zatímco v jižních Čechách jsou tyto listinné podklady poměrně dobře zachovány,² na ostatním území buď vůbec nevznikaly, nebo podlely zkáze, především pak v podobě skartace v průběhu 19. a počátku 20. století. Zde zůstaly zachovány díky rozsahu fondu, kde vybírat jednotlivé listiny ke skartaci bylo obtížné a současně díky svému uložení, na hradě Křivoklát, odkud byly na konci minulého tisíciletí přesunuty do Státního oblastního archivu v Praze.³ Jejich uložení je zřejmě také důvodem, proč tyto kriminální

---

¹ Obdobný úvod použit ve studii VACEK, Josef. Každodennost a sexuální delikty na Křivoklátsku na přelomu 17. a 18. století, in: *Cornova* 5 (1/2015), s. 35–36. Zde rovněž prezentovány některé případy užití rovněž v této práci.

² O tom svědčí řada monografií zpracovávající tyto materiály, např.: ČECHURA, Jaroslav. *Kriminalita a každodennost v raném novověku: Jižní Čechy 1650-1770*. Praha: Argo, 2008, 366 s. ISBN 978-802-5700-495., DIBELKA, Jaroslav. *Obranné strategie mužů a žen obviněných ze smilstva a cizoložství: Panství Třeboň na přelomu 17. a 18. století*. České Budějovice: Jihočeská Univerzita, 2012, 202 s. ISBN 978-80-7394-363-9, MATLAS, Pavel. *Shovívavá vrchnost a neukáznění poddaní?: hranice trestní disciplinace poddaného obyvatelstva na panství Hluboká nad Vltavou v 17.–18. století*. Praha: Argo, 2011, 323 s., [26] s. obr. příl. Každodenní život. ISBN 978-802-5703-823 a další.

³ INDRA, Bořivoj. Stěhování archiválií z hradu Křivoklát. *Archivní čtvrtletník: Nezávislý čtvrtletník pro vnitřní potřebu archivní sítě ČR a členy České archivní společnosti*. 1995, roč. 6, č. 1, s. 25–28.

případy nejsou zahrnuty v přehledu soupisu pramenů a literatury k hrdelnímu soudnictví⁴ v českých zemích, které sestavil Jindřich Francek s Tomášem Šimkem.⁵

Badatelským záměrem autora je postihnout nejvýraznější aspekty každodenního života křivoklátských poddaných v oblasti sexuálního chování a tím rozšířit poznatky o české venkovské společnosti raného novověku. Za hlavní prameny byly vybrány výslechové protokoly pro sexuální přečiny a další archivní prameny, které je doplňují.

1.1. Metoda práce

V této práci se zaměřuji především na interpretaci pramenů a toho, co odpovídají na otázky, jež jsou jim kladeny. I proto nechci přebírat a používat některý z modelů, které se pro psaní dějin každodennosti objevily, neboť věřím, že nelze aplikovat obecnou formu na jedinečný materiál. Stejný postup vede, do jisté míry, nevyhnutelně ke stejným výsledkům, aneb „kdo hledá, najde“.⁶ Z tohoto důvodu se nechávám literaturou do značné míry inspirovat, nesnažím se však kopírovat výkladová schémata či reprodukovat zažitá „pravdy“, které jsou čtenářům často předkládány. Skutečnost, že mnou zkoumané materiály ještě nikdo nezpracoval, ba ani nezaregistroval, je nejlepším startovním blokem, ze kterého může historik vyběhnout.

Soustředit se v historii na jedince a nikoli na velké „dějinné procesy“ není pochopitelně záležitostí novou. Ve své práci jsem se proto nechal inspirovat známými přístupy jako

---

⁴ Byť sexuální delikty *a priori* nepatří mezi hrdelní zločiny, bývají sem často řazeny.

⁵ FRANCEK, Jindřich a Tomáš ŠIMEK. *Hrdelní soudnictví českých zemí: Soupis pramenů a literatury*. Zámorsk: Státní oblastní archiv, 1995, 188 s.

⁶ Podobně jako Darnton ve svém *Velkém masakru koček* hledal a nacházel rituály, když pod zabitím konkrétní kočky viděl symbolické zneuctění manžela její majitelky, může i dnešní badatel, který k tématu přistoupí se seznamem jevů, které má v novověké společnosti najít, „objevit“ něco, co ve skutečnosti neexistovalo. Srov. například hierarchizaci venkova in: BŮŽEK, Václav et al. *Společnost českých zemí v raném novověku: struktury, identity, konflikty*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2010. Česká historie. ISBN 978-80-7422-062-3, zde s. 142–152. K rituálům DARNTON, Robert. *Velký masakr koček a další epizody z francouzské kulturní historie*. Praha: Argo, 2013. Každodenní život. ISBN 978-80-257-0862-0, zde s. 73–95, především pak s. 90.

je mikrohistorie, historická antropologie⁷ či konceptem dějin zdola.⁸ Současně se lze částečně vymezit vůči historické demografii, která dělá z lidí pouhé ekonomické subjekty a dává je do čísel, jež neodráží (dobovou) realitu.⁹ Tento obor má samozřejmě své přednosti a opodstatnění,¹⁰ nicméně mám za to, že přistupovat k tématu každodennosti pouze či převážně jeho optikou by jen oddálilo a jaksi znelidštilo předmět studia: malého člověka. Plně se pak ztotožňuji s myšlenkou Josefa Petráně, o tom, že „*domnělé objektivní struktury, vytvářené statistickými metodami, nevyjadřují skutečnosti lidského světa*“.¹¹ Rovněž se chci vyvarovat právněhistorickému přístupu, který akcentuje normy a potlačuje vlastní chování, jednání prostých lidí. Autor má za cíl oprostít se od pohledu shora, kdy si vystačíme pouze s normativy; je pochopitelně záhodno tyto prameny využít, je však zapotřebí je konfrontovat s chováním oněch aktivních jedinců.¹²

Mikrohistorie, ve svém širokém pojetí, představuje nejen zmenšení měřítko, ve kterém zkoumáme dějiny, nýbrž přiblížení se *aktivním jedincům* skrze co nejdůkladnější a nejúplnější rozbor pramenů.¹³ V jistém smyslu se jedná o návrat k vyprávění, kde hrají hlavní role malí lidé, kteří byli dosud přehlíženi, případně byli rozřazováni do sociálních struktur, kvantifikováni a tím opět znelidšťováni. Jsou to „*lidé v sociálních uskupeních a ne sociální skupiny*“, kdo tvořil raně novověké společenství, a tak je nutné k historii

---

⁷ Blíže např. PETRÁŇ, Josef et al. *Dějiny hmotné kultury III*. Praha: Karolinum, 1995. ISBN 80-7184-084-X, zde s. 13n.

⁸ Srov. ČECHURA, Jaroslav. Antidisciplinování, či disciplinování zdola? Pasáček, zlodějíček, sexuální delikvent a aktivní člověk Tomáš Kabourek alias Studnička. *Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis*. 2012, roč. 52, suppl. 1, s. 121-131.

⁹ Tímto tvrzením chci poukázat na postup, kterého se chci v práci vyvarovat a jenž je v demografii hojně užíván, totiž že nejdříve dojde ke kvantifikaci objektu bádání a následně je z výsledků čtena kvalitativní hodnota. Tento výsledek je však pouze řečí čísel, která nemívají skutečný vztah k lidem.

¹⁰ O tom, že historická demografie je platným oborem, svědčí i uznávané stejnojmenné odborné periodikum *Historická demografie*.

¹¹ PETRÁŇ, Josef. Mikrohistorie aneb o nedějínách. In: KLÁPŠTĚ, Jan et al. *Dějiny ve věku nejistot: sborník k příležitosti 70. narozenin Dušana Třeštíka*. Praha: Nakl. Lidové noviny, 2003, s. 201–208. ISBN 80-7106-647-8, zde s. 203.

¹² Poněkud odlišně GRULICH, Josef. Zkoumání "maličkostí": Okolnosti vzniku a významu mikrohistorie. *Český časopis historický*. 2001, roč. 99, č. 3, s. 519–547.

¹³ ČECHURA, Jaroslav. Mikrohistorie - nová perspektiva dějepisceví konce tisíciletí?. *Dějiny a současnost: Kulturně historická revue*. 1994, roč. 16, č. 1, s. 2–5, zde s. 3.

přístupovat a nevnášet do vnímání světa 17. a 18. století ahistorismy. V tomto smyslu je třeba mít na paměti, že jedinci nejednají na základě racionálního definování vlastních potřeb, ale v systému zděděných představ a proto mikrohistorie apeluje na terminologii, jíž jsou dějiny prezentovány.¹⁴ Kromě terminologie je posléze ještě kladen důraz na sociální rozpory společnosti, skrze něž ji můžeme poznat a snad i pochopit.

Jelikož každý případ *je jedinečný*, rozhodl jsem se na radu Jaroslava Čechury přepsat a přiložit výsledky,¹⁵ ze kterých jsem podstatnou měrou vycházel. Jsem přesvědčen, že jediné v kontextu nabývá informace svého pravého obsahu. Přikláním se k názoru, že (re)konstrukce dějin by měla být spíše induktivní, nikoli deduktivní; tedy vyvozovat závěry z konkrétního, nikoli aplikovat předem stanované či domnělé na konkrétní.

Ve výslechových protokolech se dozvídáme nemálo údajů o smilnících, cizoložnících a dalších delikventech v oblasti sexuálních přestupků. Ať už je to jejich jméno, věk, bydliště, práce nebo životní zkušenosti – najdeme zde téměř vše o každém vyslýchaném. Podle těchto a dalších poznatků bychom mohli vytvořit soubory delikventů a rozškátlkovat je do příslušných skupin. Rovněž by mohla vzniknout schémata, která by nám stanovila průměrný věk pachatele, průměrnou vzdálenost dané vsi od centra panství, nejčastěji užívané jméno, zaměstnání a například určit, že je vysoká pravděpodobnost, kde ten daný člověk sloužil alespoň tři roky. Na základě toho určíme skupiny lidí s podobnými rysy, rozřadíme je do skupin, přiřadíme k nim postavení ve společnosti dle obecných schémat a dostaneme krásně rozvrstvenou a strukturovanou společnost s jasnými hranami. Vše podle přísné logiky a dedukce. Nebo to můžeme udělat jinak. Jak? Nepředpokládat zažitá stereotypy, neglobalizovat typy chování, nevnucovat pramenům zákonitosti, které v nich nejsou. Jistě, i novověká společnost měla svůj řád a běh, ten však nenajdeme, pokusíme-li se k jeho hledání přistoupit s již předpřipraveným seznamem předsudků, které je třeba nalézt a verifikovat. K poznání je třeba užít opačný postup, tj. nechat prameny mluvit samy za sebe. A právě o takový postup se pokouším při analýze jednotlivých výsledků.

---

¹⁴ PETRÁŇ, J. Mikrohistorie..., s. 203.

¹⁵ Metodě jejich zpracování a prezentování je věnována samostatná kapitola v závěru práce.

1.2. Popis pramenů

Všechny výslechy, které byly za účelem vyhotovení této práce použity, jsou uloženy ve fondu Velkostatek Křivoklát ve Státním oblastním archivu v Praze [Přílohy 1-a–1-c]. Pod inventárními čísly 3785 a 3787 se ukrývá celkem 108 případů, které byly řešeny správou křivoklátského panství v letech 1688–1752. Jelikož se však mezi rokem 1752, ze kterého se zachovaly pouze dva výslechy, a rokem 1740 nenachází žádný další případ, zvolil jsem pro účely práce jako horní mez rok 1740; dolní hranici jsem ponechal na roce 1688. Rozborováno tedy bylo 106 případů.

Podíváme-li se na název, pod kterým jsou výslechy vedeny, je potřeba je pro naše účely poněkud korigovat. Část, nazvaná „*Procesy pro cizoložství, 1688–1752*“, obsahuje toliko 86 případů smilstva (*fornicationis*) či znásilnění (*stupri*)¹⁶. K tomu jsou zde čtyři případy, kde je děvečka vyslýchána pro *infanticidium*, tedy vraždu novorozeněte či vyhnání plodu z těla. Obvinění z cizoložství se zde objevuje pouze jedenkrát.

V druhé číselné řadě, pojmenované jako „*Procesy pro vraždy novorozeňat a jiné zločiny, 1696–1740*“, se nalézá celkem dvacet výslechů. Mezi nimi nalezneme *incesty* (zprznění krve vlastní), *adulteria* čili cizoložství a několik jednotlivin, jako je například vyšetřování faráře pro smilstvo, jedno podezření z *infanticidia* apod. Bylo by tedy záhodno pojmenovat prvně jmenovanou skupinu spíše jako „*Procesy pro smilstvo*“ a druhou posléze „*Cizoložství, incesty a další sexuální delikty*“. Ovšem není třeba více uměle rozřazovat skupiny deliktů, vždyť ani písaři v tom neměli jasno a případ, kdy děvečka smilnila „z *dobré vůle*“ neváhali označit jako *stupri*, čili znásilnění,¹⁷ přičemž podobných způsobů zařazení nalézáme více.

Výslechové protokoly vznikaly na kancelářích jednotlivých panství – tedy kanceláře křivoklátská, krušovská a petrovická a na Nižboru. Ve sledovaném období, tedy od konce 80. let do roku 1740, prošly výslechy jen malou vnější změnou. Jejich responsoriální

---

¹⁶ Byť mezi skutky nazvanými jako znásilnění a smilstvo není patrný rozdíl, jak bude osvětleno níže.

¹⁷ Případ N61 – viz příloha. Všechny další odkazy na jednotlivé případy rovněž uvedeny zkratkovitě. K systematice viz poslední část práce.

forma¹⁸ zůstala zachována po celou dobu a výrazně se nezměnily ani další náležitosti těchto dokumentů. Protokoly mají na začátku každého výsledku převážně stručné uvedení, nadpis, který se skládá ze jména vyslychané osoby, místa původu a domnělého skutku. Zakončeny bývají opět kratším zápisem, ve kterém je uvedeno místo, kde se výslech odehrál, dále datum, kdy proběhl a někdy i jméno vyslychajícího. Z těchto náležitostí pochopitelně nalezneme výjimky zvláště, jedná-li se o koncept, nicméně značná část protokolů těmito náležitostmi disponuje. Jazykem výsledků je v zásadě čeština, ačkoli nalezneme i několik německých zápisů (ty však mají i česky psanou kopii).

Pramenem listinné povahy, který je nepostradatelný pro bádání v trestní agendě, je bezesporu korespondence a další dokumenty, které vznikly na městských a krajských kancelářích. Ve sledované lokalitě se pak jedná především o korespondenci měst Nové Strašecí a Rakovník, ke které je možno doplnit některé písemnosti vzniklé na kancelářích jednotlivých panství.¹⁹

Z provenience církevní jsou neopominutelným zdrojem matriky, které jsou pro Křivoklátsko vedeny již od počátku 17. století.²⁰ To, že zde byla matriční kniha zavedena takto časně (pražským arcibiskupstvím bylo jejich vedení stanoveno synodou z roku 1605),²¹ souvisí s tím, že byla vedena protestantským farářem, přičemž byla roku 1623 převzata farářem katolickým.²² Rozsáhlé panství, čítající více než pět desítek vsí,²³ nebylo

---

¹⁸ Způsob výsledku, kdy je dotčený (ať už svědek či obviněný) dotazován vyslychajícím. V protokolech zaznamenáno způsobem, kdy na levé polovině papíru je zapsána otázka, v pravé pak následuje odpověď. Zpravidla jsou jednotlivé dvojice otázka-odpověď očíslovány.

¹⁹ Např. SOA Praha, Vs Křivoklát, inv. č. 805, sig. H 137–H142; inv. č. 815, sig. H 165–H 172; inv. č. 1384, sig. S2; inv. č. 3201, sig. 5056 H; inv. č. 3808, sig. 659 S, 660 S. Plné označení viz seznam pramenů.

²⁰ Sběrka matrik a průvodní listinný materiál, Středočeský kraj (1573-1951), sig. Beroun 01. Řada narozených 1601–1633 a řada oddaných 1614–1633 zahrnuje celkem 21 obcí včetně Křivokláta a Nižboru. Dále jsou matriční knihy označovány již pouze svými signaturami.

²¹ MAUR, Eduard. *Základy historické demografie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978, 194 s., zde s. 53.

²² Srov. MYŠKA, Milan a Aleš ZÁŘICKÝ. *Prameny k hospodářským a sociálním dějinám novověku 1*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2008, 235 s. ISBN 978-80-7368-585-0, zde s. 21–22. Okolností, za jakých předání knihy proběhlo, nám přiblíží poznatek ze strany 144 matriky, kde se protestantský farář loučí se svými farníky před odchodem do exilu zápisem v podobě kalicha v lednu 1623. Následující měsíc jsou již zapisovány křty a oddavky rukou faráře katolického [Příloha 2].

pochopitelně vedeno v jedné souvislé řadě matrik, nýbrž se dělilo na jednotlivé farnosti. Stav vedení matrik na jednotlivých částech panství je značně rozkolísaný, když pro jednu ves v 17. století najdeme zápisy ze stejného roku i v pěti knihách.²⁴ Tento stav se mění koncem století a farnosti dostávají pevnější hranice, které však nikdy nebyly nepřekročitelné – což ostatně nebylo ani snahou tehdejších církevních hodnostářů.

Matriky pro 17. a částečně i pro 18. století zůstávají místy i značně nespolehlivé. Zápis dané události často závisel v podstatě na vůli faráře, a tak se často stávalo, že o některých křtech, pohřbech či oddavkách nenalezneme v matrice záznam.²⁵ Na Křivoklátsku se s větší spolehlivostí můžeme setkat na počátku 18. století, kdy je do matrik vnášen určitý stabilní řád a systém zápisů. I když dnes historická demografie nabízí pomocí statistik a propočtů možnost zrekonstruovat matriku a zjistit, zda byla vedena správně,²⁶ dostaneme z této rekonstrukce opět pouze jen statistiku, nikoli konkrétní jména a místa. Právě z tohoto důvodu se můžeme při bádání opřít pouze o to, co v matrice skutečně zaznamenáno je, nikoli o to, co tam být mělo. V tomto ohledu tvoří jistou výjimku křty nemanželských dětí, kdy vedení těchto zápisů bylo na sledovaném území dosti nestabilní.

Naproti matrikám je možno položit značně nedoceněný pramen, jakým jsou poddanské soupisy.²⁷ I přes svou takřka kritiku²⁸ tvoří výjimečný nástroj pro poznání každodennosti

---

²³ Tento počet se v průběhu času pochopitelně proměňoval. Ve sledovaném období se počty pohybovaly v počtech 55-60 vsí.

²⁴ Např. ves Bratronice je pro rok 1664 k nalezení právě v pěti matrikách, jde o knihy s označením signatury Beroun 02, Družec 01, Nové Strašecí 01, Zbečno 01 a Železná 01, uložené v SOA Praha.

²⁵ Srov. např. FIALOVÁ, Ludmila. Vývoj obyvatelstva Prahy v letech 1650–1800 na základě matrik. *Historická demografie*. 2006, roč. 30, č. 1, s. 219-276, zde s. 224. Zde je poměrně zarážející Dibelkovo volání po dalším výzkumu, když je překvapen, že matriky neobsahují veškeré obyvatelstvo, viz DIBELKA, J. *Obranné strategie...*, s. 56.

²⁶ Srov. EBELOVÁ, Ivana a Klára WOITŠCHOVÁ, přednáška v rámci předmětu „PVP 1 Základy historické demografie“, 27.2. 2013, Filozofická fakulta UK, Praha.

²⁷ Jeho úplnou absencí můžeme, ke škodě jejich prací, sledovat u historiků tzv. jihočeské školy historické. Viz DIBELKA, Jaroslav. *Obranné strategie...*, dále GRULICH, Josef. *Populační vývoj a životní cyklus venkovského obyvatelstva na jihu Čech v 16. až 18. století*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2008, 474 s. ISBN 978-80-7394-091-1. Přitom oba autoři pramen zřejmě znají, neboť J. Grulich jej bohatě popisuje ve své knize *Populační vývoj...*, s. 73–79. J. Dibelka pak v přehledu literatury sice uvádí kupříkladu Plachtovu Lidnatost, nicméně na jedno z nejdůležitějších sdělení, které autor předkládá v úvodu, naprosto rezignoval, když nepoužil žádný ze stovek soupisů třeboňského panství.

raného novověku. Poddanské soupisy, jinak také *registra stavění sirotků*, totiž evidovaly veškeré poddané obyvatelstvo příslušné k danému panství, a to včetně dětí předzповědního věku. Tím, že se soupis každoročně obnovoval, byla vytvářena souvislá řada, na které je možno sledovat kvantitativní, především pak ale kvalitativní proměny.

Vedení register stavění sirotků bylo nařízeno již v komorní instrukci z roku 1603;²⁹ kdy se však začaly na jednotlivých panstvích skutečně vést, je otázkou. Poddaní byli evidováni za účelem hledání vhodné pracovní síly na panství, současně jim byly vypláceny sirotčí důchody. Rovněž, jak zmíněná instrukce napovídá, měla se vrchnost o počty svých poddaných zajímat, „*neboť jí na nich záleží*“.³⁰

První z *křivoklátských* soupisů, které jsou evidované v SOA *Třeboň*, deponované v *Českém Krumlově* a vedené v inventáři k ústřední schwarzenberské kanceláři *Hluboká nad Vltavou*,³¹ se dochoval z roku 1645. Sešit, který na své poničené titulní straně nese český nápis „*Registra stavení sirotkův na panství Jeho Mi. Cz. Křivoklátském Anno*“, je tak nevhodným pramenem pro poznání každodennosti v době války [Příloha 3]. Na více než 130 foliích je pečlivě zdokumentováno dvaapadesát obcí, které k panství náležely.³²

Viz PLACHT, Otto. *Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16.-18. století*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1957, 366 s., 16 čb. fot. příl., zde s. 15. Zde O. Placht hovoří mimo jiné o využitelnosti poddanských soupisů pro poznání každodennosti, a to již v roce 1957. Dále srov. SOA *Třeboň*, Vs *Třeboň*, sig. IB 5AU No1. Podobně ke své práci přistoupil i Pavel Matlas ve své práci *Shovívavá vrchnost a neukáznění poddaní?* a poddanské soupisy nepoužil.

²⁸ Srov. MAUR, Eduard. *Základy*, s. 65n.

²⁹ KALOUSEK, Josef. *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské: Z archivů domácích i cizích XXII **. Praha, 1905, zde s. 386n.

³⁰ Srov. MAUR, Eduard. K demografickým aspektům tzv. druhého nevolnictví. *Historická demografie*. 1983, roč. 8, s. 7–44, zde s. 10–11.

³¹ SOA *Třeboň* – oddělení Č. Krumlov, fond Schwarzenberská ústřední kancelář *Hluboká nad Vltavou*, 1525–1940, sig. II 5AU No 2, kniha 1. Na tomto místě bych rád poděkoval Jaroslavu Čechurovi, který mne na soupisy upozornil. Systém, jakým jsou zařazeny a uloženy, je přinejmenším překvapivý.

³² SOA *Třeboň*, Schwarzenberská ústřední kancelář *Hluboká nad Vltavou*, 1525–1940, inv. č. 1, sig. II 5AU No 2.

Od roku 1659³³ pak registra tvoří souvislou řadu a to až do roku 1675, poslední *dochovaný* soupis je pak o čtyři roky starší. Za vznik a zachování této řady vděčíme schwarzenberské správě, která soupisy zaváděla na svých panstvích – u toho křivoklátského pak patrně navázala na již existující soupisy. Z pramenů vyplývá, že se ne všechny soupisy zachovaly. Ve výseších často nacházíme odpovědi (při otázce, jak je dotyčný/á starý/á), které na registra přímo či nepřímo odkazují.³⁴ Současně se dochoval i výpis z register z roku 1701, ke kterému se ještě později vrátíme. Jak však vyplývá z pozemkových knih, byla registra vedena již v 16. století – z nich se však nedochovaly ani zlomky. Je otázkou, zda soupisy mohly zaniknout při některém z požárů, neboť Křivoklát byl požárem po roce 1679 stižen pouze jedenkrát, a to v roce 1826. Popis této události však nenasvědčuje tomu, že by byly v plamenech ztraceny nějaké archiválie.³⁵

Dalším pramenem, který sloužil k evidenci obyvatelstva pro daňové účely, byl předchůdce tereziánského katastru. Jednalo se pokus napravit kontribuční systém, který byl doposud podřízen takzvané druhé berní rule či druhému rustikálnímu katastru, který byl realizován na základě reforem hraběte Kinského z let 1683–1684. Počátky pokusů o jeho nápravu můžeme spatřovat v posledním roce vlády císaře Leopolda I., kdy žádá po českých stavech, aby tento systém změnily. Jednání pokračovala i po jeho smrti v květnu roku 1705 s Josefem I. a byla zdánlivě dovedena do zdárného cíle. Bylo dohodnuto, že do konce září roku 1706 odevzdají všechna panství nové *fasse* a vyměření kontribucí. Plán na nový katastr však ztroskotal a realizoval se pouze asi na třetině panstvích.³⁶ Na Křivoklátsku se tyto *fasse* zachovaly pro panství krušovické.³⁷ Na tento „katastr“ navazují tereziánské

---

³³ Fragment soupisu z roku 1659 je uložen v SOA Praha, Vs Křivoklát, SA+NA, inv. č. 730, sig. H 31, fol. 1–46, další část této řady soupisů je uložena v SOA Třeboň, viz výše.

³⁴ Blíže kapitola „Myslím, že prý mě budou počítati 22 let“.

³⁵ Srov. ŠVIPL, O. Zhouba Křivoklátského. *Vlastivědný sborník okresu rakovnického (s Křivoklátskem) a kralovického (s Manětínskem)*. 1935, roč. 5, č. 8, s. 99–100.

³⁶ PEKAŘ, Josef. *České katastry 1654-1789: se zvláštním zřetelem k dějinám hospodářským a ústavním*. 2. vyd. Praha: Historický klub, 1932, 363 s., zde s. 25–27.

³⁷ SOA Praha, Vs Křivoklát, SA+NA, inv. č. 1414, sig. S 33.

fasse z léta 1713, jež sice vstoupily v platnost až v roce 1748, avšak pro naše účely je rozhodující doba a účel jejich vzniku, a ne jejich využití v pozdější době.³⁸

Skutečnost, že samotný tereziánský katastr (někdy též zvaný „třetí berní rula“), je ze své povahy pramenem statickým, nám sama o sobě není příliš nakloněna. Jistou plasticitu tomuto prameni dodá srovnání s *fassemi* z roku 1706 a samozřejmě je možné jej využít v kontextu s dalšími prameny. Jelikož se však nejedná o práci založenou na zkoumání obyvatelstva pohledem demografickým, nestojí tento, byť jinak jistě velmi cenný pramen, nikterak v popředí archiválií, jež byly pro vnik této práce určující.

O několik stupínků výše stojí pozemkové a gruntovní knihy. Těch se sice nachází v rámci křivoklátského velkostatku mnoho desítek a připočteme-li k nim i knihy dokladové a další, přiblížíme se k číslu dvou set, nicméně valná většina těchto knih spatřila světlo světa až po polovině 18. století a stávají se tak jen velmi těžko použitelnými pro účely této práce. Těch několik knih, které se dochovaly pro sledované období (tj. od konce 17. stol. do konce 30. let století 18.), nepokrývá zdaleka celé panství. Je otázkou, zda chybějící knihy vůbec vznikly, neboť narozdíl od poddanských soupisů o nich nejsou zprávy, nebo zda byly zničeny či teprve čekají na své objevení. Zvláště citelná je absence pozemkových knih pro první čtyři dekády 18. století, což do značné míry kopíruje časový rámec práce.

Křivoklátské pozemkové knihy³⁹ jsou mimo jiné unikátní ve svém časovém rozsahu. Vůbec nejstarší z nich je *Liber testamentorum bulletus*⁴⁰ (kniha testamentů), založená roku 1511. O rok později pak vznikly knihy *měscké gruntownj czerwene*.⁴¹ Tyto knihy rakovnické můžeme doplnit o první ryze pozemkovou knihu vedenou pro panství křivoklátské od roku 1528 [Příloha 4], na kterou pak na přelomu 16. a 17. století plynule navazují další knihy.⁴² „Pozemnice“, jak se těmto svazkům také říká, sice byly původně foliovány, nicméně tímto způsobem se zřejmě zaznamenal prvotní stav a posléze bylo

---

³⁸ Blíže k prvnímu tereziánskému katastru a jeho využití např. PEKAŘ, J. *České katastry...*, s. 104–144. Opět srov. BUMBA, J. *České katastry...*, s. 31–32.

³⁹ Zde je nutno vnímat pojem „pozemkové knihy“ v nejširším významu. V rámci rakovnické manipulace sem spadají například knihy dokladové, ortelové, knihy smluv apod.

⁴⁰ SOkA Rakovník, AM Rakovník, inv. č. 367, kniha č. 352.

⁴¹ SOkA Rakovník, AM Rakovník, inv. č. 342, kniha č. 327.

⁴² SOA Praha, Vs Křivoklát, SA+NA, inv. č. 1, sig. Kř 1.

přikročeno k multiplikaci, která orientaci v knize poněkud ztěžuje. Tato podoba je typická i pro další knihy, které končí rokem 1693.

Význam pozemkových knih spočívá v množství informací, které sledují. Není to totiž pouhé mechanické předávání gruntů z generace na generaci. Za pomoci tohoto materiálu můžeme sledovat vývoj selské usedlosti v několika směrech. Můžeme si klást otázky, na které nám jiné prameny jen stěží odpoví: „jaká byla reálná cena, kterou sedláci zaplatili?“, „jak se měnila?“, „jaké bylo vybavení stavení?“, „jak se projevil požár, zběhnutí usedlého či průtah (cizích) vojsk?“. Na tyto a mnohé další otázky můžeme najít odpovědi často pouze zde. Pochopitelně vždy záleží na tom, co dotyčný písař zaznamenal, každodenností však místy přímo přetéka. V této práci ovšem, vzhledem k jejímu časovému rozsahu, pro který se nezachovalo mnoho knih, mohou plnit pouze funkci pramene doplňkového.

Prameny, které neodmyslitelně patří k trestní agendě, jsou vrchnostenská nařízení, různé reskripty, dekrety a patenty. Pro Křivoklátsko se opět zachovaly spíše zlomkovitě. Kromě řady dekretů, která se zachovala v opisech pro léta 1722–1731,⁴³ jsou k dispozici ještě knihy krajských patentů z let 1701–1732 (mezerovitě), které mají však spíše hospodářsko-správní charakter, přičemž plní i zpravodajskou funkci.⁴⁴ Další formy příkazů a zákazů shora se objevují spíše nahodile. Pro prvních patnáct let 18. století se navíc měla dochovat nařízení Jana Josefa z Valdštejna pro Křivoklát, ta však v současné době nejsou v SOA Praha k dohledání.

Z výše uvedeného vyplývá, že z tohoto typu pramene se stala nejužitečnější desetiletá řada dekretů pro panství. V nich jsou zaznamenána jednotlivá nařízení, která vrchnost vydala. Dotýkají se jak větších celků (celého panství, všech poddaných, poddaných konkrétní vsi), tak i jednotlivých osob, ať už se jedná o faráře, dlužníky a podobně. Mezi těmito najdeme i několik rozhodnutí v sexuálních deliktech, které se na panství odehrály a zaznamenaly. Poslední zásadní typ trestněprávního pramene, který byl pro zpracování použit, jsou knihy

---

⁴³ SOA Praha, Vs Křivoklát, SA+NA, inv. č. 731, sig. H 32 a inv. č. 733, sig. H 37.

⁴⁴ Vedle nařízení o zákazu vyvážení obilí, nalézáme zprávy o tom, který dům ve městě se uvolnil a je na prodej, či věřitelé se mají pro dlužníkovu smrt hlásit o peníze apod. Viz SOA Praha, Vs Křivoklát, SA+NA, inv. č. 812, sig. H 154.

ortelů pražského apelačního soudu.⁴⁵ I zde nalezneme některé z případů, pochopitelně ty z nejtěžších.

1.3. Literatura

Bádání o historické kriminalistice nemá v Čechách dlouhou tradici. Zřejmě nejstarší ucelenou prací mířící tímto směrem, je dílo Jiřího Klaboucha, *Staré české soudnictví*. Tato publikace je pro účely práce přínosná především po té stránce, že dává v obecné rovině vhled do soudní a rozhodovací praxe, přičemž autor vychází jak z normativních pramenů, tak ale přímo ze znalosti konkrétních případů. Samotné sexuální delikty, ani nic tematicky „příbuzného“ zde však obsaženo není, kromě krátké zmínky při popisu procesního řízení.⁴⁶

Od počátku devadesátých let minulého století se ve větším rozsahu na bádání o hrdelních zločinech zaměřil Jindřich Francek. Ve skupině nejtěžších zločinů se objevují i některé přečiny ze skupiny sexuálních deliktů, primárně cizoložství. Časem se autorův záběr rozšířil na kriminalitu obecně, nicméně problém jeho knih tkví v nadměrné míře popisnosti a především pak v přespřílišném lpění na normě způsobem „zde je norma -> zde je chování od ní odvozené“. Ve Franckových publikacích je rovněž patrné, že užívá stejné schéma pro zpracování kriminality v jednotlivých městech, oblastech. Dostává se tak často k naplnění teze, proti níž jsem se vyslovil v počátku: používáním stejného mechanického postupu dospívá ke shodným závěrům bez ohledu na materiál. Franckovy práce jsou však velmi bohaté na pramennou základnu a literaturu.⁴⁷

Ženy, které vnesly světlo do poznání každodenního života raného novověku i skrze kriminálnía, jsou především Alice Velková se svou mikrohistorickou studií *Krutá vrchnost, ubozí poddaní?* a Daniela Tinková s knihou *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*. První jmenovaná kniha na více než pěti stech stranách zachycuje vývoj venkova,

---

⁴⁵ NA v Praze, fond Apelační soud 1548–1783.

⁴⁶ KLABOUC, Jiří. *Staré české soudnictví: jak se dříve soudovalo*. Praha: ORBIS, 1967, 417 s., zde s. 245–246.

⁴⁷ Srov. FRANCEK, Jindřich. *Zločin a trest: v Pardubicích 16.–18. století*. Ústí nad Orlicí: OFTIS, 2011, 248 s. ISBN 978-80-7405-720-3. TÝŽ, *Zločin a trest v českých dějinách*. Praha: Rybka Publishers, Knižní klub, 1999, 463 s. ISBN 80-242-0087-2. TÝŽ, *Velké dějiny země Koruny české. Zločinnost a bezpráví*. Praha: Paseka, 2011. ISBN 978-80-7432-115-3.

respektive venkovské rodiny a představuje zde i vztah venkovanů k vrchnosti. Užitečnější pro studium tématu je však práce D. Tinkové, která se věnuje mimo jiné problému infanticidia v raně novověké společnosti, ovšem spíše z pohledu procesního a pohledu elit. Přesto je to práce výjimečná, neboť se neomezuje na české země, nýbrž tento rámec překračuje pohledem do toskánských a francouzských pramenů.

Zřejmě nejvýraznějším zástupcem jihočeské historické školy v oblasti raně novověké kriminality je v současnosti historik Jaroslav Dibelka, který na sebe upozornil především již několikrát zmíněným dílem *Obranné strategie mužů a žen obviněných ze smilstva a cizoložství*. Práce, ve které si autor buduje koncept *sociální kontroly* jako absolutního „dozorce“ nad venkovany, obsahuje na 40 stranách (z nichž nejméně polovinu tvoří poznámky pod čarou) věnovaných oněm obranným strategiím, vylíčení několika proudů jednání při obvinění jedince ze sexuálního přečinu. Úskalí tato práce skýtá hned několik; ať už je to chudá pramenná základna,⁴⁸ (ne)postihnutí některých základních trendů v této oblasti, časový rozptyl práce, který není stanoven či globalizování a zevšeobecňování některých závěrů.⁴⁹

Druhým jihočeským historikem, který působí na poli studia každodennosti, je Pavel Matlas. Kriminalitě a jejímu postihu se nejprve věnoval v několika článcích,⁵⁰ posléze i v knize,⁵¹ kde se zaměřil na panství Hluboká nad Vltavou. Na rozdíl od Dibelky zužitkoval velké množství archivního materiálu vztahujícího se nejen ke kriminalitě, ale i k fungování a správnímu aparátu celého panství, čímž téma mohl lépe zasadit

---

⁴⁸ Již zmíněné nevyužití poddanských soupisů, použití jediné pozemkové knihy v oblasti, kde jsou dobře dochovány apod.

⁴⁹ Na nedostatky práce upozornil při recenzi např. ČECHURA, Jaroslav. Jaroslav Dibelka: *Obranné strategie mužů a žen obviněných ze smilstva a cizoložství*. Panství Třeboň na přelomu 17. a 18. století. *Časopis Matice moravské*. 2013, roč. 132, č. 1, s. 209–215, či HORSKÝ, Jan. DIBELKA Jaroslav, *Obranné strategie mužů a žen obviněných ze smilstva a cizoložství*. Panství Třeboň na přelomu 17. a 18. století. *Český časopis historický*. 2014, roč. 112, č. 1, s. 123–127, a další.

⁵⁰ Např. MATLAS, Pavel. Delikt smilstva a jeho postih na schwarzenberském panství Hluboká nad Vltavou (1666-1760). *Archivum Trebonense: sborník studií pracovníků Státního oblastního archivu v Třeboni*. 2007, s. 76–96, TÝŽ, Hrdelní soudnictví na panství Hluboká nad Vltavou (1661–1765), *Sborník archivních prací*, 2007, roč. 57, s. 3–156, TÝŽ, Dvojím metrem. Trestní praxe patrimoniální jurisdikce v raném novověku. *Opera Historica*. 2007, roč. 12, č. 1, s. 291–313.

⁵¹ MATLAS, Pavel. *Shovívavá vrchnost...*

do dobového kontextu. Avšak podobně jako J. Dibelka, vidí i P. Matlas svět očima vrchnostenské správy a tento pohled *shora dolů* také promítá do svých prací.

Neopominutelnou studií je pak práce profesora Jaroslava Čechury, *Kriminalita a každodennost v raném novověku*.⁵² Kniha, která se spolu s články J. Čechury stala inspirací pro mé bádání,⁵³ obsahuje kvalitativní zhodnocení desítek kriminálních případů ve velkém časovém rozpětí 1650–1770. Prostředím, kde se přestupky odehrávaly, se stalo okolí jihočeské města Soběslavi, přičemž autor čerpal ze širokého spektra archivních pramenů.

Literaturu doplňuje řada článků a kratších studií. Z oboru historické demografie můžeme zmínit například práce profesora Eduarda Maura.⁵⁴ K dějinám Křivoklátska a jeho okolí posloužily mimo jiné regionální časopisy⁵⁵ a konečně k poznání metodologických přístupů k problému sexuálních deliktů byly použity periodika jako *Český časopis historický* či edice *Opera Historica*.⁵⁶ Rovněž byly k práci použity příručky a kompendia, která z hlediska jejich obsahu neřadím do oddílu *Knihy*, nýbrž byl vytvořen samostatný seznam těchto publikací. Sem patří například příručka *Historická chronologie* profesorky Marie Bláhové, či *Akademický slovník cizích slov*.

---

⁵² ČECHURA, Jaroslav. *Kriminalita* či TÝŽ. *Sex v době temna: sexuální život na českém jihu v prvním století Schwarzenberků (1660-1770)*. V Praze: Rybka Publishers, 2015. ISBN 978-80-87950-14-2.

⁵³ Přehled článků, ze kterých jsem čerpal, viz seznam literatury.

⁵⁴ MAUR, Eduard. Poddání točnického panství v druhé polovině 17. století. *Sborník archivních prací*. 1964, roč. 14, č. 1, s. 57–87 a TÝŽ, Poddání točnického panství v druhé polovině 17. století. *Sborník archivních prací*. 1965, roč. 15, č. 1, s. 277–297.

⁵⁵ Např. *Vlastivědný sborník okresu rakovnického (s Křivoklátskem) a kralovického (s Manětínkem)* či *Věstník musejního spolku města Rakovníka a politického okresu rakovnického*.

⁵⁶ Seznam všech použitých článků a studií v plné citaci viz seznam literatury.

2. Stručný přehled dějin panství

2.1. Tisíc let křivoklátských

Hrad Křivoklát, někdy označovaný také jako Hrádek, pochází z 11. století. Jeho založení lze připsat Přemyslovcům, snad knížeti Oldřichovi. Není jasné, z čeho přesně pochází samotné pojmenování tohoto hradu. Původní název Hrádku byl Křivoplát, ze kterého se vyvinul dnešní lehce pozměněný název. Původ tohoto názvu můžeme spatřovat ve slově klát, když toto znamenalo pro Slovyany les s nízkými a křivými stromky. Současně se však můžeme zaměřit na latinské tvary názvu, které naznačovaly odvození od krve: Creuoplath, Creoplat.⁵⁷

Krajinu si velice oblíbili již Přemyslovci a to především pro její lesy bohaté na zvěř. Zpočátku kvůli honitbě pobývali v nedalekém Zbečně, kde byl roku 1100 právě při honu zavražděn kníže Břetislav II.⁵⁸ Pro větší pohodlí zde byly vystavěny hrady Křivoklát a Velíz, které byly následně v počtu rozmnoženy o Týřov, Jenčov a další.⁵⁹

Důležitým mezníkem byla polovina 13. století. Právě v této době vzniká panství Křivoklát, zahrnující téměř celé Rakovnicko, které čítalo na sto vsí a dvorů. Zpočátku byl v čele panství panovník, toto řešení však nebylo praktické a tak od roku 1454 přenechává řízení panství na královských hejtmanech a purkrabích, přičemž prvním z nich se stává pan Johann starší z Kozojed.⁶⁰ Panství křivoklátské bylo založeno spolu se vznikem Rakovníka a tím i nového kraje roku 1250.⁶¹

---

⁵⁷ KOČKA, Václav. *Dějiny Rakovnicka*. 2. vyd. Rakovník: Agrosience ve spolupráci s Musejním spolkem královského města Rakovníka a okresu rakovnického a Muzeem T.G.M. Rakovník, 2009, 723 s. ISBN 978-80-85081-28-2, zde s. 9.

⁵⁸ KOSMAS. *Kronika Čechů*. Vyd. 8., (v této úpravě a v Argu 1.). Překlad Karel Hrdina, Marie Bláhová. Praha: Argo, 2011, 285 s. Memoria medii aevi, sv. 13. ISBN 978-802-5704-653., zde s. 154.

⁵⁹ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého: Díl 8., (Rakovnicko a Slánsko)*. Vyd. 3., v Argu 1. Ilustrace Adolf Liebscher, Karel Liebscher. V Praze: Argo, 1996, 307 s., [30] listů příloh. ISBN 80-857-9496-9, zde s. 15.

⁶⁰ SOA PRAHA, Vs Křivoklát, odd. Starý a Nový archiv. Inv. č. 1898, sig. G1420, fol. 1r. Srov. SEDLÁČEK, A. Hrady... s. 27.

⁶¹ KOČKA, V. *Dějiny...*, s. 12.

V okolí se vybuďovalo mnoho měst, hradů a vesnic za Přemysla Otakara II., který nechal vystavět například Beroun, Mělník a další. Současně za jeho vlády byl Křivoklát konečně dostavěn a částečně přestavěn, takže se někdy označuje jako druhý zakladatel hradu. K ochraně panství pak byla zřízena manství, která jsou zde poměrně svébytná po několik následujících staletí.⁶²

Panství prošlo mnohými změnami, především pak v držbě. Hrad, náročný na údržbu, mělo ve své moci postupem času mnoho pánů. Z nich jmenujme Jana Zajíce z Valdeka, který se jej ujímá po smrti Přemysla Otakara II. a vyhání odsud nepřátele. Dalším byl Zdeněk Lev z Rožmitálu, který bere panství do své moci po smrti jiného krále, který se o Křivoklát rovněž staral, totiž Vladislava Jagellonského.⁶³

Dalším z významných držitelů byl i Ladislav Popel z Lobkovic, který panství ovládal od konce 30. let 16. století po dobu čtyř let, než jej od něj odkoupil opět král Ferdinand I. V té době se z Hrádku stává státní vězení,⁶⁴ ačkoli první vězně zde evidujeme již v dobách Kosmových.⁶⁵ Konsolidace Křivoklátska proběhla na počátku poslední třetiny 16. století, když v říjnu 1565⁶⁶ či v únoru 1566⁶⁷ zastavil císař Maxmilián II. panství svému bratru Ferdinandu II. Tyrolskému, který záhy vyplatil všechny věřitele a došlo tak ke scelení.⁶⁸

V druhé polovině 70. let 16. století se panství ujímá Jiřík z Lobkovic. Ten k panství přidává další vsi. Následně je z něj vyjmuto město Rakovník, které je roku 1588 prohlášeno za svobodné město královské. V městské kronice o tomto momentu můžeme číst: „*Majestát od J. M. C., že se město Rakovník k třetímu stavu připojuje v plné obci vyhlášen léta 1588*“ [přepsal J.V.].⁶⁹ Právě tento zápis, skromně uvedený, dobře odráží dobovou realitu. Dnes máme tendenci události, jako je povýšení města či změna jeho

---

⁶² SEDLÁČEK, A. Hradý..., s. 16.

⁶³ KOČKA, V. Dějiny..., s. 36.

⁶⁴ Tamtéž, s. 44–47.

⁶⁵ KOSMAS. Kronika..., s. 176.

⁶⁶ SEDLÁČEK, A. Hradý..., s. 38.

⁶⁷ KOČKA, V. Dějiny..., s. 63.

⁶⁸ CECHNER, Antonín. *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese rakovnickém*. Praha: Archaeologická kommisce při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1911, 146 s. 1. díl, zde s. 1–10.

⁶⁹ LIBERTIN, Jakub Tobiáš. *Rakovnické paměti 1425–1639* [rukopis], f. 31v.

statusu, vnímat mnohem dramatičtěji. I z formy a délky zápisu o povýšení města, který je bezprostředně následován rozsáhlejší informací o tom, kdy (s přesností na dny a hodiny) byl pověšen kostelní zvon, kolik vážil a jak byl odlit, vyplývá, že to nebyla nikterak oslavná a velká událost, jak by se nám mohlo zdát. Naproti tomu přiřknutí městského erbu o sto let dříve, je věnována celá jedna strana a i členění textu svědčí o tom, že to pro město byl významnější moment.⁷⁰

Za zásadní moment pro poznání dějin tohoto kraje můžeme považovat skloněk 16. století, přesněji počátek února roku 1597. Tehdy totiž vznikl požár, který zničil mnoho cenných archiválií: knihy manské, trhové a urbární. Posléze, během třicetileté války, byl hrad několikrát obsazen a vyrabován. Ušetřeno nezůstalo ani okolí, když muselo dodávat značný proviant táhnoucím armádám, případně odvádět materiál a vojenské síly. Na konci roku 1634 se na panství nalézalo přes 300 pustých domů celkem ve 40 vsích, z toho jedna dokonce zcela pustá! Další ránu utřžil požárem, který vypukl v červnu 1643. Ten opět propukl nešťastnou náhodou a zachvátil na čtyři desítky pokojů a zničil majestáty křivoklátských manů, které tu byly uloženy od počátku války. Na jejím samém konci uchvátil Křivoklát generál Königsmark a poručil odtud zásobovat svou kuchyni.⁷¹

Křivoklát a k němu přilehlé obce byly v průběhu staletí poměrně často zastavovány. Institut zástavy fungoval na principu dočasného užívání velmožem za půjčku králi (či obecně aktuálnímu vlastníkovi). Tento si mohl panství vzít zpět, pokud zaplatil svému věřiteli dlužnou částku – a nejinak tomu bylo při zastavení panství Schwarzenbergům. Smlouva z roku 1658 předala do užívání dvě panství (křivoklátské a krušovické) včetně lesů a věnovala novému pánovi i právo honitby.⁷² Současně v ní byl velice pečlivě vypočítáván majetek, který se zde nalézal: od popisu zbrojnice, kde byly vyjmenovány

---

⁷⁰ Tamtéž, f. 15v. K roku 1482 čteme: „*Král Vladislav dal majestát městu Rakovníku na erb, v kterémž mají míti raka vzhůru klepety zdviženého v bílém poli, nad ním korunu královskou, nad ní oblouk spojující se s dvěma věžemi a zeď na branou otevřenou. Též tím majestátem dal a dává jarmark svatomarkýtský. Též zeleným [v]oskem svobodu pečeti dal. Datum v Praze 12 Februarii 1482.*“ [přepsal J.V.] Srov. ČAREK, Jiří a Stanislav VALÁŠEK. *Městské znaky v českých zemích*. Praha: Academia, 1985, 451, [146] s., zde s. 330, 331.

⁷¹ Blíže pojednává KOČKA, V. *Dějiny...*, s. 75–93.

⁷² Srov. VACEK, František. *Dějiny města Nového Strašecí*. Brno: GARN, 2013, 490 s., zde s. 102.

jednotlivé zbraně a jejich počet, přes výčet věcí nalézajících se v kapli, až po seznam předmětů v myslivně.⁷³

Při zástavě panství bylo postoupeno i patronátní právo. Za Jana Adolfa hraběte ze Schwarzenberga se obsadily fary, které údajně zely prázdnotou a na hradě bylo založeno kaplanství.⁷⁴ Ke stabilizaci došlo nejen ve sféře církevní, ale i hospodářské, obzvláště poté, co bylo přikoupeno sousední panství Kornhaus a majetek Schwarzenbergů se ještě dříve rozšířil o třeboňské panství.

Vlastnická situace se ovšem mění v polovině 80. let 17. století. Tehdy Arnošt Josef hrabě z Valdštejna kupuje od Ferdinanda Viléma Eusebia, syna a dědice zesnulého Jana Adolfa, Křivoklát za 400.000 zlatých. Tím panství vyjímá z komorní správy, avšak pod podmínkou předkupního práva. K tomu je ještě přikoupen statek Nižbor, který se stává součástí panství.⁷⁵ Kromě tohoto statku se do valdštejnského držení dostává na padesát vsí (rozděleny na stranu křivoklátskou a krušovskou), zámky Křivoklát, Lány, Týřov, Jenčov a Jivno, z měst například Krušovice, Žatec, Unhošť a Nové Strašecí. Dále panství čítá 10 dvorů, 8 mlýnů a pil, 33 hospod, na tři desítky rybníků. Z užitkových objektů jmenujme například sklárnu, koželužny, pekárnu, cihelny, kovárny, ovčiny.⁷⁶

Po smrti císaře Leopolda I. nastoupil na trůn jeho syn Josef I. V prvních letech jeho vlády padl návrh na odkoupení Křivokláta, avšak z těchto jednání sešlo prostřednictvím smrti Arnošta Josefa. Než proběhlo další kolo jednání s jeho nástupcem, Janem Josefem, zemřel v dubnu 1711 císař Josef I. a jednání o odkupu se tak na dvě dekády zastavila. Následující setkání ohledně prodeje panství komoře, proběhlo na sklonku 20. let 18. století,⁷⁷ avšak bylo opět přerušeno smrtí jedné ze stran, a to Janem Josefem roku 1731. Po zesnulém otci zdědila panství jeho jediná dcera Marie Anna, od roku 1723 provdaná za hraběte Josefa

---

⁷³ Veškerý majetek, který byl obsahem smlouvy, zde: SOA PRAHA, Vs Křivoklát, odd. Starý a Nový archiv. Inv. č. 689, sig. G212. Srov. KOČKA, V. *Dějiny...* s. 101.

⁷⁴ PÁTEK, Ferdinand. Křivoklátská kaplani a faráři. *Věstník musejního spolku města Rakovníka a politického okresu rakovnického*. 1937, roč. 27, č. 1, s. 66–72, zde s. 66.

⁷⁵ SOA PRAHA, Vs Křivoklát, odd. Starý a Nový archiv. Inv. č. 317, sig. A 254.

⁷⁶ SOA PRAHA, Vs Křivoklát, odd. Starý a Nový archiv. Inv. č. 316, sig. A 253. Současně také SOA PRAHA, Vs Křivoklát, odd. Starý a Nový archiv. Inv. č. 307, sig. A 229. Srov. SEDLÁČEK, A. *Hrady...*, s. 46.

⁷⁷ Avšak František Roubík uvádí, že se tak dělo již od roku 1726. Srov. KOČKA, V., *Dějiny...*, s. 105.

Viléma z Fürstenbergu. O tři roky později se na téměř dvě století vyřešila možnost odkupu komorou tím, že úhradou 200.000 zlatých zcela zanikl nárok na vykoupení panství.⁷⁸ Tímto aktem tak panství přechází do pevného držení rodu, který jej bude mít až do odkupu československým státem v roce 1929.

2.2. Mapy a vyobrazení

Vzácným zdrojem po poznání každého kraje je jeho promítnutí na papír: mapa. Vůbec poprvé se samotný Křivoklát objevuje již v druhé dekádě 16. století na známé Klaudyánově mapě Čech. Podobně jako na o padesát let mladší mapě Crigingerově zde není o mnoho více, než samotné vyznačení hradu. Svého vyobrazení se hrad dočkal zřejmě již v roce 1536 na veduté německého cestovatele Mathiase Gerunga [Příloha 5]. O tom, zda se skutečně jedná o Křivoklát, panují dohady, neboť, je-li to on, je zakreslen na špatném pohoří a z místa, odkud by neměl být vidět.⁷⁹

První zakreslení panství na mapu se stalo nedlouho po požáru, který stihl Křivoklát na konci 16. století. Roku 1599 totiž král nařizuje zemskému měřiči Šimonovi Podolskému z Podolí (*1562),⁸⁰ který se učil u svého předchůdce v řemesle Matouše Ornysa z Lindberka, aby zakreslil panství zbirožské, královodvorské, točnické a křivoklátské. Podolského počinem, mimo map, bylo i pojednání o mírách zemských, což mu bylo zadáno sněmem českým a publikováno 1617. O oblibě a kvalitě tohoto díla svědčí i jeho opětovné vydání v 19. století.⁸¹

Práce na již zmíněné mapě křivoklátské započala již v listopadu 1599. K tomu měl mít Šimon Podolský plnou podporu úřednictva, tedy hejtmanů, purkrabích, písařů a dalších,

---

⁷⁸ SOA PRAHA, Vs Křivoklát, odd. Starý a Nový archiv. Inv. č. 320, sig. A 258.

⁷⁹ O této i dalších vedutách pojednává následující článek: PELANT, Jan. Vyobrazení měst Plzně, Rokycan, Berouna a hradů Radyně, Žebráka, Točnicka a Křivokláta na vedutách Mathiase Gerunga z roku 1536. *Západočeský historický sborník*. Plzeň: Státní oblastní archiv v Plzni, 2001, roč. 7, s. 107–174.

⁸⁰ Mimo jiné autor mapy třeboňského povodí. Uložena v SOA Třeboň – oddělení Třeboň, fond Vs Třeboň, sig. IA Nro 42, mapa č. 57. Rozměry 65×43 centimetrů.

⁸¹ OTTO, Jan. *Ottův slovník naučný*: 19. díl, P – Pohoř, s. 1029.

na což dostal patent od krále.⁸² Mapa [Příloha 6], na které je středobodem Křivoklát, je dle označení autora orientována severovýchodním směrem, avšak v porovnání s dnešními mapami je orientována přímo na východ.

Šimon Podolský vytvořil na podkladu 51×71 centimetrů vsutku jedinečné dílo. Jedná se o vůbec první zobrazení Křivoklátska s jeho dominantami. Jeho pečlivost se odráží i v tom, že některé vsi jsou zobrazeny s plameny na střechách, což představuje požár. Je otázkou, zda se jednalo o vsi pohořelé od listopadu 1599, tedy začátku práce, do odevzdání o rok později, či zda jde o obce, které postihl požár v letech předchozích. Plameny, které pohltily Křivoklát roku 1597, zde ovšem zaneseny nejsou, a dá se tedy předpokládat, že se jednalo o události nastalé po začátku prací. Toto je možné ověřit zkoumáním gruntovních a pozemkových knih, kterých je pro přelom 16. a 17. století v rámci křivoklátského velkostatku hned několik.⁸³ Rozboru této mapy, především identifikaci jednotlivých do mapy zakreslených avšak nepopsaných obcí, by bylo možné věnovat samostatnou studii.

Dalším vyobrazením krajiny měla být mapa vzniknuvší v rámci zmíněného jednání o odkupu panství z třicátých let. Tehdy byla ustavena komise, která měla zjistit stav panství. Osobní prohlídky, jakožto členové této komise, se měli zúčastnit hrabě Kolovrat, František Ignác Textor a adjunkt královského fiskálního úřadu Mikuláš František Ehemant. Průzkum se uskutečnil v poslední červnové dekádě roku 1729 a jeho výsledkem byla podrobná zpráva spolu s mapou panství.⁸⁴

---

⁸² DVORSKÝ, František. Historické zprávy o kartografii české. *Historický sborník*. Praha: Otto, 1884, II., svazek IV., 321–331, zde s. 323n. Zde chybně A. Sedláček i V. Kočka.

⁸³ Jedná se o knihy uložené ve fondu Vs Křivoklát, oddělení SA+NA: Inv. č. 2, sig. Kř 2, pozemková kniha obcí vedená v letech 1589–1616, inv. č. 3, sig. Kř 3, pro léta 1601–1693, inv. č. 5, sig. Kř 5, pro léta 1580–1693, inv. č. 2019, sig. 2118G, založená v roce 1602. Zmínky o požáru by se mohly nalézat i v dalších knihách založených nedlouho po roce 1600.

⁸⁴ ROUBÍK, František. Rukopisná mapa panství Křivoklátska z roku 1729. *Muzejní a vlastivědná práce*. 1966, roč. 74, č. 4, s. 8. Zmíněná mapa a potažmo i zpráva z cesty však nejsou pod danou signaturou (ČDKM IV/K., panství Křivoklát, kart. 2, fol. 51), kterou Fr. Roubík uvádí, v Národním archivu k dohledání.

Za zmínku ještě stojí mapa zemského měřiče a měšťana Starého Města pražského Jana Glockspergera. Jeho mapy,⁸⁵ které jsou uloženy rovněž v rámci fondu Velkostatek Křivoklát, vynikají svou kvalitou a podrobností, která vysoce převyšuje i některá díla o mnoho desítek let mladší. Je na nich zachyceno značné množství sídel a komunikací a relativně věrně zachycena centra větších měst. Navzdory dataci map v inventáři křivoklátského velkostatku do roku 1750, vznikly nejspíše již ve třicátých letech 18. století.⁸⁶

---

⁸⁵ MOČIČKOVÁ, Jitka. Zemský měřič Johann Glocksperger a jeho mapy krajů. *Historická geografie*. 2013, roč. 39, č. 1, s. 7–20.

⁸⁶ MAREČKOVÁ, Jitka. *České kraje v historickogeografických proměnách*. Praha, 2012. 179 s. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra pomocných věd historických a archivního studia. Vedoucí práce prof. PhDr. Eva Semotanová, DrSc. Oponent práce doc. PhDr. Ivana Ebelová, CSc., zde s. 42–48.

3. Křivoklátské sexuální delikty a každodennost

V textu se lze setkat s dobovými výrazy, kterými správní aparát nazýval jednotlivé typy přečinů. Nejčastějším z nich bylo jednoznačně prosté smilstvo, slovy pramenů *fornicationis*, které tvoří 77,3% všech 106 deliktů. Mezi smilstvo jsou připočítány i čtyři případy, které byly označeny jako znásilnění, tedy *stupri*, a to proto, že svým obsahem se žádný z nich ani nepřibližují k naplnění tohoto výrazu, jak jej známe a vnímáme, nýbrž obsahují znaky smilstva. Pojmová dichotomie pro tentýž skutek je snad způsobena neznalostí písaře, případně měla jiný obsah, než zatím známe.⁸⁷

Druhým nejčastějším přečinem proti dobovému pořádku, bylo cizoložství, které křivoklátské protokoly zachycují v celkem deseti případech, čili 9,4%, z nichž dvakrát se jedná o cizoložství dvojité (*duplicis*), což znamená, že oba pachatelé byli sezdaní. Další dvě *adulteria* bychom mohli připočítat skrze případy, kde se jednalo o kombinovaný trestný čin, konkrétně incestu a právě cizoložství. Samotná skupina případů, kdy byli pachatelé obviněni z incestu, je na třetím místě pomyslného žebříčku zastoupena pěti případy (4,7%), stejně jako počet protokolů věnujících se infanticidě.

3.1. To se stalo, když petrovickou hospodu stavili, již od toho času deset let⁸⁸

Nedaleko bájného vrchu Velíze, který je spjat s osobou knížete Jaromíra,⁸⁹ leží ves Broumov. Sem se na počátku 60. let 17. století přiznal na Pelcův statek Jiřík Mencl.⁹⁰ Novému podruhovi tehdy nebylo mnoho přes třicet let. Když si bral za manželku o zhruba patnáct let mladší Marii, seděl na gruntě ještě její otec, Jiřík Pelc. Nevíme, zda to byla pro Jiřího Mencla první svatba, jeho věk napovídá, že nikoli, rozhodně však nebyla poslední. Jeho záliba v mladších ženách se ukázala až v průběhu času. Krátce po svatbě otec nevěsty umírá a několik let poté se gruntu, v březnu 1669,⁹¹ ujímá právě Jiřík Mencl.⁹²

---

⁸⁷ Pro srovnání viz případy P13, N61, N77 a N79.

⁸⁸ Příklad N41.

⁸⁹ Blíže KOSMAS. Kronika..., s. 70.

⁹⁰ Příklad P1.

⁹¹ Vs Křivoklát, SA+NA, Pozemková kniha obcí, inv. 5, sig. Kř 5, 1580–1693, fol. 133n.

Tou dobou má už tři děti, Kateřinu (*1664), Martina (*1666) a také Šimona, jehož matkou byla Jiříkova další choť, dívka jménem Magdalena.

Při druhé svatbě nechybělo Jiříkovi, velízskému kostelníkovi, mnoho do čtyřicítky. A jeho nevěsta? Při úmrtí v roce 1686 jí farář napočítal 41 let.⁹³ Že se nejedná o omyl (alespoň ne příliš velký) při určení věku, nám potvrdí počet jejich dětí; zatímco první potomek, již zmíněný Šimon, se narodil roku 1668, poslední z nich, malý František, přišel na svět na začátku prosince 1685.⁹⁴ Magdaleně tak v době sňatku bylo lehce přes dvacet let a kromě zmíněných dvou synů přivedla na svět minimálně další čtyři děti.⁹⁵

Ani po její smrti Jiřík dlouho nesmutnil a opět si našel novou manželku se shodným jménem Magdalena. Dalo by se říct, že na truchlení nebyl čas, vždyť množství nezletilých dětí potřebovalo dohled a Jiří měl na starost nejen hospodářství, ale i hřbitov a kostel svatého Jana Křtitele na Velízi. Možná právě zde si při některých křtinách vyhlédl svou nastávající. S tou byl oddán 10 měsíců po úmrtí své předchozí ženy, v dubnu 1687.⁹⁶ Kdo by si pomyslel, že se jednalo o ženu obdobného věku, jako byl sám Jiří, byl by na omylu. Magdaleně Vydrové z nedalekých Bratronic nebylo ještě ani dvacet let!

Jiřík byl mimořádně aktivní a prokázal vlastnost, kterou by mu mohl závidět i o dekády mladší muž. Zhruba šedesátiletý správce hřbitova měl s Magdalenou během pouhých sedmi let dalších pět (!) dětí a tak můžeme napočítat nejméně třináct potomků, které na statku se svými ženami zplodil.⁹⁷

---

⁹² Tříletá mezera mezi smrtí Jiřího Pelcla a převzetím gruntu Jiřím Menclem (vskutku se jedná o odlišná jména), byla zapříčiněna sňatkem vdovy Voršily Pelcové s Adamem Staňkem. Ten zde hospodařil po tři léta, než oba s Voršilou zesnuli. Grunt pak přešel na Jiřího Mencla.

⁹³ Žebrák 02, matrika Z, nefoliováno, úmrtí ze dne 24.6. 1686.

⁹⁴ Žebrák 02, matrika N, nefoliováno, křest ze dne 3.12. 1685. Ani ne celoroční dítě však z pochopitelných důvodů zemřelo čtvrt roku po své matce, viz Žebrák 02, matrika Z, nefoliováno, úmrtí ze dne 20.9. 1686.

⁹⁵ Pět z nich obsahuje poslední soupis poddaných z roku 1679. Dá se předpokládat, že do roku 1685 se ještě mohly narodit další děti. Toto by mohly ozřejmit matriky narozených, které jsou zachovány, nicméně vypovídající hodnotu by to v rámci tohoto případu mělo nulovou.

⁹⁶ Zbečno 01, matrika O, fol. 375v–376r, svatba ze dne 27.4. 1687.

⁹⁷ Nejméně dvě děti z prvního manželství, dále nejméně šest dětí z druhého manželství (spíše však více) a pět dětí ze třetího, byť krátkého manželství.

Rozdíl ve věku Jiřího a jeho poslední manželky byl vskutku enormní a není tedy divu, že se o ni kromě něj samého ucházel i jeho syn, Martin, který byl o dva roky starší než Magdalena. Otec mu „*pro nedostatek zdraví svého*“ v březnu 1693 prodal své hospodářství, přičemž si zde vymínil kousek pole a jednu komůrku, kde nakonec o rok a půl později dokonal svůj život.⁹⁸ Samotný fakt, že přežil dvě ze svých podstatně mladších žen, je udivující.

Důvod, proč život tohoto muže vstoupil do hledáčku tamní jurisdikce, se vyjevil záhy. Byl to právě Jiřího syn Martin, kdo se provinil proti dobovým pravidlům a obtěžkal mladou vdovu, což vyšlo najevo na podzim roku 1696. Samotný poměr by zřejmě nebyl takový problém, ten skutečný se však ukázal záhy: Martin byl již devět let ženatý. Z toho, za jakých okolností přišlo dítě na svět, byl zřejmě zmaten i žebrácký [rozuměj ze Žebráka] děkan, jež dítě den po jeho narození pokřtil. Původně v zápisu stála latinská formule oznamující, že dítě je z nemanželského lože, ta však byla přeškrtnuta a na místě otce je zapsán právě Martin.⁹⁹

První kolo výslechů se odehrálo na začátku října toho roku na Křivoklátu. Martin přiznal, že se svou macechou „*činil jen toliko dvakrát*“ a i když své otcovství zpochybňoval tvrzením „*ona jiných hledala*“, přiznaný termín obcování o vánočních svátcích mluvil jasně proti a o otcovství nebylo pochyb. Úředníky pochopitelně zajímalo, jak mohl zapomenout na svou manželku a slib věrnosti a lásky, který jí dal, na což jim byla dána jasná odpověď „*jsouce tak tuze opilý, na to jsem nepřišel a nepamatoval*“. Když byla otázkám na milostnou aféru tázána Magdalena, shodla se s Martinem jak v místě, čase, tak i počtu „*skutků*“, kterých se společně dopustili, to, v čem však tkvěl rozpor, byla příčina. Zatímco Martin vinil Magdalenu se slovy „*když jest mě všeho ostudila, neb jsem k mý manželce žádné lásky neměl*“, ona se hájila tvrzením „*on ode mě to žádal a za mnou chodil*“, přičemž přísliboval, že bude-li mu „*po vůli*“, do smrti ji od sebe nevyžene. V prvním dějství se tedy případ nevyřešil, a jelikož se jednalo o závažný případ, muselo následovat dějství druhé.

To přišlo o tři týdny později, když byl případ postoupen k právu města Nového Strašecí. Zde Martin upravuje svou výpověď a po nátlaku novostrašeckých úředníků přiznává vícero

---

⁹⁸ Žebrák 02, matrika Z, nefoliováno, úmrtí ze dne 5.10. 1694.

⁹⁹ Žebrák 02, matrika N, nefoliováno, křest ze dne 20.8. 1696.

„zlých skutků tělesných“, když na otázku „*Od kterého času již s ní obcuješ?*“ nakonec odpovídá „*Což mám zapíratí, hned po smrti otce mého*“. Marně bychom hledali důvody, proč by lhal, vždyť tímto tvrzením si mohl jedině přitížit. Magdalena si podržela svou verzi příběhu o tom, jak by ji i s dětmi Martin vyhnal z chalupy, což on popíral. V takové situaci přišla na řadu konfrontace obou milenců, která postupně přerostla ve velice emotivní hádku, když se Magdalena zaklíná slovy „*ty jsi vším vinen, abych hned umřít měla*“, což je i na tehdejší poměry velice silné vyjádření.

Výslechy z Nového Strašecí příliš světle do případu nevnesly, ale tamní jurisdikci to zřejmě postačovalo k tomu, aby ve věci rozhodla sama, neboť není žádná zpráva, že by záležitost dospěla až k apelačnímu soudu.¹⁰⁰ Z toho se dá usuzovat, že trest nebyl příliš tvrdý, rozhodně se nejednalo o hrdelní potrestání ani jednoho z pachatelů, přičemž se nabízí, že tvrdší trest dostal Martin.

Na tomto případě si lze povšimnout i několika časových rovin. První z nich se přímo nabízí, Jiřík Mencl si bez ohledu na svůj věk bere za ženu vždy dívky kolem dvacátého roku života, či spíše stále mladší dívky. Zatímco od své první manželky je vzdálen asi patnáct let, od té poslední hned čtyřicet a situace dospěla tak daleko, že o ni „soupeřil“ se svým synem. Zde se lze jen domýšlet, nakolik leželo rozhodnutí pouze na dívce a nakolik do výběru partnera zasáhla její rodina.

Zajímavým rozměrem tohoto příběhu je i vnímání času od *nějaké* události. Když se oba, Martin i Magdalena, pokoušejí datovat smrt Jiřího, shodně praví „*jminuly ted' o svatým Václavě 3 léta*“. V tomto krátkém a vcelku jednoznačném sdělení můžeme spatřit dvojí způsob datování. Zaprvé se jedná o vyjádření v *letech*, druhé pak s odkazem na *církevní svátek*. Pokusíme-li se však nalézt Jiřího úmrtí na konci září 1693, selžeme. Jiřík zemřel až o rok později, a to nikoli přesně na svatého Václava, nýbrž celý týden po tomto svátku, 5. října 1694. Co se týče určení skrze svátek patrona české země, nemůžeme na tuto dataci nahlížet „přísným“ pohledem dnešní doby. Jednalo se totiž o období církevního svátku, které se nevztahovalo pouze na jeden konkrétní den.¹⁰¹ O něco více zarážející je však shoda, panující na letech, jež uplynuly od Jiříkova úmrtí. Tímto se jen potvrzuje

---

¹⁰⁰ NA v Praze, AS, inv. č. 145.

¹⁰¹ Srov. např. ADAMOVIČ, Karolina a Ladislav SOUKUP. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*, s. 90.

nadbytečnost *přesné* (z dnešního pohledu) datace v životě *běžných* lidí, konkrétní rok nehrál v takových případech významnou roli.

***

Je pochopitelné, že člověk raného novověku vnímal čas jinak, než člověk 21. století. Dnešní Evropan je doslova závislý na *přesném* čase. S přesností na minuty potřebuje vědět, kdy mu jede vlak, že obchod zavírají v osm hodin večer.

Všemi výslechy se jako červená stužka line jedna zásadní rovina vnímání času a orientace v něm, a to skrze církevní svátky. Téměř v každém jednotlivém výslechu nalezneme odkaz na nějaký církevní svátek, kterým vyslýchaní určují dobu (respektive vzdálenost od ní), kdy se konkrétní událost odehrála. Z pramenů je patrné, že mezi lidmi bylo několik významných svátků, dle kterých s oblibou určovali dobu událostí. V první řadě se jednalo o masopust a velikonoce, dále pak svátky vánoční. K tomu se přidávala jména svatých, mezi kterými jasně převládá svátek svatého Martina, který je následován svatým Janem a Marií (různé svátky spojené s jejím jménem), v oblibě rovněž byla svatá Kateřina a Markéta. Jména dalších svatých nalézáme spíše výjimečně.

Výše uvedené svátky sloužily k zařazení události do části roku, přičemž datace byla zpřesněna počtem dní, týdnů či měsíců, které tomuto svátku předcházely či po něm následovaly, případně určením konkrétního dne v týdnu v blízkosti daného svátku. Typicky se tak setkáváme s určením času „týden po svatém Martinovi“ či „neděle před svatou Kateřinou“. Tento způsob „datování“ je rozhodně nejhojněji používaný po celé sledované období.

Je-li potřeba v některých případech určit co nejpřesněji denní dobu, poté převládá určení s pomocí hodin. Hned v nejstarším případě, kdy byla Mandalena Křečková obviněna z *infanticidia*, vypovídá děvečka, že porodila „*hodinu přede dnem*“.¹⁰² Ve stejném případě zazní slova Marie Knoblochové „*bylo již asi štvrt nebo půl hodiny*“, když se je tázána, jestli před porodem svítilo světlo. Přesnost, s jakou obě ženy uvedly danou událost, je překvapující. V tomtéž výslechu, o otázku dříve, spatřujeme i další způsob

---

¹⁰² Případ N1.

co nejpřesnějšího určení (které bylo zřejmě málo konkrétní, proto byla Marie záhy doptána na přesnější vymezení času), kdy je odpovědí „*V noci, když podruhé kohouti kokrhali.*“ S přesným určením na hodiny se setkáváme i v dalších případech, kdy smilníci a další delikventi vzpomínají, v kolik hodin kde byli a s kým se sešli.¹⁰³ Při stanovování denní (resp. noční) doby je dále častým *výchozím bodem* půlnoc, od které se událost určovala.¹⁰⁴ Zde je samozřejmě k diskuzi, do jaké míry byla zamýšlena „půlnoc“, jak ji užíváme dnes a do jaké míry je pod tímto pojmem myšlena část noci, kdy je *nějaký* čas po setmění a *nějaký* čas před svítáním.

Pokud jsou vyslychaní tázáni na *vzdálenější* minulost, ve které se daná událost odehrála (v rámci let), volí k vyjádření co nejpřesnější počet roků nebo datují k nějaké, pro ně významné události. Nutno říci, že jako přesnější se osvědčuje datování dle událostí, neboť zatímco znalost církevního roku byla relativně dobrá a události takto označené lze poměrně dobře dohledat, při určování přesného počtu let je toto těžší, neboť se dotyční často „netrefí“ do správného letopočtu, jak jsme ostatně viděli v případě syna a manželky velízkého kostelníka.

Nyní se ještě na okamžik vraťme ke způsobům, jakými se křivoklátské delikventi pokoušeli datovat své *hříchy*. Ve vztahování události k události jiné nám zvláště vynikají dva případy. První z nich nás zavede do vsi Nezabudice, odkud pocházela dvaadvacetiletá Lidmila Strougalová.¹⁰⁵ Ta byla roku 1721 vyslychána na Křivoklátě ve věci smilstva, přičemž prozradila, že jejím obtěžkáním „je vinen“ Franc Froněk. Poprvé se s ním sešla o vánocích, podruhé pak, „*když císařovna do Karlsbodu jela*“.¹⁰⁶ Příležitost cesty císařovny Kristíny, manželky Karla V., pro ni zřejmě byla nezapomenutelným zážitkem. Není divu, vždyť přípravy na její cestu byly zahájeny již více než rok před ní (sic nedopatřením)¹⁰⁷ a tak bylo jistě v povědomí obyvatelstva, že císařovna tudy pojede.

---

¹⁰³ Např. případy P6, N41.

¹⁰⁴ Např. případy N13, N15.

¹⁰⁵ Případ N13.

¹⁰⁶ Podrobně o lovu viz HRBEK, Jiří. Císařský hon na křivoklátském panství v roce 1721, in: *Rakovnický historický sborník*. Rakovník: Státní oblastní archiv v Praze - Státní okresní archiv Rakovník 8, (2011), s. 5-27.

¹⁰⁷ SOA Praha, Vs Křivoklát, SA+NA, inv. č. 812, sig. H 154, fol. 11v, 12 r. Krajským patentem bylo již v dubnu 1720, aby započala oprava cest, neboť tudy pojede císařovna do Karlových Varů. Dalším

Následně byl vyslýchán její domnělý spoluviník. O dva roky mladší Franc se však nařčení bránil, přiznal jeden styk, který si rovněž pamatoval podle císařovny cesty, ale to bylo všechno. Konfrontace se nesla v duchu vzájemného osočování a oba si stáli za svým. O tom, jak to dopadlo, si můžeme udělat obrázek sami; dítě se Ludmile narodilo v druhé půli listopadu roku 1721.¹⁰⁸ Připustíme-li její verzi, že se s ní Franc „podvkrát tělesně poznal“, a to o vánočních svátcích a když císařovna jela do Karlových Varů (druhá půlka června 1721), nevychází nám doba těhotenství. Byť vyznala, že dítě „nebylo došlý“, což však svědectví porodní báby vyvracelo, jen těžko by mohlo v pěti měsících přežít několik dní, jak tvrdila a což navíc dokládá jeho křest. Kdepak, Franc otcem dítěte nebyl a jelikož toto bylo zřejmé i správě panství, mohl se hned následující rok oženit s jinou dívkou, a to bez ztráty poctivosti.¹⁰⁹

Druhým takový případ, kdy dotyčný určil událost dle události jiné, se odehrál na Křivoklátě na sklonku listopadu 1727.¹¹⁰ V takřka „klasickém“ sporu o to, zda muž přislíbil obtěžkané ženě manželství a zda s ní vůbec měl styk, vzpomínal Václav Frölich (jinak Jukl) na své předchozí obvinění, kdy měl obtěžkat svou příbuznou. Tehdejší události určil slovy „*To se stalo, když petrovickou hospodu stavili, již od toho času deset let.*“ Stavba hospody byla pochopitelně zásadním momentem v životě vesničanů...

Jedním ze zajímavých momentů při způsobu určování času je pozorování způsobu, jakým jej vnímali a zaznamenávali kantoři, respektive jejich rodina. Ve stovce křivoklátských případů nalézáme dva, kde vystupují kantoři a oba jsou si podobné něčím, co nemá žádný jiný výsledek: moderním datováním. Zatímco všichni ostatní vyslýchání určovali běh času způsobem výše popsaným, případy „kantorské“ byly výjimkou. Prvním byl Václav Bejkar, který působil v Nové Huti a ve svých pětadvaceti letech obtěžkal o pět let mladší děvečku. Ten přiznal hříchy dva, první z nich o „*masopustní neděli*“, druhý pak „*15. Aprill*“.¹¹¹ Obtěžkanou Annu si však odmítl vzít... Druhým z kantorů byl Jan Hornýs, učitel

---

patentem se návštěva odročila, v tu dobu však měly být cesty pod hrozbou „*citelného potrestání*“ opraveny. O její cestě blíže tamtéž, inv. č. 894, sig. i 21.

¹⁰⁸ Zbečno 02, matrika N, fol. 70r, křest ze dne 22.11. 1721. Dítě dostalo jméno Franc Daniel.

¹⁰⁹ Mutějovice 01, matrika O, fol. 200r, svatba ze dne 8.2. 1722. K otázce poctivosti a cti viz dále.

¹¹⁰ Případ N41.

¹¹¹ Případ N56.

v Lužné.¹¹² Zde on sám vystupuje pouze jako svědek, nicméně jeho manželka je tou, kdo je předmětem zájmu; zhořský Žid Ančelík jí nabídl sex za úplatu. Při popisování tohoto momentu uvedla s přesností „*přišel tam minulou středu, to jest 30. Martii (...)*“. Téměř sedm let manželství s kantorem¹¹³ zřejmě mělo na ženu svůj vliv. Toto jistě není náhoda a zasloužilo by si to další zkoumání.

3.2. Myslím, že prý mě budou počítati 22 let¹¹⁴

Jednou z prvních otázek směřujících na identifikaci vyslychané osoby, byla otázka směřující k jejímu věku. Ve sledovaném období nalzáme několik případů, kdy je u odpovědi vynechán prostor pro doplnění, neboť vyslychaný své stáří nesdělil,¹¹⁵ současně v několika málo případech se objevuje odpověď „*nevím*“.¹¹⁶ Ve většině případů však odpověď padla, často však byla pouze přibližná („*je mi asi 25 let*“) a i když písař zaznamenal přesné číslo bez zpochybnění, v konfrontaci s matrikami toto vročení nejednou neobstálo. Mimo to se zde setkáváme jakoby mimoděk s tím, jak správa panství na *některých místech* fungovala. Za odpovědí na otázku pídící se po věku totiž v několika případech následoval přípis úředníka, který obsahoval věk daného pachatele, jež je zapsán v *poddanských soupisech*. Dělo se tak nejen v případech, kdy dotyčný/á svůj věk neznal/a,¹¹⁷ ale i tehdy, byla-li odpověď přímá a bez zaváhání.¹¹⁸

Zmínka o soupisech nalzáme ve výšešších celkem zhruba patnáct,¹¹⁹ přičemž téměř všechny tyto výslechy pochází ze severozápadní části dominia a byly prováděny v Krušovicích (s výjimkou jednoho nižborského), z čehož lze usuzovat, že soupisy byly vedeny pro toto panství. Bez zajímavosti není ani časový úsek, během něhož se vyskytují tyto přípisy, ke kterým bylo přistoupeno výhradně v letech 1727–1728 a pak v jednom případě v roce 1739. O další existenci soupisů svědčí i to, že se na ně někteří vyslychaní

---

¹¹² Případ P11.

¹¹³ Zbečno 02, matrika O, fol. 106r, svatba ze dne 18. 11. 1722.

¹¹⁴ Případ N30.

¹¹⁵ Např. případy N26-a,b,c, N37.

¹¹⁶ Např. případy N10, N43.

¹¹⁷ Např. případy N43, N63.

¹¹⁸ Např. případy N61, N80.

¹¹⁹ U některých případů nelze určit, zda informace v poznámce pochází ze soupisů.

odvolávají, a to v předchozích letech. Současně zde můžeme vyzdvihnout již jednou zmíněný soupis z roku 1701,¹²⁰ respektive výpis z něj, jež je evidencí „lidí poddaných zběhlých a na panství J. M. C. brandejském zůstávajících“. Kromě toho, že z něj můžeme vyvodit existenci „centrálního“ soupisu vedeného pro celé panství, neboť se zde vyskytují vsi panství křivoklátského i krušovického, tak z něj můžeme vytěžit velice podstatnou informaci; správa panství měla povědomí nejen o tom, že lidé zbíhají, nýbrž věděla docela *přesně*, kde se někteří z nich zdržují a nepodnikla proti tomu žádné kroky. Dvoustránkový fragment nám však bohužel nedovoluje mnoho dalšího zjistit.

Zatímco sledování věku bylo pro některé úředníky důležité z hlediska identifikace člověka, pro nás není o nic méně důležité, neboť díky těmto záznamům můžeme sledovat reakce lidí různého věku. Lze si jen těžko představit, že by například dvacetiletá dívka, která je vyslýchána na zámecké kanceláři, reagovala stejně jako jednou tak starší žena. Generační rozdíl se projevil právě ve způsobu, jakým ženy odpovídaly na všetečné otázky vyslýchajících a můžeme zde pozorovat dílčí rozdíly.

***

Na sklonku třetí dekády 18. století se v nižborské kanceláři rozběhlo vyšetřování prostého smilstva, kterého se dopustil asi třicetiletý Prokop Brabec s o deset let starší Mařenou Knězovou.¹²¹ Případ to nebyl nikterak záhadný, oba se ke skutku přiznali. Pro nás je však důležité, jakým způsobem Mařena reagovala na otázky, jež jí byly kladeny. V první řadě si můžeme povšimnout nebývale přímé odpovědi na dotaz, „*proč jsi zde v arestu?*“, totiž „*že jsem se zkurvila*“. Následně vyznala, že za „*takový skutek*“, který „*spáchali mnohokrát*“, nic nedostávala a byla svému souložníkovi po vůli „*proč je on chtěl*“. Rovněž zde zaregistrujeme i poněkud bezstarostnou odpověď na otázku, zda se chce za muže provdat, „*kdyby on chtěl, já bych ho taky chtěla*“. Žena si z výsledku nedělala těžkou hlavu, zkušená životem věděla, oč jde, vždyť už jedno nemanželské dítě měla...

Ten, kdo si z těchto examenů těžkou hlavu obvykle dělal, byly dívky ve věku kolem dvaceti let. Příkladem za všechny může být již jednou zmíněná Ludmila Strougalová, která ve svých dvaadvaceti letech mimomanželsky otěhotněla. Na rozdíl od Mařeny

---

¹²⁰ SOA Praha, Vs Křivoklát, SA+NA, inv. č. 1384, sig. S 2, fol. 48r, 48v.

¹²¹ Případ N51.

si pamatovala dobu a počet styků, které se synem pekaře měla. Jako důvod, proč mu k činu svolila, uvedla přinucení a současně pamatovala i na slib, který jí měl mladík dát. Své těhotenství dlouho tajila, snad v beznaději či mladické naivitě, neboť „já jenom vždyckni myslila a čekala a brzo-li přijde“. Není třeba dodávat, že mladík nepřišel.

Na základě dvou konkrétních případů nelze zobecňovat, můžeme však uvažovat, že starší ženy obvykle jednaly při výsleších přímočařeji, jejich projev byl projevem zkušeného člověka, který „už něco zažil“ a výslech úředníků je nemohl zvlášť rozhodit. Naproti tomu mladé dívky, které se do zámecké kanceláře podívaly možná při stavení sirotků, byly jistě vystresovanější než jejich starší souputnice a tomu odpovídal i průběh výslechu. Dívky se častěji dožadovaly naplnění slibu manželství. Byly si vědomy, že se nyní rozhoduje o jejich budoucím postavení.

3.3. Mlela sem a byla tam do třetího dne¹²²

Jestliže jsme byli schopni (byť ve zmenšeném měřítku) postihnout skupinu kantorů jako lidí s odlišnými způsoby datování díky svému vzdělání, můžeme se pokusit odhalit obdobnou skupinu, tentokrát však na základě povolání. Zaměříme se proto na to, kde se sexuální delikty nejčastěji odehrávaly. Po přečtení všech výslechů je patrné, že smilstvo a další aktivity tohoto druhu se odehrávaly nejčastěji doma, a to buď ve chlévě či v sednici. Dále bychom mohli plejádou míst zaplnit další stránku, avšak nic kloudného by nám to neřeklo, kromě toho, že farář si „dopřál“ jednu dívku na „*spáleništi pana Tomáše Procházky*“ a druhou „*na louce pod Lacenským rybníkem*“¹²³ či že Jiřík Kondele smilnil se svojí partnerkou na kněževeské faře.¹²⁴

Zanalyzujeme-li však místa ve smyslu stavení, a přidružíme-li k tomu osoby v nich žijící a pracující, pak nám zde vykrytalizuje jistá další skupina. Tento poněkud abstraktní konstrukt, snad nikoli umělý, dá snad barvitější představu, když řeknu, že se jedná o mlýny

---

¹²² Případ N29.

¹²³ Případ P6. Dvě dívky na 1. dubna svorně vypověděly, že měly poměr s místním farářem. Jak případ dopadl však není jasné, zdá se však, že ještě na podzim téhož roku (1719) oddával, viz Nové Strašecí 02, matrika O, s. 43. Fond Archiv pražského arcibiskupství, deponovaný v NA, by do toho snad vnesl více světla, avšak jeho rozsah převyšuje účel této práce.

¹²⁴ Případ N66.

a mlynáře, mlynářské pacholky. Případy, které můžeme rovněž souhrnně pojmenovat jako „mlynářské“ tvoří v křivoklátských přestupcích více než deset procent sexuálních kriminálií. Celkem ve čtrnácti případech byl aktérem právě mlynář či jeho pomocník a delikt se odehrál ve mlýně. Jak si toto vysvětlit? Samozřejmě, mlýn byl místem, kam lidé přijížděli, aby si namleli obilí, čili nadměrný kontakt zajištěn a záhada vyřešena. Opravdu to však takto v praxi fungovalo? Opět se musíme obrátit k výpovědím aktérů.

První mlynářský případ pochází z roku 1718 a odehrál se ve Zbečně.¹²⁵ Tehdy zde během své služby byla natřikrát zmrhána Dorota Trnská ze Sýkořic, o což se postaral syn mlynáře, tehdy třiaadvacetiletý Václav Krupička.¹²⁶ Při výslechu se k tomu přiznal, ale vylouval se na svou opilost, přičemž navíc sdělil, že „*jsem jí nic nepřipovídal*“. O potrestání od *správy panství* nevíme. Trestem v jiné rovině však byla ztráta cti, která se projevila o necelé tři roky později, při jeho svatbě s dcerou polesného – u svatby totiž, na rozdíl od jiných ženichů zaznamenaných v této matrice, nebyl psán jako *pocivý*.¹²⁷ Ztráta cti jistě pramení z jeho sexuálních aktivit a nikoli z povahy jeho řemesla.¹²⁸ To si ostatně můžeme ověřit na svatbě konané o dva dny později, kdy byla vdávána jeho sestra, „*pocivá panna Kateřina*“ a za družičku jí šla dcera křivoklátského hejtmána Štorcha¹²⁹ či z oddavek nezabudického mlynáře, která se odehrála dva roky nato, v tomtéž kostele, za účasti téhož faráře a navíc u přítomnosti samotného hejtmána Štorcha.¹³⁰ Kdepak, nemůžeme mlynáře včlenit do skupiny řemesel, která by byla nějakým způsobem podřadná, nečestná či opovrhovaná, z našich pramenů vyplývá spíše opak. O ztrátě poctivosti bude ještě dále řeč.

Dvojité smilstvo ve dvacátých letech pamatuje také nezabudický mlýn, jehož mlynář se v „předchozím odstavci oženil“. Jednou ze zmrhaných dívek byla i Justýna Bodáčovic z Broum, která ve mlýně sloužila.¹³¹ Jelikož souložila hned se dvěma pacholky, nevěděla, kdo z nich je otcem... Je tedy možné, že to byl stejný muž, který obtěžkal i Kateřinu

---

¹²⁵ Případ N6.

¹²⁶ Zbečno 01, matrika N, fol. 234v, křest ze dne 8. 3. 1695.

¹²⁷ Zbečno 02, matrika O, fol. 102r, svatba ze dne 16. 2. 1721.

¹²⁸ Srov. DÜLMEN, Richard van. *Bezectní lidé*, s. 21–40.

¹²⁹ Zbečno 02, matrika O, fol. 102r, svatba Václava je ze dne 16.2. 1721, svatba Kateřiny z 18. 2. 1721.

¹³⁰ Zbečno 02, matrika O, fol. 107v, svatba ze dne 15.8. 1723.

¹³¹ Případ N31.

Knoblochovou, její sousedku pocházející rovněž Broum.¹³² Šestadvacetiletý sirotek, dcera po zemřelém Václavovi, si tam přivezla obilí, na jehož semletí však musela tři dny počkat. Během té doby „byla volná“ jednomu z mlynářských pacholků, jehož jméno si ani nepamatovala. Za své chování si vysloužila čtyřtýdenní trest, během něhož „v *Nový Huti sem na kostele přidávala*“. To však vyznává až během pozdějšího výslechu a zdá se, že o trestu nevznikl žádný záznam – tomuto jevu, tedy nezaznamenaným procesům a trestům, bude níže věnována samostatná pasáž.

Jak probíhal sex s „mlynářskými“, by nám mohlo napovědět vyšetřování Mařeny Koškové z Lánů. Žena, která svůj věk specifikovala jako „*přes 30 let*“, měla po třikrát „co činit“ s bratrem městečské mlynářky, Václavem Kociánem. Důvod, proč dívka svolila ke smilstvu, byl prostý. Nebyl to příslib manželství a ani úplata, vždyť jí za to nedal „*ani zlomenej vídeňskej*“, nikoli, nebyla to žádná výměna „něco za něco“. Tím důvodem bylo Václavovo jednoduché příslibení „*že mně nic nebude*“, pak už nic nestálo v cestě tomu, aby spolu mohli týden co týden „*obcovat ve světnici*“.

Když sledujeme průběh „mlýnského“ smilstva, narazíme na silný jednotící znak: mlynáři a jejich tovaryši a pacholci ženám *nic neslibovali*. Je to velmi výrazný rys, který je porušen v jednom případě, kdy jej muž potvrdil. Ženy samy uvádí, že jim nic slíbeno nebylo, přičemž se záhy dozvíme, že slib byl pro mnohé sexuální vztahy tím, co umožnilo jejich vznik. Byla to snad právě ona mlynářská bezecnost, o které píše Dülmen, co mělo co dočinění s tímto jevem? I toto téma by si zasloužilo více probádat...

3.4. Sliboval mně, že si mě vezme, sice bych jemu nebyla volná¹³³

Slib manželství byl zásadním momentem ve vztahu muže a ženy ve většině námi sledovaného období, tedy zhruba do počátku třicátých let 18. století. Poté, co byl tento závazek složen, měl muž otevřenou cestu k pohlavnímu styku se svou vyvolenou a dívka, s příslibem stavu manželského, nadále již neměla důvod odkládat své „(před)manželské povinnosti“ a muži se „podvolila“. V příštím desetiletí, tedy ve 40. letech 18. století,

---

¹³² Případ N29.

¹³³ Případ N43.

slib sňatku postupně mizí a bývá nahrazován prostým příslibem muže, že dívka „nic nebude“.

Bývalo častým jevem, když se zmrhaná dívka odvolávala na slib, jakožto důvod, proč k „*neřádnému skutku svolila*“. Za téměř idylický můžeme považovat výslech z 22. listopadu 1727. Tehdy byla vyslýchána asi třicetiletá Rozina Prošková z Broum,¹³⁴ neboť se „dopustila“. Poté, co uvedla jméno svého partnera i to, že si ji míní vzít, bylo po sedmi otázkách vyslýchání ukončeno. Dále byla řada na Jiřím Urbánkovi z Lašovic, který absolvoval snad nejkratší možný výslech. Po první replice, ve které odvětil, jak se jmenuje a že je mu 23 let, následovala prostá otázka „*Jsi vinný?*“. Odpověď byla rovněž přímočará „*Jsem s ní vinný, ke všemu se znám, žádám o povolení se s ní vodati*“. Můžeme se domnívat, že ve skutečnosti byl výslech delší, nikoli však o mnoho. Písař jej zřejmě seznámil s obviněním, on se přiznal a do zápisu se z praktických důvodů dala zkrácená verze. Dá se předpokládat, že jim sňatek byl povolen.

Obdobně to bylo i s dvojicí Doroty Soukupové a Jana Ledvinky a výslechem z roku 1723.¹³⁵ Oběma aktérům bylo jen málo přes dvacet roků, znali se od dětství a Jan za Dorotou poslední čtyři roky *chodil*. Mimo jiné se dozvídáme, že o dívku byl zájem, protože v předchozích letech dostala další dvě nabídky k sňatku. Ona však zůstala věrna svému milému, neboť „on mě již chtěl dávno“. Stejně jako u předchozího případu se můžeme domýšlet, že jim byl sňatek povolen, když Jan na otázku zda připověděl slib manželský odpověděl nedvojznačně „*[p]ravil jsem, že jsi jí vemu*“.

Jako poslední příklad z oněch „snadných“ můžeme uvést dvojici Poxlina Jumková a Tomáš Melč.¹³⁶ Ve výslechu ze září 1727 vyšlo najevo, že jiskra mezi nimi přeskočila již před pěti lety a že se chtějí vzít. Jejich *examen* se stal v podstatě formalitou, neboť odpověděli na několik základních otázek a když Tomáš potvrdil, že si chce Poxlinu vzít, výslech skončil. Že jim bylo dáno povolení k svatbě, je patrné ze zápisu v rakovnické matrice ze dne 9. listopadu téhož roku.¹³⁷ Důvod, proč na svatbu tolik spěchali, je nastíněn již v samotném výslechovém protokolu, když padne otázku, jak dlouho dívka „*cítí*“, na což

---

¹³⁴ Případ N40.

¹³⁵ Případ N30.

¹³⁶ Případ N65.

¹³⁷ Rakovník 12, matrika O, s. 106, svatba ze dne 9.11. 1727.

přichází odpověď „*od svatého Vavřince*“. Ani ne měsíc po svatbě porodila v Ryšíně dceru Barboru.¹³⁸

I zdánlivě jasné případy se mohly protáhnout a způsobit četné komplikace, jak nám dosvědčí případ, jenž se vyšetřoval na konci srpna 1728.¹³⁹ 20. dne tohoto měsíce totiž hlohovický rychtář Tomáš Mates odeslal hejtmanovi dopis, ve kterém jej informuje o dvojici, která se chce dát sezdat. Tento dopis však prozrazuje více než to, mimo jiné systém, jakým se udělovaly „cedulky“. Hlohovický rychtář zmiňuje, že u něj [hejtmana] byl před časem žádat jistý Pavel Bašík o povolení k sňatku, on jej však odmítl s tím, že ho nezná, a že k povolení potřebuje „*ode mě [rychtáře] pár rádečků*“. Současně zde popisuje dívku, o jejíž ruku Pavel žádá, Barboru Krchovou, jinak Vrvíkovou. Kromě jejích dvou nemanželských dětí, které jsou již pochovány, píše o jejím charakteru „*ona tak vysokomyslná o sobě moc smejší (...)* jako by ta nejpoctivější byla“. Dalším podstatným bodem je okamžik, kdy píše, že oba „*jsou velký přátelé*“ s tím, že celá záležitost musela putovat k papežskému stolci. Jen si to představme, *obyčejný* český venkovský krejčí, sirotek, žádá v první polovině 18. století o povolení k sňatku papeže. A dostal odpověď...

Jedenáct dní poté, na sklonku srpna 1728, jsou v křivoklátské kanceláři oba vyslýcháni. Barbora vyznala, že je jí 25, že má muže, byť není vdaná a že s ním již i „*řešila*“. Dále se svěřila, že už dříve porodila dvě děvčata, ta však obě zemřela. Následuje otázka, zda byli se svým souložníkem trestáni. Nebyli. To zásadní následuje záhy, když se úředník ptá, „*jakýmpak způsobem jste tak zatajili, že to nepřišlo před vrchnost?*“ Přímočará odpověď nepotřebuje komentář, „*Dyť u nás všichni i rychtář dávno o tom věděli.*“ Jak je možné, že o tom věděl rychtář a nikterak nezakročil? Jedním z faktorů bude geografická poloha vsi a její vzdálenost od zbytku panství. Hlohovice neleží na okraji, ony leží *zcela mimo* jinak ucelenou více než padesátku vsí tvořící valdštejnský velkostatek. Samotná vzdálenost jaksi evokuje vzdálenost i po správní rovině. Tomu by nasvědčoval i fakt, že se jedná o jediný zaznamenaný případ z této oblasti. Další důvody, proč tento čin nepřišel před vrchnost, se dají tušit v oblasti osobních vztahů a způsobu uspořádání správy dané vsi.

---

¹³⁸ Rakovník 03, matrika N, fol. 505v, křest ze dne 8.12. 1727.

¹³⁹ Případ N49.

Ačkoli byly matriky narozených „plné“ nemanželských dětí, neznamená to, že jejich matky nebyly trestány. Jak totiž uvidíme dále, nemusel o každém prohřešku vzniknout zápis. Těžko si však představit, že by měla být každá žena a její souložník trestáni například třítýdenním vězením, což byla běžná sazba; to by pak věznice byly neustále plné. Tato otázka může být nadále otevřena. Nyní zpět k případu.

To, co bylo jádrem problému, nebyl trest z minulých prohřešků, ale příbuzenský vztah obou aktérů. Ten byl totiž vcelku blízký, Barbořina pramáti byla sestrou Pavlova otce, čili sám Pavel byl bratranec Barbořina otce. Nevíme, do jaké míry můžeme Barboře důvěřovat, když tvrdí, že se svým milým o svém dosti blízkém příbuzenském vztahu „*nevěděli, až to nám potom pověděli*“. Ani další z otázek není nezajímavá. Když se úředník ptá, proč se „*proč se nikdá nehlásili při vrchnosti*“, Barbora prostě odpovídá „*Když jsme z toho moudrý nebyli, aby sme byli sem dřív šli než tam*“. Je skutečně dáno odlehlostí dané vesnice, že neznají „oficiální“ a na jiných částech panství aplikovaný postup? A byl tento postup skutečně jinde dodržován? Na jediném případě jen těžko zjistíme, zda se jedná o anomálii nebo je tím reprezentován běžný život obyvatel odlehlé vsi. Osobně se kloním k druhé variantě.

Na obdobné otázky, tedy na příbuzenský vztah, na obě Barbořiny dcery, ale i na posloupnost, ve které žádali o uzavření sňatku, zpovídali křivoklátský i zhruba třicetiletého Pavla. Ten jim dal stejné informace jako jeho družka, potvrdil tak, že nejdříve byli u faráře v Radnicích a posléze u preláta v Plzni, až nakonec dosáhli povolení. Bez zajímavosti není ani částka, která byla při jednáních s církevními zástupci vynaložena. Zatímco radnický „*farář nežádal nic*“, to plzeňský prelát si nechal zaplatit 24 zlatých. Tři cesty do Plzně vyšly na další 4 zlaté, dopis z pražské konsistoře na 29 grošů. Výše částek nás může ohromit a jen dokázat velikost jejich odhodlání oddat se. O tom, že nakonec dosáhli svého, přičemž je otázkou, zda právě povolení bylo předmětem papežské odpovědi, svědčí i matriční zápis z radnické matriky, který dokládá, že byli oddáni přesně dva měsíce po jejich výslechu, tedy 31. října 1728.¹⁴⁰

O tom, jak samotný slib mohl vypadat nám ve své výpovědi podává třiadvacet let stará děvečka z Bratronic, Magdalena Vítová (jinak Viktorinová či Viktorová).¹⁴¹ S tou

¹⁴⁰ Radnice (RO) 02, matrika N, s. 191, sňatek ze dne 31.10. 1728.

¹⁴¹ Případ N47.

„byl vinen“ Václav Čížek z Bělče, který za dívkou chodil již třetí rok. Když se úředníci zeptali dívky, „*na jaký způsob*“ měli spolu oba smilníci slib, odpověděla vcelku podrobně „*Na velikej způsob, on se mně krví zapsal a já jemu taky. Já jemu dala z pravý ruky z prostředního prstu krev a on též jsvé jméno mně psal, mé jméno on taky jsobě psal.*“¹⁴² Tento snubní snubní je o to překvapivější, když zjišťujeme, kde mají „jména“ uložena – zatímco Václav jej má doma, „*v truhle kovaný*“, Magdalena jej svěřila do péče faráře. V tomto případě se dozvídáme rovněž o trestu, který byl z Prahy doručen devět dní po výsledku obou smilníků: Václav měl pracovat tři týdny v poutech a železech na stavbě *würzhausu*¹⁴³, Magdalena pak měla strávit dva týdny v poutech ve vězení. Také bylo zakázáno, aby se vzali.¹⁴⁴ Snad tyto tresty padly kvůli jejich zřejmě *nestandardnímu* slibu...

3.5. Před hodnověrnýma svědky v Žebráce jí stav manželský slíbil¹⁴⁵

O tom, že slib nepozbýval platnosti při přechodu hranic panství, svědčí i dvojice případů, která se odehrála v letech 1720 a 1728. Starší z nich máme zaznamenaný díky výsledku, který se odehrál v královském městě Vodňanech v polovině dubna a při němž byla „*in puncto fornicationis*“ vyslýchána pětadvacetiletá Salomena Radová.¹⁴⁶ Té měl tovaryš z obecního mlýna, Václav Stříbrský, křivoklátský poddaný, o vodňanské pouti přislíbit stav manželský. Jelikož spolu skutek páchali „*asi dvanáctkrát*“, Salomena otěhotněla, což byl ostatně důvod, proč byla předvedena před městského rychtáře, aby byla podrobena *examenu*.

Tento výslech byl zaslán na Křivoklát, kde se odehrálo druhé dějství, výslech Václava. Mladík, který se prohlašoval býti mlynářem, přiznal, že byl předchozích pět let na vandru – a kromě Prahy také právě ve Vodňanech. To, že je Salomena „*těžkého života*“, dlouho nevěděl a i proto odešel z Vodňan. K celé záležitosti pristoupil čestně a na otázku „*miníš-li*

---

¹⁴² V originále se škrtačí tak, jak je přepsáno v příloze. Písař si dal velice záležet, aby přesně zaznamenal, odkud byla krev vzata.

¹⁴³ Z něm. die Würze, tedy koření. Snad tedy obchod s kořením či dům, kde se koření zpracovávalo.

¹⁴⁴ SOA Praha, Vs Křivoklát, SA+NA, Inv. č. 733, sig. H 37, fol. 22r.

¹⁴⁵ Případ N68.

¹⁴⁶ Případ N11.

jsou ji za manželku vzítí“, vcelku racionálně odpovídá *„jestliže s ní nemůžu dobrovolně se upokojit, musím si ji vzítí“*.

Druhý, o osm let mladší případ, ukazuje, že to nemusela být vždy „spravedlnost“, kdo započal řešit děveččin stav.¹⁴⁷ Tentokrát to byla sama žena, kdo se domáhal splnění slibu – ale jakou cestou! Obtěžkaná dívka neváhala napsat dopis *přímo* křivoklátskému hejtmanovi, Ondřeji Štorchovi. A nebyla to jediná překvapivá komunikace, kterou můžeme v případě pozorovat, k tomu ale za okamžik.

V dopise, zaslaném poslední dubnový den roku 1728, píše Veronika, sirotek po Václavovi Ottovi, žebráckém měšťtěnínu, o vztahu, který měla s křivoklátským poddaným, Václavem Dubským. Václav, asi třiaadvacetiletý *„tovaryš poctivého řemesla kolářského“*, údajně přislíbil *„že mě sobě za manželku vezme“*. Měl tak učinit před hodnověrnými svědky a mistry města Žebráka, přičemž *„třikrát přítomným i mně rukou dáním se zakázal“*. Dívka byla ochotna se uvést do poddanosti, kdyby ji pojal za ženu. Ten se tomu však brání a obviňuje ji z páchání smilstva s vojákem.

Na základě tohoto dopisu byl týden na to vyslechnut sám kolářský tovaryš. Hned odpověď na druhou otázku prozradila, že Václav hledal v posledním roce pracovní zkušenosti po celé zemi. Jak říká *„Byl jsem v Brně a v Kutný Hoře jsem dělal, v Praze na Starým Městě jsem taky dělal 6 neděl, potom v Černým Kostelci, v Hruzíně 13 neděl a v Moravě v Třebíči taky 9 neděl“*. Cestovatelské zkušenosti tohoto mladého muže byly jistě nadprůměrné, přesto si našel ještě čas, aby masopust strávil v Žebráku, kde se dal s Veronikou dohromady. Následně se přiznal, že s ní hned na tři krále *„hřešil“* a zná se k jejímu obtěžkání. Zdánlivě jasná linie se však zadržává v okamžiku, kdy začne být dotazován na složený *slib*. Ačkoli přiznává, že před cechmistrem jí skutečně tento složil, na otázku, zda dívku pojme za manželku, odpovídá nedvojznačné *„nevemu“*, což vysvětluje tím, že dívka za ním *„sama přišla na slámu a proto musela víceji s jinšíma činiti“*.

Slib, o jehož naplnění Veronika tolik stála, zřejmě nebyl naplněn, neboť Václav se vymlouval, že k němu byl nucen opilým cechmistrem a jeho bratrem. Navíc měl v té době jinou milou, vdovu Annu Růžičkovou z Prahy. A právě zde se objevuje druhá

---

¹⁴⁷ Případ N68.

nečekaná a snad i překvapivá komunikace. O této vdově se totiž dozvěděl od švagrové. Že to není překvapivé? Ale ano, on se to od ní dozvěděl *dopisem*. Téměř padesát let před zavedením povinné školní docházky je kolářskému tovaryši zaslán dopis, psaný jeho švagrovou. K poznatku nelze přistupovat s otázkou „jak je to možné?“ či „co je to za anomálii?“, nýbrž se na to podívat z opačné strany a zeptat se „proč ne?“. Koneckonců, jen v našich výsleších figurují dva vesničtí kantoři. Lidé tedy měli alespoň *nějaký* přístup ke vzdělání.

Kdo by si z dosavadního čtení dovedl, že Václav Dubský byl, mírně řečeno, proutník, nebyl by snad daleko od pravdy. Závěr výslechu tohoto mladého muže se totiž nese ve znamení jeho minulých lásek. Úředníky, kteří byli dobře zpraveni o Václavových předchozích milých, zajímal jeho současný vztah k těmto ženám a dívkám, přičemž pamatují na tři z nich. Nevíme, jestli příběh končí v křivoklátské cele či před oltářem, snad by se to dalo dohledat v některé z matrik. Můžeme se domýšlet i toho, že Václavovi dělalo napříště problém, když se chtěl oženit, ať už s kýmkoli, a to právě kvůli své minulosti.

3.6. Jampak se spolu budete žít?¹⁴⁸

Nebyla to však pouze minulost smilníků, co jim mohlo být překážkou na cestě k manželství. Dalším kritériem, které bylo v *některých* případech posuzováno, byly majetkové poměry poddaných.¹⁴⁹ S prvními dotazy na budoucí živobytí obou partnerů se setkáváme na konci dvacátých let 18. století. To, proč se tak děje právě v této době, vlastně osvětlují sami úředníci, když nechtějí povolit sňatek pavlíkovskému mladíkovi Matějovi Dítěti.¹⁵⁰ Ten se již dvakrát „tělesně poznal“ s Lidmilou Krejčířovou z Lužné, a když přišla do jiného stavu, chtěl si ji Matěj vzít, s čímž byli svolní i její rodiče. Kamenem úrazu se však stala problematika obživy této dvojice. A protože Lidmila o svém milém prozradila, že „*by sloužil u mého otce jakožto pacholek*“, následovalo nedvojznačné konstatování „*Podruhův máme tak dost a žádnému se nedá dovolení, leda kdo má své vyživení*“. Při krátké konfrontaci, která následovala, si dvojice snad ještě více uškodila,

---

¹⁴⁸ Případ N62.

¹⁴⁹ Srov. ČECHURA, J. *Kriminalita...*, s. 115.

¹⁵⁰ Případ N44.

když pravila, že se budou živit „*Jak Pána Boha budeme znát*“. Tato odpověď nemohla být dostačující a snad i proto dvojičku nenajdeme v matrice oddaných.

Tento výslech nám však neodhalil pouze podmínku hmotné zajištěnosti, ale i další pravidlo, na které se vyslychající odvolával. Tím bylo opatření vydané vrchností, slovy úředníka: „*že žádná kurva svého lotra dostati nemá*“. Tento zákaz tak ostře kontrastuje s jiným nařízením, které bylo vydáno v téže době, avšak na jiném místě; jedná se o schwarzenberské nařízení ze 4. září 1706, která kníže František Adam Schwarzenberg vydal pro svá panství. Zde se hovoří o tom, že kdo obtěžká svobodnou dívku, je povinen vzít si ji za manželku.¹⁵¹ To, že se nelze spoléhat pouze na normativy, uvidíme záhy.

Ani ne měsíc po výsledku Lidmily a Matěje, tedy v polovině dubna 1728, se dostal před krušovického správce ne nepodobný případ.¹⁵² Můžeme sledovat příběh mladé dvojice, která se rovněž chce oddat a řeší stejný problém: nemají živnost, kde by se sami usadili. Alternativou, kterou nabízejí, je, že by třiaadvacetiletý mladík¹⁵³ jménem Václav Heger, pracoval u rodičů své o čtyři roky mladší milenky,¹⁵⁴ Anny Haškové. Ovšem stanovisko úředníků je opět zamítavé a doprovázené nám již známým konstatováním „*podruhův máme tak dosti*“. Z obou uvedených příkladů vyplývá, že vrchnost nestála o /nezabezpečené páry. Co zde mělo být alternativou a byla-li vůbec nějaká, však není jasné. Ani tato dvojice není k nalezení v matrice oddaných.

O tom, že norma nebyla stoprocentně dodržována, svědčí mimo jiné případ, který se započal vést před správou panství dne 1. září téhož roku, tedy léta 1728.¹⁵⁵ Matějovi Vybelkovi bylo již přes třicet let, když obtěžkal asi o pět let mladší Dorotu Horáčkovou.¹⁵⁶ Na delikátní otázku, kolikrát spolu pár „*hřích činil*“, odpověděl Matěj napřímo „*mnohokráte, já ani nevím*“. Aby ne, za svou milou chodil již čtyři léta, ale *cedulku* dostat nemohli. Případ je podobný jako předchozí, v jednom se však zásadně liší. Ten rozdíl tkví v jejich *majetkovém zázemí*. Protože Dorotin otec „*má jediného syna, který hloupý*

---

¹⁵¹ AČ, XXIV. díl, s. 25.

¹⁵² Případ N50.

¹⁵³ Nové Strašecí 02, matrika N, fol. 69, křest ze dne 9.9. 1704.

¹⁵⁴ Nové Strašecí 02, matrika N, fol. 105, křest ze dne 21.7. 1709.

¹⁵⁵ Případ N67-a.

¹⁵⁶ Nové Strašecí 02, matrika N, fol. 15, křest ze dne 5.4. 1697.

a *chromý jest*“ a současně i Matěj je jedináčkem, zvyšuje pravděpodobnost, že pár dostane některou z živností rodičů.¹⁵⁷ To, že to byla právě budoucí obživa páru, která hrála důležitou roli ve vztahu k povolení či zamítnutí žádosti o sňatek, jasně dosvědčuje i konfrontace, která se skládala z *jediné* otázky a mířila právě na to, zda dvojice již ví, jak se bude žít.

Deset týdnů po výsledku se Dorotě narodil syn Martin.¹⁵⁸ Poctivý farář nezapomněl poznamenat jak to, že dítě je „z levého boku“, tak ale i otce dítěte, za kterého označil právě Matěje. Kauza zřejmě měla další dějství mimo naše záznamy (snad trest pro Matěje?), avšak znovu se nám v pramenech objevuje na počátku února příštího roku. Čtvrtého dne tohoto měsíce bylo vydáno nařízení, kterým se svatba povoluje, aby mohl Matěj navrátit své družce čest. Následně se však konstatuje, že pro nemožnost své obživy, mají *odejít z panství*.¹⁵⁹ Oddavky se nakonec konaly tři týdny po doručení tohoto dekretu, 26. února v chrámu v Novém Strašecí,¹⁶⁰ což bylo dopsáno i k záznamu o křtu malého Martina, čímž byl zpětně legitimizován.

Samotný zápis svatby těchto smilníků vypadá prostě a jednoduše: „*Dne 26. Februarii v stav svatého manželství vstoupil Matěj, vlastní syn Václava Vybelky s Dorotou, vlastní dcerou Jana Horáčka.*“ Následuje výčet svědků a podpis oddávajících. Že je tento zápis standardní a není ničím zajímavý? Omyl. V jiných matrikách by snad zcela zapadl mezi ostatní zápisy, ale ne v *této*. Farář totiž důsledně rozlišoval mezi *poctivými* a *nepoctivými*, které oddával, což se v praxi projevovalo právě přídomkem „poctivý“ a „poctivá“ před jménem, tento nám zde chybí. *Curatus loci* zcela vědomě a úmyslně vynechal zmínku o poctivosti, neboť věděl, že by to byla pouze prázdná formule.

O tom, že to není náhoda, svědčí svatby dalších žen a mužů vyšetřovaných ze sexuálních poklesků, které v této době nalezneme. Vždy je třeba nejdříve porovnat, zda farář v daném

---

¹⁵⁷ Matěj byl sice jediným synem, avšak na statku žil ještě muž stejného jména, který byl synem na chalupu přivdané vdovy. Z konfrontace, otázka a odpověď č. 1.

¹⁵⁸ Nové Strašecí 03, matrika N, fol. 207, křest ze dne 7.11. 1728.

¹⁵⁹ SOA Praha, Vs Křivoklát, SA+NA, inv. č. 733, sig. H37, fol. 28r, dekret ze dne 4. února 1729. Doslova: „*Dem supplicanten wird zwar in gnaden erlaubet die Dorota Horáčková heirathen und selbe wieder zu ehren bringen zukönnen, weilen er aber keine nahrung hat, so werden noch der copulation beede aus dem mannschaftsbuch ausgelöshet, von der herrschafft weggeschaffet – und darauf ferner nicht geduldet werden.*“.

¹⁶⁰ Nové Strašecí 03, matrika O, fol. 256, svatba ze dne 26.2. 1729.

místě přídomek poctivosti zapisoval či nikoli, nebylo to totiž pravidlem. Průnik těch případů, kdy byli dotyční oddáni a těch matrik, kde byl přídomek psán, nám dá zapravdu. Kromě případu Matěje Vybelky s Dorotou Horáčkovou tak nalezneme i případ Lidmily Jupové, oddané s Martinem Hornem,¹⁶¹ kteří se v květnu 1722 „dopustili skutku“ a následně byli po svém potrestání ze strany vrchnosti¹⁶² a vepsáni do oddací matriky „bez poctivosti“.¹⁶³ Mezi další „nepoctivé“ patří i dvojice Jakub Stehlík a Alžběta Kučerová,¹⁶⁴ kteří byli oddáni v únoru 1723.¹⁶⁵ Že se nejedná pouze o „místní specialitu“ potvrzuje i zápis svatby z berounské matriky, rovněž z února 1723,¹⁶⁶ v němž jsou uvedeni další křivoklátské smilníci, Jan Souček a Kateřina Urbánková.¹⁶⁷ A mohli bychom pokračovat dále výčtem svateb, kde jsou oddáváni smilníci bez své cti...¹⁶⁸

3.7. Z vozu skočil a na vojnu se dal¹⁶⁹

Vůbec nejstarší případ, zařazený pod sexuální delikty, pochází z třetí únorové dekády roku 1688. Byla při něm vyslýchána děvečka jménem Mandalena Křečková, která pocházela ze vsi Buková. Nevím, zda ji můžeme ztotožnit s dívkou stejného jména, která vystupuje v poddanských soupisech k roku 1679 a je jí psáno 27 let, přičemž nyní by jí bylo 36 roků. Sama Mandalena totiž uvedla, že neví, kolik jí je let. Dívka, se kterou bychom ji mohli ztotožnit, je jedinou Magdalenou,¹⁷⁰ která se v témže období nachází v Bukové, avšak je dcerou jistého Jakuba Zetě (zetě?), který žil na Křečkově gruntu. Dle znalosti pramenů bych se přiklonil k variantě, že dívky můžeme ztotožnit. Mandalena totiž pravděpodobně převzala jméno po gruntu, kde žila. Zvláště v tomto případě by pro nás bylo užitečné znát věk pachatelky, neboť se jedná o závažný případ s dlouhým výslechem.

---

¹⁶¹ Případ N23.

¹⁶² SOA Praha, Vs Křivoklát, SA+NA, inv. č. 731, sig. H 32, nefoliováno, nařízení N23 ze dne 9.11. 1722. Martin dostal čtyřnedělní trest, jeho souložnice 14 dní prací.

¹⁶³ Zbečno 02, matrika O, fol. 107r, svatba ze dne 25.11. 1722.

¹⁶⁴ Případ 26-a.

¹⁶⁵ Zbečno 02, matrika O, fol. 107r, svatba ze dne 6.2. 1723.

¹⁶⁶ Beroun 16, matrika O, fol. 108v, svatba ze dne 8.2. 1723.

¹⁶⁷ Případ N26-b.

¹⁶⁸ Vzpomeňme ještě jednou například na mlynáře Václava Krupičku.

¹⁶⁹ Případ N1.

¹⁷⁰ Jména Magdalena a Mandalena jsou zaměnitelná.

Mandalena, jakkoli letitá, byla obviněna z *infanticidia*, tedy ze „zahubení neřádně nabytého plodu“. Jak při své výpovědi uvedla, slib manželství měla od kočího pana Loubského,¹⁷¹ před tím mu však „po vůli“ nebyla. Posléze, když zjistila, že je těhotná, sdělila tuto skutečnost svému milenci, na což jí znovu připověděl, že ji pojme za manželku. Kočí se pak zachoval po „fanfánovsku“¹⁷², když „[t]řetí den s panem svým do Prahy jel, z vozu skočil a na vojnu se dal“.

Dívka těhotenství před ostatními tajila, a když přišel den porodu, nikoho nezavolala, aby jí pomohl. Je proto pochopitelné, že když byla nalezena s mrtvým dítětem v posteli, bylo obvinění z *infanticidia* téměř nevyhnutelné. V dlouhém výslechu, čítajícím 38 otázek, byla dívka dotazována jak na své chování po zjištění, že je gravidní, tak i na průběh porodu a následnou situaci, kdy u ní bylo objeveno mrtvé dítě. Pro porovnání její výpovědi byla přizvána ještě jedna žena, asi padesát let stará Marie Knoblochová, která dívku s dítětem objevila, nevěda, že je již mrtvé. To v tu chvíli ostatně nevěděla ještě ani Mandalena.

Jak případ dopadl, nevíme. Můžeme se pouze dohadovat, jaký trest (a zda vůbec nějaký) dívka dostala. Tento případ nám však otevírá cestu k tématu armády, jakožto prostředek, který ovlivňoval sexuální deviace na Křivoklátsku. Můžeme rozeznat asi tři typy těchto vlivů. První z nich je armáda jako institucionální místo, kam mohl smilník utéct, pokud se dozvěděl, že je jeho partnerka těhotná a sama nenabízí řešení. Tímto řešením mohl být například odchod ženy mimo panství, zatajení těhotenství, potrat či svalení viny na jiného muže. Za druhým typem můžeme spatřit situaci, kdy je to právě příslušník armády, kdo obtěžká některou z děveček. Třetím vlivem, kterým armáda nepříznivě ovlivňuje sexuální deviace, jsou vysloužilci, kteří se vracejí na panství z vojny, takzvaní obdankovaní vojáci.¹⁷³

---

¹⁷¹ Srov. LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. 2. vyd. Rakovník: Agrosience ve spolupráci s Musejním spolkem královského města Rakovníka a okresu rakovnického a Muzeem T.G.M. Rakovník, 2010, 490 s. ISBN 978-80-85081-33-6, zde s. 392–393.

¹⁷² Fanfán Tulipán, filmová postava, která mnoha dívkám naslibuje manželství. Když jej chtějí postavit před oltář, aby si jednu z nich vzal, zachrání se vstupem do armády. Filmové zpracování např. *Fanfán Tulipán* [Fanfan la Tulipe][film]. Režie Gérard KRAWCZYK. Francie, 2003.

¹⁷³ Z něm. *abanken*, poděkovat se. K tomu například MIŠAGA, Vít. *Financování třicetileté války*. Přednáška v rámci kurzu „PVP I Konstanty a proměnné tradiční společnosti“. 14. 4. 2014, Filozofická fakulta UK, Praha.

Že muži využívali vojnu jako prostředek, jak se vyhnout trestu či přímo manželství (často příslibovanému) dosvědčuje i krátký výslech dvaadvacitileté Kateřiny Pucholtové z Bratronic.¹⁷⁴ Tu do jiného stavu přivedl „*mlynářský nepoddaný*“, který po tři léta sloužil ve mlýně. I on využil armády zřejmě k tomu, aby nemusel nést následky svého činu, jak Kateřina vyznala „*utekl, pravějí, že se dal na vojnu*“. Dále ani o jednom z nich nemáme zprávy.

Do druhého typu by svým rozměrem zapadal případ obtěžkané Veroniky Koupkové.¹⁷⁵ Tu zmrhal voják, který měl ubytování v Bezděkově, u sedláka, kde pětadvacitiletá děvečka sloužila. Voják, kterého identifikovala jako „*bratra pana Česnera*“, ji měl po dvě listopadové noci zavřít u sebe v pokoji a zde znásilnit. Dívka si rovněž postěžovala na sedláka, neboť tomu „*dopomáhal*“. K Verončině cti nutno připočíst, že když jí chtěl voják po noci zaplatit několika krejcarey „*já jich jemu zase hodila na postel*“. Zda byla trestána, nevíme, ale lze se domnívat, že voják nikterak potrestán nebyl, neboť nebyl ani u výsledku.

V interakci s vojáky však nemuselo zdaleka vždy jít o znásilnění, jako tomu bylo u nebohé Veroniky. Za jiné situace, avšak se stejným důsledkem, tj. těhotenstvím, skončilo i „tělesné obcování“ Heleny Komárové ze Zavidova.¹⁷⁶ Ta se se „svým“ vojákem scházela dobrovolně a odměnou jí měly být peníze. Když otěhotněla, přislíbil voják peníze i na výchovu dítěte, nakonec však dostala pouze drobné a pár střeveců. Oba případy jsou od sebe vzdálené deset let, přesto zde můžeme pozorovat velice podobné chování vojáků, kteří si vybírají děvečku sloužící při statku, kde nocují, přičemž jim za styk platí.

Třetí skupinu tvoří vojáci-propuštěnci. Jejich nelehkou situaci a snad i postavení ve společnosti determinují např. některá krajská nařízení, že se jim nemá dávat nocleh, neboť „*čím dále tím hustěj všeliký mordy a loupežství se vyskytují*“.¹⁷⁷ Pro sledované období nalzáme dva případy, kdy byl oním „lotrem“ právě vysloužilec. Ten první

---

¹⁷⁴ Případ N33.

¹⁷⁵ Případ N7.

¹⁷⁶ Případ N53.

¹⁷⁷ Viz kniha krajských patentů. SOA Praha, Vs Křivoklát, SA+NA, inv. č. 812, sig. H 154, fol. 11r, patent ze dne 20. října (?) 1720. Dále srov. tamtéž, patent ze dne 18.6. 1718 o zběhlých vojácích a poskytování obydlí.

se odehrál již v roce 1719, kdy obtěžkaná Zuzana Vránová vyznala právě na propuštěného vojáka, že ji znásilnil. Žebračka, sirotek a nemanželská dcera v jednom, byla snadným cílem pro jistě zdatného muže. Můžeme si položit otázku, jak dívka mohla vědět, že onen násilník je obdankovaný voják a přitom neznat jeho jméno. Více však prameny mlčí.

Druhý případ se začal vyšetřovat o osm let později, v srpnu 1727 v Krušovicích. Na tomto případě smilstva je zvláštní, s jakým časovým odstupem se celá věc řeší, jak totiž sama obviněná Mařena Dlouhá uvádí, dítě porodila již před 5/4 léta. Těžko říci, zda je to doslovný přepis jejího vyjádření či úředníkem upravená formulace, nicméně je dost přesná, neboť dítě se narodilo v květnu 1726, přesně rok a čtvrt před výsledkem.¹⁷⁸ Každopádně je otázkou, proč se tímto zabývá správa krušovického panství po takové době.

Na rozdíl od předchozího vyšetřování obsahovalo toto i výpověď onoho vysloužilého vojáka, Jakuba Altera, který byl příčinou Mařenina pádu. „Činili“ spolu již delší dobu, často se tak dělo *při hlídání polí*, přičemž byl asi třicetileté Magdaleně slibován celou dobu sňatek, na což měla i svědky. Překážkou pro Jakuba v naplnění jeho slibu však bylo povolení, které „sem nemohl dostat“, druhým dechem ale dodal, že si ji vzít ani nechce „*nežli potom s ní každý den hřešiti a se s ní bítí*“.

Jen deset dní na to, 2. září 1727, přichází z Nižboru na Křivoklát dekret, ve kterém se oznamuje, že svatba není povolena a dotyční již nejsou na panství žádoucí.¹⁷⁹ Nevíme, co se stalo v následujících měsících či kdo se za dvojici přimluvil, ale na konci června následujícího roku přišel dekret nový, který ruší ten předchozí a svatbu povoluje.¹⁸⁰ Ta se uskutečnila v lednu roku 1729 a oba svatebčané zde pochopitelně byli psáni „bez poctivosti“.¹⁸¹ Dosáhli však svého a tak ani nebylo třeba jít se oddat za hranice panství, jak dívka ve svém výsledku uvedla jako možnou alternativu, pokud by nedostali povolení.

---

¹⁷⁸ Výslech proběhl 23.8. 1727, srov. Mutějovice 02, matrika N, fol. 157r, křest ze dne 23.5. 1726.

¹⁷⁹ SOA Praha, Vs Křivoklát, SA+NA, inv. č. 733, dekrety pro rok 1727, fol. 41r.

¹⁸⁰ SOA Praha, Vs Křivoklát, SA+NA, inv. č. 733, dekrety pro rok 1728, fol. 21r.

¹⁸¹ Mutějovice 02, matrika O, fol. 128r, svatba ze dne 21.1. 1729.

Z případu této dvojice je patrné, že žádné rozhodnutí nemuselo být trvalé a že ani příkaz k opuštění panství nebyl definitivní, vždyť se zde oba po celou dobu nacházeli a správa panství o nich evidentně věděla, když jim byl po mnoha měsících adresován další reskript.

3.8. Pět neděl v arestu, musela jsem rumovati při pivovaře¹⁸²

V červnu roku 1727 vyšel najevo přečin tehdy jednatřicetiletého koláře Jana Štěbry z Mutějovic.¹⁸³ Ten obtěžkal o šest let mladší děvečku Lidmilu Trousilovou, dceru Jakuba Trousila, chalupníka v Kněževsi,¹⁸⁴ která mu již v lednu toho roku povila dcerku Marii Annu.¹⁸⁵ Jan za Lidmilou poslední rok chodil, znali se už spoustu let, patrně od dětství a chtěli se nyní vzít, ale vrchnost jim nechtěla dát *cedulku*... Zdánlivě obvyklý scénář však získává zápletku v okamžiku, kdy do hry vstupuje další dívka, Alžběta Hašková. Na otázku pídící se po věku dala neobvyklou odpověď „*jak stará bych byla já nevím*“, což však nezabránilo obratným úředníkům v tom, aby ji objevily v poddanském soupisu a mohli do zápisu připsat, že dívce je 27 let. Při výpovědi se svěčila, že ji Jan, řečeno dnešními slovy, pravidelně znásilňoval, neboť s ní „mnohokrát činil“, avšak proti její vůli a bez příslibu manželského stavu. Na doklad svých slov přidala dívka i zarážející tvrzení, totiž že „*v domě o tom věděli*“. Snad na to nikdo nedbal proto, že zde byl hospodářem Janův bratr... Následek této kratochvíle na sebe nenechal dlouho čekat a i ona brzy porodila dítě, malého Františka, který po několika týdnech zemřel.¹⁸⁶ Navzdory tomu, že Alžběta nebyla provdána, nezapomněl poctivý farář poznamenat, že otcem tohoto dítěte (byť nemanželského) je právě Jan.

Tato známost však ani pro koláře Štěbru nezůstala bez následku a v Krušovicích byl potrestán pětinedělním arestem. O tomto jednání nevznikl zápis, a tak nevíme, zda správa již tehdy zohlednila, že do jiného stavu přivedl dvě děvečky, nikoli „pouze“ jednu – z dat narození jeho dětí je patrné, že nejdříve měl známost s Alžbětou. V přímé konfrontaci s Lidmilou to popíral se slovy: „*byl sem dobře s ní jednou, ale byl sem tak*

---

¹⁸² Případ N17.

¹⁸³ Případ N63.

¹⁸⁴ SOA Praha, Vs Křivoklát, SA+NA, inv. č. 1414, sig. S 33, fol. 77v.

¹⁸⁵ Kněževs 01, matrika N, fol. 595r, křest ze dne 25.1. 1727.

¹⁸⁶ Mutějovice 02, matrika N, fol. 158r, křest ze dne 4.4. 1727.

opilý, že abych něco takového dovedl, věřiti nemohu“. Toto upřímné vyjádření bylo záhy doplněno tvrzením, že se „*dosti po cizích statcích celý noce toulala a nepřicházívala v noci domu*“. I přes následnou konfrontaci, ve které si každá ze stran stála za svým, nepadlo jasné rozřešení, ale názor úředníků byl jasný, když v Alžbětě spatřovali „*dobrovolnou kurvu*“.

Zda v důsledku přečinění s Lidmilou padly nějaké tresty, není jasné, ale v tuto chvíli ani podstatné. Za důležitou naopak můžeme považovat dohru celého dvojitého smilstva, která se neodehrála před soudní lavicí, nýbrž před kněževeským oltářem. Tam se totiž rok a čtvrt po sérii červených výsledků uskutečnily oddavky, při nichž se Lidmila, pět dní po svých šestadvacátých narozeninách,¹⁸⁷ provdala za Jana Štěrbu.¹⁸⁸

Jedním z důvodů, proč vrchnost tento sňatek nakonec povolila, byl jistě i fakt, že v Kněževsi zrovna dva koláři zemřeli, a tak byla o tento druh řemeslníka nouze. Svou roli jistě sehrála i Lidmilina pochybná čest, neboť o ní bylo nejednou řečeno, že se tahala s jinými pacholkou, dokonce si od nich ráno nosila perníky. To vše a Janův odpykaný trest byly okolnosti, které nyní hrály v jeho prospěch a umožnily mu sezdat se s jeho milou. Nadále tato trojice z křivoklátských kriminálií mizí.

Tento případ kromě neobvyklého dvojitého smilstva však ukazuje rovněž roviny, ve kterých se přečiny řešily. Ze smilstva s Alžbětou nám nezůstal jiný doklad než výpověď dívky v jiné kauze, a dá se předpokládat, že ani nevznikl. Proč? Rozhodně se nedá říci, že by se strany dohodly na trestu, Jan uznal svůj přečin a dobrovolně nastoupil vězení. Vždyť se tomuto nařčení domnělý viník urputně bránil, nešlo tedy užít zásady „vůle stran právo láme“.¹⁸⁹ Navíc byl jeho trest na „obyčejné“ smilstvo relativně přísný; současně odmítl zaplatit Alžbětě peníze na vychování jejich dítěte, jakkoli několik týdnů po porodu zemřelo. Ne, tato otázka nám prozatím nebude zodpovězena.

Nebyl to však jen kněževeský kolář, kdo byl potrestán, aniž by o tom vznikl/se dochoval záznam. Mezi takové můžeme zařadit i jeden z prvních případů, který se otevřel kvůli

---

¹⁸⁷ Kněževes 01, matrika N, fol. 250, křest ze dne 6.9. 1702.

¹⁸⁸ Kněževes 01, matrika O, fol. 143, svatba ze dne 11.9. 1728.

¹⁸⁹ Srov. KLABOUCH, J. *Staré české...*, s. 152.

podezření z cizoložstva a především incestu.¹⁹⁰ Den před štědrým dnem 1719 byli v Krušovicích vyslýcháni Jan Typolt a jeho nevlastní dcera Eva. Výslech obou byl vcelku jednoznačný, Jan stál za tím, že vždy byl věrný své ženě a Eva jeho tvrzení podpořila svým o tom, že ji obtěžkal jeden z mlýnských pacholků, který je však nyní vzat na vojnu. Více světla do případu vnáší knězeveský rychtář, když uvede, že výše zmíněná nařčení „lidi veřejně rozpráví“. Následně je tázán na vztah obou obviněných a jejich minulost. Zde mimo jiné zmínil, že se Eva již dříve vyznávala na odvedeného pacholka, „*skrze což 4 neděle zde arestem a za pokutu v káře táhla*“. Obvinění byla nejspíše stažena, neboť se dá důvodně předpokládat, že by se v případě odsouzení za incest a cizoložství, dostal případ, v očekávání hrdelního trestu, až před apelační soud, kde ve spisech nefiguruje.¹⁹¹ Není však vyloučeno, že se záležitost zabýval některý z městských soudů.

Na případu Anny Kurtzmanové (Mikšové?) nás bude opět zajímat její trest, který padl řadu týdnů před jejím výslechem.¹⁹² Asi tříadvacetiletá Anna byla v září 1722 vyslýchána v Krušovicích pro své nemanželské dítě. Ihned pravila, že je s ní „vinen“ Filip Červenka, zámečník. Měl jí přislíbit stav manželský, když však dívka otěhotněla, poslal jí porodit „*do kraje*“. O tom, že tak dívka neučinila, nalezneme důkaz v mutějovické matrice narozených nemanželských dětí,¹⁹³ k tomu třeba dodat, že za otce je zde uváděn právě Filip. Pro toto své chování byla dívka potrestána, strávila „*5 neděl v arestu, musela jsem rumovati při pivovaře*“, její partner však potrestán nebyl.

V tomto okamžiku nastává ve výslechu záblesk, jenž sice „trvá“ pouze dvě otázky, ale který nám dovoluje přidat další střípek do mozaiky každodennosti. Anna je totiž okamžitě tázána, zda byla *examinována* a k údivu vyslýchajícího (patrně samotného hejtmana) odpověděla, že nikoli, „*však to vždyckni se odložilo a k zapomenutí přišlo*“. Následně je položena otázka, proč toto nebylo sděleno přímo „*mně, poněvadž často zde bejvám*“. Odpovědí mu bylo, že dívka byla příliš nesmělá, než aby si dovolila hejtmana v této záležitosti oslovit.

---

¹⁹⁰ Případ N8.

¹⁹¹ NA v Praze, AS, inv. č. 152.

¹⁹² Případ N17.

¹⁹³ Mutějovice, matrika N, fol. 155r, křest ze dne 17.5. 1722. Matka uvedena příjmením jako Mikšová.

Z těchto dvou replik nám krystalizuje podoba toho, jak v praxi fungovalo trestní řízení a jaké byly možnosti obviněných. Vůbec samotná otázka na to, zda byla dívka již dříve vyslýchána, je v materiálech ojedinělá, naznačuje však, že se jednalo o běžný, takřka standardní úkon. O tom, zda musel být každý takový *examen* vyhotoven v písemné formě, zde není zmínky a tedy se nedá říci, jestli byl v praxi přípustný i výslech bez písemného zhotovení, každopádně je zřejmé, že minimálně *měl* proběhnout, měl-li být delikvent potrestán. Druhá replika pak osvětluje možnosti obviněné, když je tázána, proč sama hejtmana neoslovila. Jasné sdělení zde nelze přehlédnout, zmrhaná dívka měla možnost přímého kontaktu s hejtmanem panství. Proč by také ne... Tato reflexe však zásadně odporuje způsobu nahlížení vrchnosti na svět, který nám představuje jihočeská historická škola, tedy že „*Šlechta, obdobně jako úředníci vrchnostenských kanceláří, na venkovské obyvatelstvo nahlížela přezíravě a zpravidla negativně.*“¹⁹⁴ Cožpak by hejtman nabízel svou pomoc zmrhané děvě, kdyby pro něj byla terčem posměchu a opovržení? Žádný z křivoklátských spisů o poddaných takto nehovoří, spíše naopak.¹⁹⁵ Nalezneme-li nadávky na některou vrstvu, tak se tak děje spíše směrem opačným, *zespoda nahoru*.¹⁹⁶

V jistém kontrastu je případ, který se odehrál v polovině dubna roku 1722, kdy proběhl výslech Kateřiny Pochmanové z Milostína.¹⁹⁷ Mladá děvečka se dopustila s jedním nepoddaným, jak prozradila, „*vojenským dítětem*“, což odůvodnila tím, že jí bylo připovězeno manželství. V následné konfrontaci Jan Zoum, jak se onen nepoddaný jmenoval, vše přiznal a potvrdil, že chová úmysl pojmout Kateřinu za manželku. V tomto bodě nám několik obdobných případů končí, a pokud dotyčné nenalezneme v soupisech obyvatel či v oddací matrice jejich bydliště (což ovšem zdaleka není prokazatelný důkaz toho, že nebyli oddáni), můžeme skutečně jen na té nejnižší úrovni fabulovat, co se s nimi

---

¹⁹⁴ BŮŽEK Václav. *Společnost českých zemí v raném novověku*, s. 140.

¹⁹⁵ Můžeme se setkat se zmrhanými dívkami, které jsou však v korespondenci uváděny prostě jako „děvečky“ – a ani další delikventi (nejen sexuálních přestupků) nemají žádný hanlivý přídomek, nanejvýše pak slovo kurva, které je však na pomezí vulgarity v této době. Srov. např. SOA Praha, Vs Křivoklát, SA+NA, inv. č. 815, sig. H 165, fol. 2r–3v. Rovněž zde není žádný výraz typu „sběř“, „bestie“, „furiant“ a další, jak jsou prezentovány v BŮŽEK, V. *Společnost...*, s. 140.

¹⁹⁶ Srov. SOA Praha, Vs Křivoklát, SA+NA, inv. č. 805 sig. H 146, fol. 118r. Rozhořčený šenkýř doslova praví „*srát na pana vrchního (...)*“, další nadávky následují.

¹⁹⁷ Případy N18 a N24. Pro přehled jsou oba spojeny.

dělo dále. Zde se nám však Jan vrací o pět měsíců později zpátky na scénu, aby byl přezkoumán jeho úmysl vzít si matku svého dítěte za ženu.

Ze zářijového výsledku jsou patrné dva poznatky, které nás zaujmou. V první řadě je to trest, který dostal za smilnění s Kateřinou. Ten byl vyměřen na čtyři týdny vězení a byl uložen po *provedeném a písemně zaznamenaném* examenu, čímž se liší od předchozích. Druhým zajímavým poznatkem je pak změna Janova náhledu na „věc“, neboť si svou souložnici odmítá vzít řka, „*že mi vlasy a lžící do pásku po cihlu dá, že se budu potiti a přídu*“. Toto, pro nás těžko srozumitelné vyjádření, má představovat vzájemnou nevráživost obou bývalých milenců. Lze se odůvodněně domnívat, že se svatba neuskutečnila, jak pravil Jan, „*[n]emůžu jsobě jí vzíti za manželku, aby mně hned hlavu pilou uřezati měla*“.

Kromě jisté racionalizace správy (výslech Jana Zouma byl uskutečněn ve stejný den jako exameny Filipa Červenky a Anny Kurtzmanové, resp. Mikšové) si můžeme všimnout i disproporce mezi muži a ženami, která panovala v udělování trestů. Zatímco u dívek si můžeme všimnout fyzicky náročných trestů, jako je *tahání v káře* či *přidávání na kostele*, muži bývali stíženi prostým vězením. Lze se tak domýšlet, že se mělo jednat především o tresty, jež měly za cíl zostudit danou osobu veřejně, jinak si nelze vysvětlit, proč fyzicky silnější muž zůstal ve vězení, zatímco slabší žena dělala práci přidavače.

3.9. Mečem na hrdle trestán býti má¹⁹⁸

Byl-li případ příliš závažný, než aby jej mohl posoudit městský soud či aktuální držitel panství, byl předán nejvyšší odvolací instanci, pražskému Apelačnímu soudu. Ten, zřízen Ferdinandem I. roku 1548, „bděl nad městskou justicí“ a časem se posunul na přední místo v českém soudnictví vůbec.¹⁹⁹ Jeho role se projevovala především ve sjednocování práva, přičemž jeho působnost se časem stále rozšiřovala.²⁰⁰ K hrdelním rozsudkům jsou tedy

---

¹⁹⁸ NA v Praze, AS, inv. č. 145, fol. 144r.

¹⁹⁹ KLABOUCH, J. *Staré české...*, s. 134 a 143.

²⁰⁰ MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010. Student (Leges). ISBN 978-80-87212-39-4, zde s. 63–64.

primárním pramenem knihy ortelů tohoto soudu,²⁰¹ pro starší období (17. století) je ovšem možné nalézt i další pramen, *paměti lidí*.²⁰² V dopise odeslaném z Nového Strašecí na Křivoklát v březnu 1688 jsou zaznamenány vzpomínky několika starců na veřejné (převážně hrdelní) tresty, jež se odehrály. Mimo jiné jsou zaznamenány i dvě infanticidia a tresty pro jejich pachatelky – v jednom případě *exequirování*, v druhém mučení a následná poprava.

Přísně vypadajícím ortelem vyniká případ mladé děvečky, která za spáchané infanticidium strávila rok práce v železech a měla zakázáno vídat se se svým milým. Ale nyní na začátek.²⁰³ V květnu roku 1704 byla v krušovické kanceláři vyslýchána asi dvacetiletá dívka jménem Kateřina Ondráčková. Ta se provinila opakovaným smilstvem se zdejšími písařem Šimonem Labaštou, k čemuž se bez okolků přiznala. Blízký vztah mezi těmito mladými lidmi netrval ani rok, „zlý skutek“ spolu učinili ponejprve na svatou Markétu, tedy 13. července 1703 a pak ještě několikrát, než Kateřina otěhotněla, což jistě nebyl záměr této dvojice. Krušovický písař sice přislíbil Kateřině manželství, k němu však již nedošlo. Po prvních otázkách zdejšího purkrabího Pavla Kreibicha vyšlo najevo, že dívka svůj stav před okolím tajila a nesvětila se ani svému milenci. Další přitěžující okolností pro Kateřinu bylo, že u porodu nikdo nebyl přítomen; šafářce sice sdělila, že je *nemocná*, ale příčinu své *nemoci* jí už neprozradila. Ta se však nedala obelstít a jako zkušená matrona pojala podezření, že Kateřina skrývá těhotenství. V den porodu se vydala šafářka Anna Kovářová pro svou známou, uzdářku Maxmiliánu Žlutickou, aby ji přiměla k návštěvě stonavší Kateřiny. Obě ženy vstoupily do její komory v okamžiku, kdy mladá dívka porodila – naneštěstí mrtvé děvčátko.

Při výslechu děvečka bědovala, že v době porodu nikdo nebyl doma, její bratr, důchodník, byl zrovna v polích a její milý, Šimon, byl se svým pánem na výlovu rybníka. Navíc jen pár dní před porodem prodělala několik pádů, na což měla hodnověrné svědky. V její prospěch svědčila i nešťastná skutečnost, že její matka porodila z manželského lože čtyři mrtvé děti a hrozilo, že tento neblahý dar zdědila. Dalším krokem ve vyšetřování tohoto

---

²⁰¹ Dalším materiálem z provenience Apelačního soudu v této věci např. NA, Apelační soud, inv. č. 331, kt. 37. Zde hrdelní ortely pro Rakovnicko, vybrané ortely ze 17. století.

²⁰² SOA Praha, Vs Křivoklát, SA+NA, inv. č. 815, sig. H 165, fol. 8r–11v.

²⁰³ Případ N3.

složitého případu bylo ohledání mrtvé holčičky. Tím byli pověřeni rychtář a konšel vsi Krupé, oběma bylo již přes padesát let. Oba kmeti dospěli ke stejnému závěru, konstatovali, že se na dítěti nenalézají žádné rány ani jiné známky násilné smrti. Totéž ostatně potvrdily i Žlutická s Kovářovou, které se shodně domnívaly, že dítě již „*mrtvé na svět přišlo*“ a že bylo „došlé“²⁰⁴.

Právě kvůli momentu úmrtí dítěte vstupuje do příběhu vrchnostenská správa se svým vyšetřováním. Pokud dítě zemřelo krátce po porodu či se narodilo již mrtvé, byla zavdána příčina pro podezření matky z úmyslného usmrcení, neboť pravděpodobnost *infanticidia* byla u těchto mnohonásobně vyšší než u žen provdaných. Rozsah vyšetřování, který byl uplatněn vůči Kateřině Ondráčkové, sestře důchodního, však přesto překvapuje. Poté, co byli vyslechnuti oba milenci a uzdárka s šafářkou, byli do případu zapojeni i konšel a rychtář z jiné vsi. K tomu si ještě zdejší úředníci ověřili Kateřinino tvrzení o dvou pádech u šesti svědků, které vyjmenovala (z pochopitelných důvodů vynechali jejího bratrance), mezi nimiž byly i tři příbuzní krušovického správce (jeho dvě dcery a strýc) a další obyvatelé Krušovic. Všichni svědčili v její prospěch a potvrdili, že pády skutečně nastaly.

Jelikož šlo o podezření pro úmyslné zabití dítěte, byla celá záležitost nakonec postoupena pražskému apelačnímu soudu. Ten, po zvážení jednotlivých skutečností, vynesl nad oběma smilníky ortel, a to takřka symbolicky na výročí prvního styku obou pachatelů, 14. července 1705. V jeho textu můžeme číst i tato slova: „*že naddotčená Kateřina Ondráčková pro takové přečinění své celý rok pořád zběhlý na obecním neb panským díle však mimo svátečních a nedělních dnův v poutech a železech pracovati, souložník ale její, Šimon Labašty, nápodobně pro takové přečinění své šestinedělním arestem stížen býti má.*“²⁰⁵ V přípisu pak stál ještě dodatek, aby byl rozsudek přečten před oběma delikventy a aby bylo učiněno opatření, aby se Šimon „*s ní sejíti nemohl*“.²⁰⁶

Uvážíme-li, že všechna svědectví vyzněla v Kateřinin prospěch (celá desítka svědků potvrdila její verzi), vezmeme v potaz její nízký věk pouhých dvacet let, sociální postavení její (sestra důchodního) a jejího milence (písař krušovického správce) a rodinné

---

²⁰⁴ K určování „zralosti“ dítěte blíže TINKOVÁ, Daniela. Předcházet či trestat? Problém infanticidia v osvětské společnosti, s. 38.

²⁰⁵ ANM, Topografická sbírka F - Strašecí Nové, 15. 7. 1705.

²⁰⁶ NA v Praze, AS, inv. č. 146, fol. 216v–217r.

dispozice (čtyři mrtvě narozené děti její matky), může nás skutečně překvapit výše jejího trestu. Byly to nejspíše právě tyto polehčující okolnosti a určitá míra protekce, které dívku ušetřily od daleko tvrdšího trestu, a to trestu hrdelního.²⁰⁷

Dalším případem, který se dostal před nejvyšší odvolací instancí a k němuž máme výslechové protokoly, bylo *adulterii duplicis*, jehož dopustil Jiřík Kroj s Alžbětou Červenkovou.²⁰⁸ Hned druhý den roku 1730 byli oba na Křivoklátě vyslýcháni. Oba pachatelé již byli vyššího věku, Jiřík odhadl svůj věk na 55 let a Alžběta sice nevěděla, „*jak jsem stará nemohu pamatovati*“, avšak úředník záhy doplnil svůj odhad, „*Wierd gegen 40 Jahre alt sein.*“²⁰⁹ O vyšším věku svědčí i počty dětí, které oba cizoložníci se svými manžely měli, neboť zatímco Jiřík za 32 let manželství zplodil se svou manželkou šest dětí, Alžběta s manželem Petrem během dvaceti let devět, z nichž pět zemřelo. Mezi pachateli nedošlo v zásadě ke sporu, shodli se na tom, že čin se stal jednou, podruhé jej žena odmítla a ani jeden o tom svému manželovi neřekl. Dokonce se zdá, že důsledkem tohoto jednání nebylo Alžbětino těhotenství, jak vyznala Alžběta „*měla jsem od toho času můj měsíční květ*“. Může být tedy s podivem, jak věc vyšla najevo...

Dvojnásobné cizoložství bylo, jakožto závažný zločin, postoupeno opět do Prahy, kde apelační soud zareagoval poměrně rychle a již desátého února vynesl nad oběma ortel: oba měli po dvě léta, mimo nedělí a svátečních dní, pracovat na obecním nebo panském díle.²¹⁰ Je s podivem, že ač oba pocházeli ze stejné vsi (z Lužné), byl každý souzen u práva jiného města. Zatímco rozsudek nad Alžbětou je adresován „*ku právu města Unhoště*“, ortel nad Jiříkem zamířil do Nového Strašecí, kam se dostal čtrnáct dní po svém vynesení.²¹¹ Soudní praxi bude věnována ještě část textu.

***

Jedním z nejtěžších případů zkoumaného období je bezpochyby dvojitě cizoložství kombinované s incestem, které se událo v poslední dekádě 17. století.²¹² Vzhledem

---

²⁰⁷ Srov. MATLAS, Pavel. *Delikt smilstva...*, s. 88.

²⁰⁸ Případ P12.

²⁰⁹ Z něm., „*Bude jí okolo 40 let.*“

²¹⁰ NA v Praze, AS, inv. č. 160, fol. 90r–v.

²¹¹ SOA Praha, Vs Křivoklát, SA+NA, inv. č. 815, sig. H 170, fol. 1r–9r.

²¹² Případ P2.

k závažnosti provinění nemohla záležitost skončit příliš dobře. Pro rozklíčování celého případu je na úvod potřeba představit jeho přední aktéry. Pro lepší orientaci v rodinných vztazích příkládám i stručný rodokmen [Příloha 7].

Již v prvním přehledu obyvatelstva na Křivoklátsku se objevují příjmení Jonáš a Vatačka. Tehdy je nalézáme jako označení dvou samostatných živností.²¹³ V čase končící třicetileté války přesídlil chalupník Jonáš na Vatačkův grunt a zde vychoval své tři syny, nejstaršího Jakuba, mladšího Víta a nejmladšího Jana (1). Bratři spolu žili dlouho na jednom gruntě, dva starší se oženili a společně zde i nějaký čas hospodařili. Pro nejmladšího už zde nebylo místo a tak se roku 1662, ve svých 24 letech přiženil v Chýňavě do dvora. Tou dobou už oba jeho bratři měli několik dětí.

Jakub měl dva syny, staršího Matouše a mladšího Jana (2). Když bylo Matoušovi 21 let, oženil se s dcerou chýňavského hospodáře Tafleho a zůstal na gruntě. O mladším se dozvídáme pouze tolik, že se dal k uhlířům a že neuměl zacházet s koňmi, což byl pro vrchnost důležitý poznatek. Sám Jakub se v první polovině 70. let dostává do podružství (což dokládá i revizitace berní ruly z roku 1676, když jej nenachází na žádném ze statků či chalup).²¹⁴ Můžeme se jen dohadovat, co způsobilo jeho úpadek do kategorie podruhů, jisté ale je, že se s osudem podruha nehodlal smířit a vydal se hledat štěstí za hranice panství. Více dokladů o něm již nemáme.

Prostřední Vít měl ze všech tří bratrů nejvíce potomků, soupisy se zmiňují o sedmi z nich. Nás budou zajímat dvě jeho děti, Jan (3) a Vít. Zde se nám potvrzuje trend dávat svým dětem jména po předcích, což však působí velké problémy při orientaci v pramenech a identifikaci jednotlivých členů rodiny, jak ještě dále uvidíme. Jan (3), narozený v létě roku 1668 se podobně jako jeho bratřenci oženil v jednadvaceti letech, a to s dívkou jménem Sibyla. Manželství nebylo požehnáno mnoha dětmi, lépe řečeno: necelé dva roky po svatbě se jim narodil jejich jediný potomek, syn, který, snad ze vzpomínky na Janova zběhlého strýce, dostal jméno Jakub.²¹⁵ Vítova staršího syna, rovněž Víta, prozatím ponechme stranou, o něm se zmíníme až na samý závěr.

---

²¹³ SOA Praha, Vs Křivoklát, inv. č. 1735, sig. G 581, fol. 17r.

²¹⁴ NA v Praze, TK, inv. č. 2597 a inv. č. 2714, fol. 13–22.

²¹⁵ Železná 01, matrika N, str. 155, křest ze dne 8.7. 1691.

Třetím z bratří byl Jan (1). Zachytily ho sice berní revizitace, nicméně více než to, že je hospodářem, se z nich nedovídáme. O málo více prozrazují opět soupisy, ze kterých zjišťujeme, že od svatby z roku 1662 se mu do konce 70. let 17. století narodilo pět dětí, z toho čtyři dívky. Pro náš příběh je důležitý jejich bratr, který spatřil světlo světa na podzim roku 1669 a, jak už je v této rodině jaksi zvykem, nesl jméno Jan (4).

Příběh by nebyl kompletní bez posledního aktéra, respektive *aktérky*. Tou byla Alžběta Procházková z nedalekých Bratronic, která se jako devatenáctiletá provdala na počátku roku 1690 za Jana Jonáše (4) do Chýňavy.²¹⁶ O jejich vzájemné lásce nemohlo být pochyb, jejich první dítě se narodilo téměř přesně devět měsíců od svatby²¹⁷ a než se nachýlil konec příštího roku, už v kolébce houpali druhé.²¹⁸ Mladý Jan byl evidentně mužem činu. Svůj divoký temperament však zřejmě nedokázal ovládnout, a tak byl v létě 1693 odveden za *své zlé činy* do armády.

Alžběta zůstala na Jonášově rodinném gruntu bez manžela a se dvěma malými dětmi. Hospodářství se mezitím ujal bratranec jejího muže, Jan (3), syn Vítův. Právě odchod jeho příbuzného dal za vznik tomu, že se tito dva mladí lidé sblížili. Nevíme přesně, kdy spolu začali „tělesně obcovat“, nebylo to však mnohokrát, nejvýše čtyřikrát, navíc nikdy ne doma, což byl nejspíš důvod, proč skutek zůstal tak dlouho utajen. Snad to byl adrenalin, touha po něčem zakázaném či prostá vzájemná přitažlivost, co dvojici svedlo dohromady. I tento čin měl však svůj neblahý důsledek...

Malá Dorota se narodila na počátku roku 1696, přičemž za jejího otce je uveden, jak jinak, Jan Jonáš, a tak na první pohled není znát, že se jedná o dítě vzešlé z cizoložství.²¹⁹ Správně panství však neuniklo, že „pravý“ Jan Jonáš (4) není doma přítomen a pozvala si oba hříšníky na křivoklátskou kancelář, kde byli podrobeni nepříjemnému výslechu. Oběma bylo jasné, o co se hraje, bylo však také zřejmé, že svůj intimní vztah nemohou zcela zatajit. Alžběta ani nenašla sílu nikterak vystoupit na svou obranu a na otázku, proč sobě nevolala o pomoc, když po ní bratranec jejího muže vyžadoval *skutek*, odpověděla akorát „*když nevím tomu co říci*“. To Jan (3) založil svou obranu na tvrzení, že jej svedlo „*opilství*

---

²¹⁶ Zbečno 01, matrika O, fol. 382, svatba ze dne 29.1. 1690.

²¹⁷ Železná 01, matrika N, s. 150, křest ze dne 22.10. 1690.

²¹⁸ Železná 01, matrika N, s. 159, křest ze dne 28.12. 1691.

²¹⁹ Železná 02, matrika N, s. 2, křest ze dne 26.1. 1696.

a příležitost“, nicméně vyznal více milostných setkání než jeho souložnice, a to vedlo úředníky jen k dalším otázkám při následné konfrontaci obou mladých lidí.

Samostatný incest i cizoložství byly samy o sobě těžké přestupky na škále tehdejších (sexuálních) deliktů, jejich kombinace proto samozřejmě byla o to těžší. Za těchto okolností si zdejší správa nedovolila potrestat souložníky sama a postoupila věc nejvyšší odvolací instanci, pražskému apelačnímu soudu. Ten ve svém nálezu konstatoval, že se oba dotyční dopustili „těžkého přečinění“ a tudíž mají být „jiným ku příkladu a ostrachu mečem na hrdle trestáni“. Rozsudek padl 8. ledna, necelý rok po narození jejich dcery.²²⁰

O tom, že byl ortel vykonán, nemůže být pochyb, provinění dvojice bylo příliš velké. Je ironií osudu, sledujeme-li příběh ani ne třicetiletého Jana (3), který se stará o svého „věkem sešlého otce“, jemuž pomáhá se živit, že ho nakonec přežije o šestnáct let a zemře v požehnaném věku 86 roků.²²¹ Avšak právě z těchto „rodinných“ důvodů zřejmě vrchnost zakročila ve prospěch zbytku rodiny a navzdory proviněním Jana (4), zařídila jeho návrat domů, kde se musel postarat o čtyři děti, které na gruntě žily. K potvrzení toho jej zde můžeme spatřit v roce 1713 jako hospodářícího sedláka na témž gruntě; druhou část hospodářství převzal výše zmíněný Vít, syn Víta.²²²

Kdybychom se podívali pouze do statického, přitom v českém prostředí tolik oblíbeného materiálu, tedy na katastrální *fasse* a k tomu na rovněž hojně (nad)užívané slavné matriční knihy, potvrdilo by se nám pouze *standardní* tvrzení, že nejstarší potomek dědí usedlost a ostatní na ní buď figurují jako podruzi nebo se přižení/přivdají na jinou živnost. Z matrik by (samozřejmě mylně) vyplynulo, že otcem Doroty je Alžbětín manžel Jan (4), což by bylo vzhledem k jejich sňatku naprosto logické. Následní „zmizení“ Alžběty a Jana (3) z matrik by se snadno vysvětlilo nepořádností faráře, který opomněl zapsat jejich úmrtí, což by jen potvrdil tereziánský katastr.

---

²²⁰ NA v Praze, AS, inv. č. 145, fol. 144r.

²²¹ Železná 02, matrika Z, s. 581, úmrtí ze dne 7.1. 1709.

²²² NA v Praze, TK, inv. č. 2597, pro rok 1715 konkrétněji inv. č. 2714, fol. 13.

3.10. Při právě města...²²³

Podíváme-li se na mapu a zkusíme lokalizovat Křivoklátsko jako širší území, můžeme vytyčit široký pruh mezi městy Beroun a Rakovník. Tato dvě královská města tvořila jakousi přirozenou hranici panství. Zatímco Beroun ji na jihu uzavíral, Rakovník na severu tvořil vedle menších měst jeden z opěrných bodů panství. Po hospodářské stránce bylo panství do značné míry soběstačné, nezávislé a naopak zásobovalo města produkty ze svých dolů a lesů a docházelo zde tedy k čilé obchodní interakci.²²⁴

Jinak tomu však bylo v oblasti soudní. Obě královská města měla vlastní systém práva a nad poddanými pánů z Valdštejna neměla mít v této oblasti žádnou moc, stejně to pochopitelně fungovalo i naopak.²²⁵ Na základě prozkoumaných archiválií můžeme zhruba odhadnout, jak soudnictví v rámci velkostatku fungovalo. V tomto směru rozpoznáváme dvě základní roviny. První z nich je rovina převážně vesnické (obecní) samosprávy, v rámci které se řešily nejběžnější sporné záležitosti a zřejmě i sexuální přestupky. O nich máme jen minimální zprávy, neboť míra oficiálnosti, která se pojila se vznikem písemné agendy, byla při těchto jednáních minimální. Výhodou byla jistě rychlost a pak nízké náklady na celé řízení. Nevýhodou pro badatele je samozřejmě ona míra neformálnosti, s jakou se řízení vedla. O tom, že takové řízení vůbec proběhlo, se dozvíme zpravidla pouze tehdy, když si jedna či druhá strana stěžovala na rozhodnutí v dané věci – oficiální cestou, z čehož nám zůstal doklad.

Druhou rovinou je pak cesta formálního řízení. Toto už je o mnoho lépe uchopitelná kategorie, neboť řízení byla vedena cestou, při které vznikalo menší či větší množství dokumentace. Ve sledované problematice jde především o již popsané výslechové protokoly, které vznikaly povětšinou na kancelářích jednotlivých panství. Dále se jedná o korespondenci, reskripty, obecní účty a v neposlední řadě zápisy z jednání soudů či městských rad.

---

²²³ Obecná formule užívaná v justičním aparátu.

²²⁴ Srov. např. ŠTĚPÁNEK, Josef. Velkostatek Křivoklát a jeho archiv. *Sborník archivních prací*. 1975, roč. 25, č. 2, s. 297–338, zde s. 301n.

²²⁵ Za účelem prohloubení informací o jednotlivých případech jsem postupně prošel rakovnické ortelové knihy, tamní sporné i nesporné záležitosti, radní protokoly a další materiály, přičemž nebyl nalezen takřka žádný průnik mezi rakovnickou a křivoklátskou soudní správou.

V krajině lesů nalezneme dvě hlavní místa, kde probíhala soudní přelíčení pro valdštejské a později fürstenberské poddané. Jsou jimi, jak to alespoň vyplývá z ortelových knih Apelačního soudu, městečka Nové Strašecí a Unhošť.²²⁶ Apelační soud byl však až poslední případnou zastávkou celého procesu. V době přelomu 17. a 18. století neexistovala v praxi ostrá dělící čára, která by předem určila, jak se daný případ bude rozhodovat. Z pramenů není jasné, jak jednotlivé případy, řešené oficiální cestou, přišly ke svému rozuzlení.²²⁷

Z bádání můžeme postihnout několik způsobů a cest, jakými daný delikvent dospěl ke svému trestu. V první řadě sledujeme mimo jiné ty případy, kdy k potrestání pachatelů došlo na úrovni „místní samosprávy“. To jsou případy, jak již popsáno výše, o kterých se dozvídáme minimálně, neboť písemné záznamy z nich vznikají spíše nahodile. Příkladem takového vzniku může být výslech, který je učiněn v jiné záležitosti a při němž dojde k vyjevení této skutečnosti. Tento problém se pochopitelně nevztahuje pouze na tematiku sexuálních deliktů, nýbrž na celé spektrum trestné činnosti. O případu se tedy dozvídáme zprostředkovaně a o jeho vyšetřování nevíme buď vůbec nic, nebo velice málo.

Dále se setkáváme s případy, u kterých sice započne oficiální vyšetřování, to však nakonec kvůli absenci archivních pramenů vyzní do ztracena.²²⁸ Tento relativně častý jev bývá doprovázen krátkým výslechem obvykle jedné osoby, zpravidla ženy. Pokud tato „vyzná“ například na vojáka či nepoddaného člověka, výslech končí a o případu se více nedozvídáme. Typickým rysem takového vyšetřování je výslechový protokol, který je stručný a jde přímo k meritu věci, tj. příliš se nezaobírá okolnostmi. Zde se o spáchaném zločinu dozvíme přímo z výslechu, jeho následky jsou nám však utajeny.

V poslední skupině je možné rozeznat dva způsoby řešení trestného činu, který bývá závažnějšího charakteru. V situaci, kdy se skutek začne vyšetřovat oficiální cestou, provede se výslech podezřelého a úředník dojde k závěru, že je věc potřeba předat dále, nastávají dvě varianty: buď o osudu obviněného rozhodne držitel panství, nebo je věc postoupena k právu některého z měst. Je třeba se v tomto směru omezit na konstatování,

---

²²⁶ Fondy AM Nové Strašecí a AM Unhošť jsou deponovány v SOkA Rakovník, přičemž ani jeden není uspořádaný a tudíž jsou nepřístupné. Z této příčiny není možné podložit výzkum prameny z těchto fondů.

²²⁷ Srov. KLABOUCH, J. *Staré české...*, s. 153.

²²⁸ Lze odůvodněně předpokládat, že další agenda v těchto případech ani nevznikala.

že některé případy křivoklátských poddaných rozhodoval přímo hrabě z Valdštejna a jiné byly rozhodovány v Novém Strašecím či v Unhošti, jakým způsobem bylo rozhodnuto o tom, kdo případ bude řešit, je však třeba se nadále zabývat. U těchto případů máme k dispozici výslechy a obvykle se dozvídáme i o případném trestu pro pachatele.

Že je nesnadné určit strukturu a stav, v jakém se nacházelo (nejen) křivoklátské soudnictví za správy Valdštejnů, případně Fürstenberků, dobře dokresluje věta Jiřího Klaboucha „[a] kolik bylo panství a pánů, tolik bylo i různých soudních režimů nad poddanými“.²²⁹

***

Představené křivoklátské příběhy otevírají řadu fenoménů, skrze které je možné vnímat raně novověkou společnost a její běh. Ať už je to vnímání času představené především na příběhu vilného kostelníka a jeho syna, vymezení mlynářů jako skupiny náchylné k sexuální deviaci či poznání toho, co znamenal slib, vždy se dostáváme krůček po krůčku k lepšímu porozumění raně novověkého venkova.

Po provedené analýze se můžeme ještě na chvíli zastavit a otevřít téma cti a trestu za mimomanželské počety. Církevní matriky zaznamenávají stovky a snad i tisíce dětí „pošlých z levého boku“, které měly za matku „kurvu“. Lze snad uvažovat, že by všechny tyto ženy byly za své jednání potrestány? Vždyť jen pro rok 1726 zaznamenal mutějovický farář deset narozených nemanželských dětí na faře spravující *devět vsí*,²³⁰ a to nejsou započítány ty, které se narodily dříve, než devět měsíců po svatbě. Ne, rozhodně nebyly potrestány všechny. *Nemohly být.*

Pochopitelně se mohu mýlit a nějaký trest pro dívky vždy přišel, avšak v námi nepostižitelné formě. V tomto případě by ovšem bylo žádoucí se znovu zamyslet nad tím, co znamenala čest pro raně novověkého člověka.²³¹ Jaký by to muselo mít dopad na vesnickou společnost, když by co rok přišla nejméně jedna dívka o svou čest jen skrze

---

²²⁹ KLABOUC, J. *Staré české...*, s. 146.

²³⁰ Mutějovice 02, matrika N, fol. 157r–158r.

²³¹ SROV. DŮLMEN, van Richard. *Kultura a každodenní život v raném novověku*, s. 189n, dále DIBELKA, J. *Obranné strategie...*, s. 80. Srov. ČECHURA, J. *Kriminalita...*, s. 46n, dále BŮŽEK, V., *Společnost...*, s. 446n.

prohřešky sexuálního rázu? Například v Mutějovicích, vsi o třech desítkách stavení,²³² se v letech 1722–1727 narodilo tamním děvečkám celkem 10 nemanželských dětí.²³³ Jaký dopad to mohlo mít na ně a potažmo na jejich rodiny ve vztazích venkovské společnosti? Dovolím si tvrdit, že nevelký. Přišla-li by během několika málo let o čest hned desítka dívek jen skrze skutky sexuálního rázu, byla by celá ves za chvíli nepočetná.²³⁴ Toto téma zůstane i nadále otevřené.

---

²³² NA v Praze, Tereziánský katastr, inv. č. 2597, nefoliováno.

²³³ Mutějovice 02, matirka N, fol. 155r–158v.

²³⁴ Započítáme-li do toho nepočetná povolání, muže, kteří se smilných skutků dopustili, zloděje a další kriminálníky, vyšli by nám jistě desítky a desítky lidí na cti snížených.

4. Závěr

Ke zpracování předložené práce bylo využito množství archivních pramenů. V první řadě se jedná o výslechové protokoly, jež tvoří základ práce. Tento pramen byl doplněn dalšími archiváliemi, mezi nimiž našly své místo především dekrety vydané vrchností, vztahující se k jednotlivým případům. Dále to byla korespondence orgánů správy panství, církevní matriky, pozemkové knihy, soupisy poddaných, rurální extrakty a další. Vzhledem k množství a roztržitosti materiálů, bylo třeba projít prameny pocházející z celkem šesti archivů, jmenovitě se jedná o Státní oblastní archiv v Praze, v Třeboni a v Plzni, Státní okresní archiv v Rakovníku, dále Národní archiv a konečně Archiv Národního muzea.

Poznatky nabyté skrze archivní materiál byly doplněny literaturou vážící se nejen k tématu sexuálních deliktů, nýbrž i k tématu každodennosti či života na venkově. Rovněž byly použity některé publikace s obsahem zaměřeným na metodologii.

Při přístupu k tématu se osvědčila metoda zmenšení měřítka na úroveň jednoho panství a jednotlivých případů ve vymezeném časovém horizontu. Za účelem poznání každodennosti bylo nutno přistupovat k materiálu mikrohistorickým prizmatem, tedy detailně zkoumat jednotlivé prameny týkající se konkrétních aktérů. Díky tomu se podařilo nashromáždit značné množství pramenů a získat tolik potřebný kontext pro pochopení zkoumaného materiálu. Právě kontext je pak to, díky čemu je možné dosáhnout relevantních zjištění.

Je však třeba upozornit na úskalí spojené s analýzou sebraných materiálů – nelze přeceňovat význam pramene, jakkoli jedinečného, jen proto, že se zachoval a byl badatelem nalezen. Dlouho hledaný poznatek může mít ve skutečnosti mnohem nižší vypovídající hodnotu, která ne vždy odpovídá námaze strávené s jeho hledáním.

Rovněž se potvrdilo, že k tématu každodennosti nelze přistupovat výhradně či většinou pomocí různých statistik a propočtů. Zjištění učiněná těmito přístupy lze snad v některých případech použít, nicméně neměla by tvořit podstatnou část mikrohistorických studií, neboť pak se z nich vytrácí to nejdůležitější – živý člověk. Nelze si nevšimnout, že mnozí z aktérů sexuálních deliktů svým chováním nezapadají do takto vytvořených statistik

Jedním příkladem za všechny může být velízský kostelník Jiřík Mencl, který ve věku šedesáti let pojal za manželku o čtyřicet let mladší ženu a přivedl s ní na svět hned několik

dětí. Takové případy však nelze vnímat jako abnormality, které je třeba vynechat ze studia, neboť nejsou dostatečně reprezentativní, většinové či normální. Tyto případy jasně ukazují hloubku každodennosti a jsou jejím jasným a přímým dokladem, přičemž poskytují prostor pro její studium.

Díky detailnímu rozboru více než stovky sexuálních deliktů bylo možno v komparaci s dalšími primárními prameny studovat hlavní aspekty každodenního života křivoklátských poddaných kolem roku 1700. K hlavním zjištěním patří předně odlišné vnímání času, kdy poddaní v převážné většině určovali čas pomocí církevních svátků. Rozdílné vnímání běhu času bylo rovněž patrné při odhadu vlastního věku, který zpravidla nebyli vyslýchaní schopni přesně určit, případně jej vůbec neznali.

Dalším jevem, na který se práce soustředí, jsou okolnosti, za kterých docházelo k sexuálním deliktům. Z provedené analýzy vyplývá, že v naprosté většině případů byl dán mužem slib, že ženu pojme za manželku, přičemž následně došlo ke styku. Specifickou skupinou jsou v této oblasti mlynáři či mlynářští pacholci, kteří na rozdíl od ostatních povolání tyto sliby zpravidla nedávali, a přesto s nimi ženy dobrovolně souložily. Vysvětlení patrně tkví v postavení těchto mužů a jejich zámožnosti, i když přímé doklady pro to ve studovaných pramenech nejsou.

S otázkou dobrovolného pohlavního styku mimo manželství též souvisí otázka cti. Studium svateb zapsaných v matričních knihách bylo zjištěno, že sexuální delikventi zde byli psáni jako nepočetní, respektive nebyli psáni jako početní lidé, jak tomu bylo v ostatních případech. Tato skutečnost má nejméně dvojí rozměr – jednak ten, že i několik let starý sexuální delikt byl okolím stále vnímán, jednak ten, že formule zapisované do církevních matrik nemusely vždy plnit roli prázdných floskulí, jak by se z jejich monotónního znění mohlo zdát. V tomto ohledu spatřuji prostor pro další výzkum.

Rovněž nelze přehlédnout, že v případech, kdy dvojice žádala o povolení ke sňatku, hrálo roli hospodářské zabezpečení dané dvojice. Vyslýchající úředníci poddaným zdůrazňovali, že dvojice musí být schopna se sama uživit. Každý případ žádosti o povolení k svatbě tak byl jednotlivě posuzován mimo jiné s přihlédnutím k majetkové stránce té které dvojice. V obdobném duchu se pak nese i skutečnost, že i o trestech pro delikventy bylo rozhodováno individuálně, v čemž lze spatřovat paternalistické rysy vrchnosti.

Při srovnání výsledků dosažených v této studii se závěry podobných výzkumů provedených na jiných lokalitách zjišťujeme jistý nesoulad. Kupříkladu již zběžným pohledem na křivoklátské sexuální přestupky odhalíme, že se zde nenachází žádný případ prostituce.²³⁵ Zatímco Dülmen dochází k tomu, že prostituce tvořila hlavní část přestupků klasifikovaných jako smilstvo,²³⁶ mezi křivoklátskými lesy takový nenajdeme. Rovněž konstatování, že ženy byly trestány přísněji,²³⁷ nepadne u nás na úrodnou půdu. Z tohoto příkladu je patrné, že nelze *a priori* přejímat poznatky platné pro jiné oblasti, tím spíše pro oblast cizích zemí.

Tato sonda do dějin každodennosti na Křivoklátsku představuje některé hlavní trendy, které ve spojení se sexuálními delikty bylo možné na tomto středočeském panství postihnout. Spíše než jejich plný výčet však otevírá možnost ke studiu dalších způsobů chování, k nimž se křivoklátská smilníci a další pachatelé uchýlovali. Způsob, kterým lze prohloubit poznatky v této oblasti, nespočívá pouze v rozšíření časového období, po které je možno sledovat vývoj sexuálních deliktů, nýbrž i v rozšíření tématu horizontálním směrem. Díky tomu, že se zachovaly výslechové protokoly pro další přestupky, především pak pro čarodějnictví, je možné hlouběji proniknout nejen do soudní praxe, ale především do běžného života křivoklátských poddaných.

---

²³⁵ V tomto ohledu jde o způsob vnímání prostituce. Žádná z dívek nebyla z tohoto činu obviněna, ale to neznamená, že něco od svého souložníka nedostala. Tento rys chování se vyskytuje výjimečně.

²³⁶ DÜLMEN, van R., *Kultura...*, s. 258.

²³⁷ Tamtéž, s. 257.

5. Seznam pramenů a literatury

5.1. Nevydané prameny

Státní oblastní archiv Praha

Fond Velkostatek Křivoklát, oddělení „Starý a nový archiv“

- Spisový materiál

Inv. č. 307, sig. A 229. Spisy ke kupní smlouvě křivoklátského panství, r. 1685.

Inv. č. 316, sig. A 253. Kupní smlouva na panství Křivoklát mezi císařem Leopoldem I. a Arnoštem Josefem z Valdštejna, r. 1685.

Inv. č. 317, sig. A 254. Kupní smlouva na statek Nižbor mezi J. A. Schwarzenbergem a Arnoštem J. z Valdštejna, r. 1685.

Inv. č. 320, sig. A 258. Smlouva o zrušení práva zpětné koupě na panství Křivoklát mezi císařem Karlem VI. a Marií A. Fürstenbergovou, r. 1734.

Inv. č. 730, sig. H 31. Křivoklát–panství, výkazy hospodářského stavu, zaměstnanců, řemeslníků, železáren a soupis poddaných, r. 1650,²³⁸ 1789–1818.

Inv. č. 731, sig. H 32. Kniha dekretů pro panství, r. 1722–1726.

Inv. č. 733, sig. H 37. Kopiaře protokolů různých nařízení, r. 1727–1731.

Inv. č. 805, sig. H 137 – H 138. Rakovník, krajský úřad – různá korespondence ve věcech soudních, soupisu obyvatel, v záležitostech hospodářských a vojenských, provádění sekvestrace, r. 1686–1776.

Inv. č. 812, sig. H 153 – H 158. Knihy krajských patentů došlých na panství Křivoklát, r. 1701–1732.

---

²³⁸ Ve skutečnosti se jedná o fragment soupisu poddaných z roku 1659, který navazuje na řadu třeboňských soupisů. Srov. tento soupis s soupisy uloženými v SOA Třeboň.

Inv. č. 815, sig. H 165 – H 172. Nové Strašecí, ochranné město – korespondence magistrátu aj., r. 1688–1769.

Inv. č. 894, sig. I 21. Spisy o lovu císařovny Alžběty, r. 1721.

Inv. č. 1384, sig. S 2. Žádosti a spisy o přijetí a propuštění z poddanství, r. 1666–1684, 1709–1776.

Inv. č. 1414, sig. S 33. Krušovice – poddanské fassé, r. 1713.

Inv. č. 1735, sig. 581 G. Soupis měst, obcí a pozemků na Křivoklátsku pro berní účely, rolární extrakt, soupis obcí a poddaných pro porovnání v letech 1631 a 1637, revizitace usedlostí, r. 1631–1637, 1676–1757.

Inv. č. 1898, sig. 1420 G. Seznam hejtmanů a purkrabí na panství, r. 1729.

Inv. č. 3201, sig. 5056 H. Nové Strašecí – korespondence s panstvím, r. 1687–1727.

Inv. č. 3785, sig. 619 S. Procesy pro vraždy novorozeňat a jiné zločiny, r. 1696–1740.

Inv. č. 3787, sig. 621 S. Procesy pro cizoložství, r. 1688–1752.

Inv. č. 3808, sig. 659 S. Nové Strašecí – obecní účty, r. 1713–1734.

Inv. č. 3826, sig. 1020 S. Vyšetřování poddaných pro různé přečiny, r. 1692–1731.

Inv. č. 4094, mapa číslo 12. *Berounský kraj: přehledná mapa*. 2 čes. míle = 297 mm. 1750, 1 mapa. rkp., kolor., 111×131 (role).

Inv. č. 4100, mapa číslo 18. *Rakovnický kraj: přehledná mapa*. 2 čes. míle = 174 mm. 1750, 1 mapa. rkp., kolor., 114×130 (role).

- Knihy

- panství Křivoklát

Pozemková kniha obcí. Inv. č. 1, sig. Kř. 1, r. 1530–1593.

Pozemková kniha obcí. Inv. č. 2, sig. Kř. 2, r. 1589–1616.

Pozemková kniha obcí. Inv. č. 3, sig. Kř. 3, r. 1601–1693.

Pozemková kniha obcí. Inv. č. 4, sig. Kř. 4, r. 1603–1693.

Pozemková kniha obcí. Inv. č. 5, sig. Kř. 5, r. 1580–1693.

Pozemková kniha obcí. Inv. č. 6, sig. Kř. 6, r. 1607–1693.

Pozemková kniha obcí. Inv. č. 7, sig. Kř. 7, r. 1681–1769.

Pozemková kniha obcí. Inv. č. 8, sig. Kř. 8, r. 1681–1769.

Pozemková kniha obcí. Inv. č. 9, sig. Kř. 9, r. 1689–1768.

Pozemková kniha obcí. Inv. č. 10, sig. Kř. 10, r. 1682–1769.

Pozemková kniha obcí. Inv. č. 11, sig. Kř. 11, r. 1666–1769.

Pozemková kniha obcí. Inv. č. 12, sig. Kř. 12, r. 1667–1769.

Pozemková kniha. Inv. č. 20, sig. Kř. 20, r. 1730–1850.

Kniha gruntovní. Inv. č. 97, sig. Zbiroh 1, r. 1662–1873.

Pozemková kniha. Inv. č. 2013, sig. 2094 G, r. 1602–1693.

- panství Krušovice

Pozemková kniha. Inv. č. 102, sig. Ra 45, r. 1734–1870.

- panství Nižbor

Kniha purkrechtní statku Nižbor. Inv. č. 153, sig. Kř. 84, r. 1709–1807.

Fond Sběrka matrik a průvodní listinný materiál, Středočeský kraj (1573-1951)

Sig. Beroun 16. O: 1687–1734.

Sig. Kněžves 01. N: 1676–1734, O: 1687–1734, Z: 1676–1734.

Sig. Mutějovice 01. N: 1676–1718, O: 1676–1725, Z: 1681–1719.

Sig. Mutějovice 02. N: 1718–1738, O: 1725–1744, Z: 1719–1756.

Sig. Nové Strašecí 02. N: 1695–1721, O: 1695–1721, Z: 1695–1721.

Sig. Nové Strašecí 03. N: 1721–1745, O: 1721–1745, Z: 1721–1744.

Sig. Rakovník 03. N: 1680–1751.

Sig. Rakovník 12. O: 1685–1785.

Sig. Zbečno 01. N: 1658–1714, O: 1658–1714, Z: 1664–1714.

Sig. Zbečno 02. N: 1715–1724, O: 1715–1724, Z: 1715–1724.

Sig. Žebrák 02. N: 1673–1729, O: 1665–1728, Z: 1673–1728.

Sig. Železná 01. N: 1664–1695, O: 1664–1695, Z: 1689–1695.

Sig. Železná 02. N: 1696–1749, O: 1696–1749, Z: 1696–1749.

Pomůcky

Patronátní úřad na Křivoklátě, 1684–1950. Inventář, zn. II 216/8

Rejstřík pozemkových knih uložených na pracovišti SOA Praha-Křivoklát,
1529–1890. Zn. II 267

Rodinný archiv Valdštejnů, 1166–1944. Inventář, I.–IV. díl.

Velkostatek Křivoklát, oddělení Starý a Nový archiv 1356–1929. Inventář,
zn. II 216/1

Národní archiv, 1. oddělení

Fond Apelační soud

Inv. č. 145. Kniha českých ortelů. 1693–1701.

Inv. č. 146. Kniha ortelů. 1702–1705.

Inv. č. 157. Kniha ortelů. 1725.

Inv. č. 160. Kniha ortelů. 1729–1731.

Inv. č. 165. Kniha ortelů. 1738.

Inv. č. 331. Hrdelní ortely. Rakovnicko, 1709.

Fond Tereziánský katastr

Inv. č. 2597. Křivoklát, panství (spisy).

Inv. č. 2611. Nižbor, statek (spisy).

Inv. č. 2612. Nové Strašecí, město (spisy).

Inv. č. 2712. Krušovice, panství (rust. fasse).

Inv. č. 2714. Křivoklát, panství (rust. fasse).

Inv. č. 2732. Nové Strašecí, město (měst. fasse).

Inv. č. 2739. Petrovice, statek (rust. fasse).

Inv. č. 2740. Petrovice, statek (rust. fasse).

Státní oblastní archiv Plzeň

Fond Sběrka matrik západních Čech 1531–1949

Sig. 2.B, Radnice (RO) 02. N: 1735–1763, O: 1721–1744, Z: 1726–1744.

Sig. 1.B, Klatovy 02. N: 1648–1705.

Státní oblastní archiv Třeboň

Fond Schwarzenberská ústřední kancelář Hluboká nad Vltavou, 1525–1940

- Soupisy poddaných

Inv. č. 1–18, sig. II 5AU No 2.: 1645, 1660–1675, 1679.

- Soupisy pro lokality: Běleč, Branov, Bratronice, Broumy, Častonice, Čilá, Hlohovice, Hlohovičky, Horní Bezděkov, Hradiště, Hracholusky, Hředle, Hudlice, Hvozd, Chyňava, Kalubice, Kněževes, Krupá, Krušovice, Křivoklát, Lány, Lašovice, Lhota, Lišany, Lubná, Lužná, Malinová, Městečko, Milostín, Mutějovice, Nesuchyně, Nezabudice, Otročiněves, Panoší Újezd, Pavlíkov, Povlčín, Příčina, Pustověty, Račice, Roztoky, Ruda, Ryšín, Řevničov, Skryje, Stará Huť, Svatá, Sýkořice, Třtice, Týřovice, Újezd nad Zbečnem, Újezdec, Vašírov, Velká Buková, Zbečno.

Fond Velkostatek Mšec

- Soupisy poddaných

Inv. č. 15–32, sig. II 5AUs No 1.

- Soupisy pro lokality Bdín, Čelechovice, Dučice, Hořešovice, Hřešice, Hříškov, Kalivody, Kvílice, Lodenice, Milý, Mšec, Mšecké Žehrovice, Přerubnice, Srbeč.

Státní okresní archiv Rakovník

Fond Archiv města Rakovník

Inv. č. 78, kniha č. 63. Obnovené zřízení zemské; novela z roku 1640, rukopis.

Inv. č. 312, Instrukce rychtáře, 1676.

Archiv Národního muzea

Fond Topografická sbírka F

- Strašecí Nové - 15. 7. 1705

Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy

- Mapová sbírka

Signatura 265/46. PODOLSKÝ Z PODOLÍ, Šimon. *[Okolí Berouna]*. 1600, 1 mapa. 51×71.

Knihovna Národního muzea

- Oddělení rukopisů a starých tisků

Sig. V F 23. LIBERTIN, Jakub Tobiáš. *Rakovnické paměti 1425–1639* [rukopis]. Rakovník.

5.2. Vydané prameny

KALOUSEK, Josef. *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské: Z archivů domácích i cizích XXII **. Praha, 1905.

JOSEF I. *Geho Milosti Římského Cýsaře Vherského a Českého Krále ec. JOZEFFA Prwnjho. Arcy-Knjžete Rakauského ec. Pána nasseho Negmilostiwěgssýho. Nowé Práwo Vtrpné a Hrdelnj pro Králowstwj České Margabstwj Morawské a Knjžetcstwj Slezské. Wytisstěno w Praze: V Dědičůw Jana Karla Geřábka skrze Jana Adama Cecynkara Faktora, 1708. [4], 84, [2].*

(dostupné z: <http://eod.vkol.cz/ii630310/>)

KRISTIÁN Z KOLDÍNA, Pavel. *Práva Městská Králowstwij Czieského. Anno Domini MDLXXIX. [1579].* Staré Město Pražské: V Giříjho Melantrycha z Awentýna a M. Danyele Adama z Weleslawijna, 1579. [8], 452, [120] ff.

(dostupné z <http://eod.vkol.cz/ii32311/>)

5.3. Knihy

BUMBA, Jan. *České katastry od 11. do 21. století.* Praha: Grada, 2007, 190 s. ISBN 978-80-247-2318-1.

CECHNER, Antonín. *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu rakovnickém.* Praha: Archaeologická kommisse při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1911, 146 s. 1. díl.

ČECHURA, Jaroslav. *Kriminalita a každodennost v raném novověku: Jižní Čechy 1650-1770.* Praha: Argo, 2008, 366 s. ISBN 978-802-5700-495.

DIBELKA, Jaroslav. *Obranné strategie mužů a žen obviněných ze smilstva a cizoložství: Panství Třeboň na přelomu 17. a 18. století.* České Budějovice: Jihočeská Univerzita, 2012, 202 s. ISBN 978-80-7394-363-9.

DÜLMEN, Richard van. *Bezectní lidé: o katech, děvkách a mlynářích: nepočestnost a sociální izolace v raném novověku.* Překlad Josef Boček. Praha: Dokořán, 2003, 107 s. Bod. ISBN 80-865-6943-8.

DÜLMEN, Richard van. *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.–18. století): Dům a jeho lidé.* Praha: Argo, 1999, 338 s. ISBN 80-720-3116-3.

DÜLMEN, Richard van. *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.–18. století): Vesnice a město.* Praha: Argo, 2006, 358 s. ISBN 80-720-3812-5.

FRANCEK, Jindřich. *Zločin a trest v českých dějinách.* Praha: Rybka Publishers, Knižní klub, 1999, 463 s. ISBN 80-242-0087-2.

FRANCEK, Jindřich. *Zločin a trest: v Pardubicích 16.–18. století*. Ústí nad Orlicí: OFTIS, 2011, 248 s. ISBN 978-80-7405-720-3.

FRANCEK, Jindřich a Tomáš ŠIMEK. *Hrdelní soudnictví českých zemí: Soupis pramenů a literatury*. Zámorsk: Státní oblastní archiv, 1995, 188 s.

GRULICH, Josef. *Populační vývoj a životní cyklus venkovského obyvatelstva na jihu Čech v 16. až 18. století*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2008, 474 s. ISBN 978-80-7394-091-1.

KLABOUC, Jiří. *Staré české soudnictví: jak se dříve soudívalo*. Praha: ORBIS, 1967, 417 s.

KOČKA, Václav. *Dějiny Rakovníka*. 2. vyd. Rakovník: Agrosience ve spolupráci s Musejním spolkem královského města Rakovníka a okresu rakovnického a Muzeem T.G.M. Rakovník, 2009, 723 s. ISBN 978-80-85081-28-2.

KOSMAS. *Kronika Čechů*. Vyd. 8., (v této úpravě a v Argu 1.). Překlad Karel Hrdina, Marie Bláhová. Praha: Argo, 2011, 285 s. Memoria medii aevi, sv. 13. ISBN 978-802-5704-653.

LEVÝ, František. *Dějiny královského města Rakovníka*. 2. vyd. Rakovník: Agrosience ve spolupráci s Musejním spolkem královského města Rakovníka a okresu rakovnického a Muzeem T.G.M. Rakovník, 2010, 490 s. ISBN 978-80-85081-33-6.

MAUR, Eduard. *Základy historické demografie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978, 194 s.

MATLAS, Pavel. *Shovívavá vrchnost a neukáznění poddaní?: hranice trestní disciplinace poddaného obyvatelstva na panství Hluboká nad Vltavou v 17.–18. století*. Praha: Argo, 2011, 323 s., [26] s. obr. příl. Každodenní život. ISBN 978-802-5703-823.

MYŠKA, Milan a Aleš ZÁŘICKÝ. *Prameny k hospodářským a sociálním dějinám novověku 1*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2008, 235 s. ISBN 978-80-7368-585-0.

NOIRIEL, Gérard. *Úvod do sociohistorie*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2012, 146 s. ISBN 978-80-7419-061-2.

PEKAŘ, Josef. *České katastry 1654-1789: se zvláštním zřetelem k dějinám hospodářským a ústavním*. 2. vyd. Praha: Historický klub, 1932, 363 s.

PETRÁN, Josef a Lydie PETRÁŇOVÁ. *Dějiny hmotné kultury*. Praha: Vydavatelství Karolinum, 1995, 468 s. ISBN 80-718-4085-8.

PLACHT, Otto. *Lidnatost a společenská skladba českého státu v 16.-18. století*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1957, 366 s., 16 čb. fot. příl.

SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého: Díl 8., (Rakovnicko a Slánsko)*. Vyd. 3., v Argu 1. Ilustrace Adolf Liebscher, Karel Liebscher. V Praze: Argo, 1996, 307 s., [30] listů příloh. ISBN 80-857-9496-9.

TINKOVÁ, Daniela. *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*. Praha: Argo, 2004, 413 s. Každodenní život, sv. 19. ISBN 80-720-3565-7.

5.4. Články

CERMAN, Markus a Eduard MAUR. Proměny vesnických sociálních struktur v Čechách 1650-1750. *Český časopis historický*. 2000, roč. 98, č. 4, s. 737–774.

CIKHART, Roman. Minulost Táborska: Příloha Jihočeského sborníku historického. *Jihočeský sborník historický*. 1946, roč. 15, č. 1, s. 1–27.

ČECHURA, Jaroslav. "Do Moravy utekl, však on tam ale nezůstane": k živelné migraci z jižních Čech na Moravu (1700-1750). *Časopis Matice moravské*. 2013, roč. 132, č. 1, s. 43–81.

ČECHURA, Jaroslav. "Jakou jste měla známost s myslivcem? Skrze bílé šaty, které jsem jemu prala!": (hledání a interpretace třeboňských sexuálních deliktů). *Archivum Trebonense: sborník odborných prací z pramenů jihočeských archivů*. 2011, roč. 12, č. 1, s. 235-268.

- ČECHURA, Jaroslav. Antidisciplinování, či disciplinování zdola? Pasáček, zlodějíček, sexuální delikvent a aktivní člověk Tomáš Kabourek alias Studnička. *Acta Universitatis Carolinae: Historia Universitatis Carolinae Pragensis*. 2012, roč. 52, suppl. 1, s. 121-131.
- ČECHURA, Jaroslav. Jaroslav Dibelka: Obranné strategie mužů a žen obviněných ze smilstva a cizoložství. Panství Třeboň na přelomu 17. a 18. století. *Časopis Matice moravské*. 2013, roč. 132, č. 1, s. 209–215.
- ČECHURA, Jaroslav. Mikrohistorie - nová perspektiva dějepisectví konce tisíciletí?. *Dějiny a současnost: Kulturně historická revue*. 1994, roč. 16, č. 1, s. 2–5.
- ČECHURA, Jaroslav. Norma, knížecí reskripty kontra každodenní praxe a praktiky: mýtus a realita tzv. schwarzenberského zákazu sňatků. *Jihočeský sborník historický*. 2012, roč. 81, č. 1, s. 164-194.
- DIBELKA, Jaroslav. K novým možnostem studia trestněprávní problematiky. Obranné strategie mužů a žen obviněných ze smilstva na třeboňském panství (1650–1750). *Český časopis historický*. 2008, roč. 106, č. 1, s. 19–53.
- DVORSKÝ, František. Historické zprávy o kartografii české. *Historický sborník*. Praha: Otto, 1884, II., svazek IV., 321–331.
- FIALOVÁ, Ludmila. Vývoj obyvatelstva Prahy v letech 1650–1800 na základě matrik. *Historická demografie*. 2006, roč. 30, č. 1, s. 219-276.
- GRULICH, Josef. Zkoumání "maličností": Okolnosti vzniku a významu mikrohistorie. *Český časopis historický*. 2001, roč. 99, č. 3, s. 519–547.
- HIML, Pavel. Myšlení venkovských poddaných v raně novověkých jižních Čechách pohledem trestně právních pramenů. *Opera Historica*. 1995, roč. 4, č. 1, s. 153–194.
- HOMOLKA, Jaromír. Příspěvek k nářečí středočeskému. *Český lid*. 1912, XXI, s. 369–371.
- HORSKÝ, Jan. DIBELKA Jaroslav, Obranné strategie mužů a žen obviněných ze smilstva a cizoložství. Panství Třeboň na přelomu 17. a 18. století. *Český časopis historický*. 2014, roč. 112, č. 1, s. 123–127.

INDRA, Bořivoj. Stěhování archiválií z hradu Křivoklát. *Archivní čtvrtletník: Nezávislý čtvrtletník pro vnitřní potřebu archivní sítě ČR a členy České archivní společnosti*. 1995, roč. 6, č. 1, s. 25–28.

MATLAS, Pavel. Delikt smilstva a jeho postih na schwarzenberském panství Hluboká nad Vltavou (1666-1760). *Archivum Trebonense: sborník studií pracovníků Státního oblastního archivu v Třeboni*. 2007, s. 76–96.

MATLAS, Pavel. Dvojím metrem. Trestní praxe patrimoniální jurisdikce v raném novověku. *Opera Historica*. 2007, roč. 12, č. 1, s. 291–313.

MAUR, Eduard. K demografickým aspektům tzv. druhého nevolnictví. *Historická demografie*. 1983, roč. 8, s. 7–44.

MAUR, Eduard. Poddaní točnického panství v druhé polovině 17. století. *Sborník archivních prací*. 1964, roč. 14, č. 1, s. 57–87.

MAUR, Eduard. Poddaní točnického panství v druhé polovině 17. století. *Sborník archivních prací*. 1965, roč. 15, č. 1, s. 277–297.

MOČIČKOVÁ, Jitka. Zemský měřič Johann Glocksperger a jeho mapy krajů. *Historická geografie*. 2013, roč. 39, č. 1, s. 7–20.

MRÁZEK, Josef. Jazykový výklad místních jmen v rakovnickém okrese. *Věstník musejního spolku města Rakovníka a politického okresu rakovnického*. 1929, roč. 19, č. 1, s. 3–40.

PÁTEK, Ferdinand. Křivoklátské kaplani a faráři. *Věstník musejního spolku města Rakovníka a politického okresu rakovnického*. 1937, roč. 27, č. 1, s. 66–72.

PÁTEK, Ferdinand. Z pamětních knih fary křivoklátské. *Věstník musejního spolku města Rakovníka a politického okresu rakovnického*. 1929, roč. 19, č. 1, s. 76–78.

PELANT, Jan. Vyobrazení měst Plzně, Rokycan, Berouna a hradů Radyně, Žebráka, Točníka a Křivokláta na vedutách Mathiase Gerunga z roku 1536. *Západočeský historický sborník*. Plzeň: Státní oblastní archiv v Plzni, 2001, roč. 7, s. 107–174.

PETRÁŇ, Josef. Mikrohistorie aneb o nedějích. In: KLÁPŠTĚ, Jan et al. *Dějiny ve věku nejistot: sborník k příležitosti 70. narozenin Dušana Třeštíka*. Praha: Nakl. Lidové noviny, 2003, s. 201–208. ISBN 80-7106-647-8.

PINZOVÁ, Lenka. Mravnostní delikty v rámci manželství. Trestněprávní teorie a soudní praxe I. Cizoložství. *Kuděj: Časopis pro kulturní dějiny*. 2008, roč. 10, 1–2, s. 5–25.

ROUBÍK, František. Rukopisná mapa panství Křivoklátku z roku 1729. *Muzejní a vlastivědná práce*. 1966, roč. 74, č. 4, s. 8.

ŠTĚPÁNEK, Josef. Velkostatek Křivoklát a jeho archiv. *Sborník archivních prací*. 1975, roč. 25, č. 2, s. 297–338.

ŠVIPL, O. Zhouba Křivoklátku. *Vlastivědný sborník okresu rakovnického (s Křivoklátskem) a kralovického (s Manětínskem)*. 1935, roč. 5, č. 8, s. 99–100.

TINKOVÁ, Daniela. Předcházet či trestat? Problém infanticidia v osvěcenské společnosti. *Český časopis historický*. 2003, roč. 101, č. 1, s. 27–76.

TYWONIAK, Jiří. Nevolnické nepokoje na Křivoklátsku v roce 1680. *Časopis společnosti přátel starožitností*. 1962, roč. 70, č. 1, s. 5–8.

VELKOVÁ, Alice. Proměny venkovské společnosti v letech 1700–1850. *Český časopis historický*. 2007, roč. 105, č. 4, s. 809–857.

VOLF, Miloslav. Výsledky soupisu gruntovních knih v Středočeském kraji. *Sborník archivních prací*. 1966, roč. 16, č. 1, s. 50–127.

5.5. Metodika, příručky, slovníky, učebnice

ADAMOVIČ, Karolína a Ladislav SOUKUP. *Prameny k dějinám práva v českých zemích*. 2. upravené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, 362 s. ISBN 80-738-0271-6.

Akademický slovník cizích slov: [A-Ž]. Praha: Academia, 2001, 834 s. ISBN 80-200-0982-5.

BLÁHOVÁ, Marie, Miloslav MARTÍNEK, Pavel R. POKORNÝ a Milena HONZÍKOVÁ. *Historická chronologie*. Praha: Libri, 2001, 948 s. ISBN 80-7277-024-1.

ČAREK, Jiří a Stanislav VALÁŠEK. *Městské znaky v českých zemích*. Praha: Academia, 1985, 451, [146] s.

ČERVENÝ, Václav a Jarmila ČERVENÁ. *Berní rula: generální rejstřík ke všem svazkům (vydaným i dosud nevydaným) berní ruly z roku 1654 doplněný (tam, kde se nedochovaly) o soupis poddaných z roku 1651*. Praha: Libri, 2003, 1047 s. ISBN 80-7277-058-61.

MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přeprac. vyd. Praha: Linde, 2003, 673 s. ISBN 80-720-1433-1.

MAREČKOVÁ, Jitka. *České kraje v historickogeografických proměnách*. Praha, 2012. 179 s. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra pomocných věd historických a archivního studia. Vedoucí práce prof. PhDr. Eva Semotanová, DrSc. Oponent práce doc. PhDr. Ivana Ebelová, CSc.

OTTO, Jan. *Ottův slovník naučný: 19. díl, P - Pohoř*. Praha: Jan Otto, 1902, 1051 s.

PROFOUS, Antonín, Vladimír ŠMILAUER a Jan SVOBODA. *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1947–1960, 5 sv.

ŠTOVÍČEK, Ivan. *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti: příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.–20. století pro potřeby historiografie*. Praha: Archivní správa MV ČR, 2002, 117 s. ISBN 80-86466-00-0.

Citováno dle normy ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2 pomocí webu citace.com.

6. Přílohy

6.1. O přepisu výsledků

Předkládané přepisy výsledků jsou hlavním pramenem, ze kterého jsem při psaní bakalářské práce vycházel, a právě to je důvodem, proč je nyní poskytuji k nahlédnutí. Jejich transkripce umožní lepší odkazování na konkrétní pasáže textu, přičemž tyto budou uvedeny i v *kontextu* daného výsledku. Právě z důvodu lepší přehlednosti je ponecháno i původní označení výsledků, tedy písmeno N (v případě inv. č. 3787) a písmeno P (inv. č. 3785) a příslušné číslo případu tak, jak je zaznamenala správa panství. Číselná řada výsledků není kompletní, neboť se části spisů zřejmě nedochovaly (chybí zde výsledkové protokoly), a tyto tudíž nejsou přepsány a uvedeny.

V některých složkách, které byly souhrnně označeny jedním číslem, se reálně nalézalo více případů. Pro lepší orientaci jsem přistoupil k jejich rozlišení způsobem, kdy jsem každý případ označil číslem, pod nímž byl uložen a následně jsem k němu přidal písmeno v abecedním pořadí tak, jak byly výsledky ve složce poskládány (např. N1-a, N1-b). Takto vznikla číselná řada, která má občas mezeru a někdy naopak vícečetně zastoupeno některé číslo.

Veškeré výsledky pochází ze Státního oblastního archivu v Praze z fondu Velkostatek Křivoklát, oddělení „Starý a nový archiv“, kde jsou uloženy pod inventárním čísly 3785, signatura NA S619, celkem 78 folií se souhrnným názvem *Procesy pro vraždy novorozeňat a jiné zločiny*, a inv. č. 3787, signatura NA S621, celkem 267 folií ve třech částech pod pojmenováním *Procesy pro cizoložství*.

Při transkripci jsem postupoval dle metodologické příručky autorského kolektivu pod vedením Ivana Šťovíčka, *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti*. Výsledkové protokoly se však v některých ohledech liší od běžných pramenů novověku, tudíž bylo nutno přikročit k některým úpravám nad rámec příručky, a to předně proto, že není ambicí udělat edici těchto výsledků, nýbrž je předložit čtenáři ve srozumitelnější podobě.

Text byl upravován zejména v místech, kde to vyžadovala gramatická stránka věci, tedy například při psaní velkých písmen, kdy se v originálu často objevovaly majuskuly u přídavných jmen odvozených od místních názvů (např. „zámek Křivoklátský“). Rovněž bylo potřeba sjednotit podobu psaní při psaní písmen *y* a *i* tak, aby odpovídala soudobé pravopisné normě. Obdobně byly doplňovány spojovníky do slov, kde to dnešní pravidla vyžadují, jakkoli celá vazba nemusí být mluvnický v pořádku (např. „takyli“ bylo změněno na „taky-li“). Častým prohřeškem proti gramatice je užívání zájmen „mě“ a „mně“, kde jsou chybné tvary opravovány na pravopisně správné.

Velký problém nastal při úpravě interpunkčních znamének, především čárek. Ty jsou do textu doplňovány především tak, jak se vyskytují v původním textu. Nadto jsou přidávány do míst, kam logicky, dle smyslu vyjádření, patří. V tomto směru bylo velice obtížné udržet u všech více než sta případů jednotné pravidlo jejich doplňování. Pochopitelně, ne vždy jsou čárky a další interpunkční znaménka obsažená v původním textu v místech, kde by je moderní čeština užila; tyto byly ponechány v případech, kdy mají vlastnost měnit význam věty.

Vzhledem ke způsobu vedení výslechů, který se ve zkoumaném období mírně proměňoval, bylo nutno sjednotit jejich podobu. To se týká způsobů umístování textu na stránku a doplňování větných znamének. Standardně je stránka rozdělena na dva sloupce: v levém sloupci, povětšinou nadepsaném slovem *Interrogatoria*, je pokládán dotaz, v pravém pak, nazvaném heslem *Responsoria*, zpravidla následuje odpověď. Jednotlivé dvojice replik jsou číslovány, přičemž toto číslování odpovídá, v drtivé většině případů, i původně očíslovanému textu. V originále je na konci dotazu uveden otazník, a to i v případě, že věta nemá tázací charakter, ale vyjadřuje jiný typ věty, například rozkazovací (např. když vyslychající apeluje na pravdivost odpovědi, typicky slovy „vyznej v pravdě“). S tímto jevem bylo naloženo tak, že otazníkem je označena pouze ta část věty, která měla tázací charakter, a zbytek byl doplněn jako oznamovací věta.

Relativně běžným jevem je spojování dvou či více slov do jednoho, obzvláště často se toto spojování vyskytuje u předložek a slov, kterému tyto předcházejí. V těchto případech pak dochází i ke zkracování výsledného slova. K tomuto jevu přistupuji nejednotně, přičemž užitý způsob vždy záleží na typu daného spojení. V případech, kdy jsou spojena slova, jež sama o sobě dávají smysl, a z kontextu je zřejmé, že se nejedná o jedno slovo,

jsou jednoduše rozdělena na dvě, například tvar „*ktomu*“ je přepisován jako „*k tomu*“ (typicky problematické je slovo „*aneb*“, neboť to se dá rozdělit na slova „*a*“ a „*neb*“, a stejně tak má význam i nerozdělené). Jedná-li se o spojení slov, které ve výsledku nedává smysl, pak záleží na kontextu. Jednou z možností je rozdělení slov a doplnění chybějící části, tak jako například u spojení „*zZbečna*“, kdy je tento tvar upraven na sousloví „*ze Zbečna*“. Individuálně je pak přístupováno k dalším spojení, kde se hledí na zachování autentičnosti textu, proto jsou ponechána slova jako „*potomně*“ či „*jsemnou*“ ve svém *de facto* původním znění. Stejně tak je při transkripci přepsáno i protetické *v*.

V místech, kde se vyskytují cizojazyčné výrazy, v textu zpravidla latinské a německé, jsou tyto vyznačeny kurzívou. Výjimku tvoří slova často frekventovaná, jejichž význam je patrný a objevují se častěji, typicky „*examen*“ či „*actum*“ a další, která jsou obsažena v obecných formulích.

Ne zcela ojedinělým jevem je situace, kdy píšák z nějakého důvodu nenapsal slovo do textu a následně jej chtěl připsat: vynechal tedy místo pro pozdější doplnění. Toto bylo řešeno dvojnásobem, buď text vepsal drobným písmem nad řádek, a v tomto případě to v prepisech není nijak vyznačeno, nebo udělal zvláštní znaménko a opomenuté slovo či sousloví napsal mimo hlavní text. V těchto případech je to v prepisech poznamenáno v poznámce pod čarou. Obdobně často se pak setkáváme se situací, kdy se píšák přepsal, a tak dotyčná slova přeškrtl. I tato jsou zanesena, jsou-li k přečtení, do prepisů, neboť dávají nahlédnout k sémantické rozdílnosti, která by mohla zůstat opomenuta, což je patrné například ve výslechu N9. Přeškrtnutý text je vyznačen rovnou podélnou čarou jdoucí skrze slovo: ~~text~~. Nebyl-li k přečtení, pak není jeho existence v textu poznamenána.

Na konci některých výslechů jsou zaznamenány podpisy píšáků, svědků či dalších příslušných osob. Bez ohledu na jejich umístění v původním textu je zarovnávané k pravé straně, kde ostatně drtivá většina z nich je, a označují kurzívou.

Některé části textu jsou obtížně čitelné, vybledlé, rozpité, zašlé či jinak zdeformované. Tam, kde je text nečitelný, používám znak [!]. Pokud si zněním textu nejsem jistý, je za danou pasáží znamení [?], přičemž z kontextu je vždy jasné, o jakou pasáž se jedná, není tedy nikterak vyznačena. V případech, kdy se v textu vyskytuje známá zkratka, je chybějící část doplněna do hranatých závorek, například „*Act*“ je doplněno

na „Act[um]“. Vynechal-li písař místo v textu, kam zřejmě zamýšlel později informaci doplnit, ale nestalo se tak, jsou tato místa vyplněna prázdnými hranatými závorkami: [ ]. Toto vynechání nastává především u příjmení a věku vyslychané osoby. Písmena „NB“ označují přípisek písaře, typicky v situaci, kdy poznamenával věk vyslychané osoby a jsou zkratkou latinských slov *nota bene*, což je možno volně přeložit jako *povšimni si* či *nepřehlédni*.

Pokud je text podtržen, bývá to zpravidla proto, že se podtržení vyskytuje i v originále. Tohoto zvýraznění užívali písaři k poznačení těch odpovědí, které považovali za stěžejní. Rovněž se toto označení objevuje u konfrontací, přičemž zde je podtrhnuto jméno jednoho z vyslychaných. V tomto případě to má zřejmě být grafické odlišení výpovědi dvou osob tak, aby bylo zřejmé, kdo co říká. Je-li text podtrhnut pramenu navzdory, bývá to z důvodu, jenž je uveden v následující poznámce pod čarou.

Nastala-li situace, že bylo k dispozici dvojí vyhotovení téhož výslechu, držel jsem se toho, který byl úplnější. V některých případech bylo nutno doplnit slova tak, aby odpovídala pohlaví vyslychané osoby, neboť se několikrát v textu objevilo, že o sobě žena „mluvila“ v mužském rodě a naopak. Nízká četnost a předpoklad omylu na písařově straně byly důvody, proč jsem tento text bez poznačení převedl do správné formy.

6.2. Varianty zápisů obcí

Podoba psaného názvů obce se za poslední tři staletí měnila a hledala svou stálou formu. Zde pro lepší orientaci v prepisech uvádím ty vsi, jejichž název se v pramenech objevoval různě:

Křivoklát = Bürglitz; Pirglitz; Pürglitz; Hrádek

Budy = Baudy

Hlohovice = Lohovice; Velký Lohovice

Hlohovičky = Lohovičky

Hředle = Hředly

Hudlice = Udlice, Udlic

Chyňava = Chejňava

Kněževes = Kněžoves; Herrndorf

Krupá = Krupý

Krušovice = Krušejovice

Lány = Láhny

Lubná = Lubno

Městečko = Městec, Stadtl

Mšec = Kornhaus

Mutějovice = Matějovice, Muťovice

Nesuchyně = Nesuchyň

Nižbor = Nižburk, Nižburg

Nová Huť = Neuhütten

Nové Strašecí = Novostrašecí, Neu Straschitz

Otročiněves = Otročín

Panoší Újezd = Panoší Oujezd, Újezd, Velkej Oujezd

Pavlíkov = Pavlákov

Pustověty = Pustovědy

Řevníčov = Řenčov, Rentsch

Skryje = Skreje

Stradonice = Stradovnice

Třtice = Trstice

Týřovice = Tejšovice

Újezd nad Zbečnem = Oujezd nad Zbečnem

Újezdec = Oujezdec

Velká Buková = Buková

Zbečno = Bečno

6.3. Obrazová příloha

Pro ilustraci je v práci doplněno několik obrázků z fondů různých archivů. Jejich původ je vždy poznamenán v popisu obrázku. K reprodukci za účelem napsání bakalářské práci mám povolení od institucí vlastnících dotyčné archiválie.

6.4. Seznam příloh

Příloha 1-a.....	91
Příloha 1-b.....	92
Příloha 1-c.....	93
Příloha 2.....	94
Příloha 3.....	95
Příloha 4.....	96
Příloha 5.....	97
Příloha 6.....	98
Příloha 7.....	99

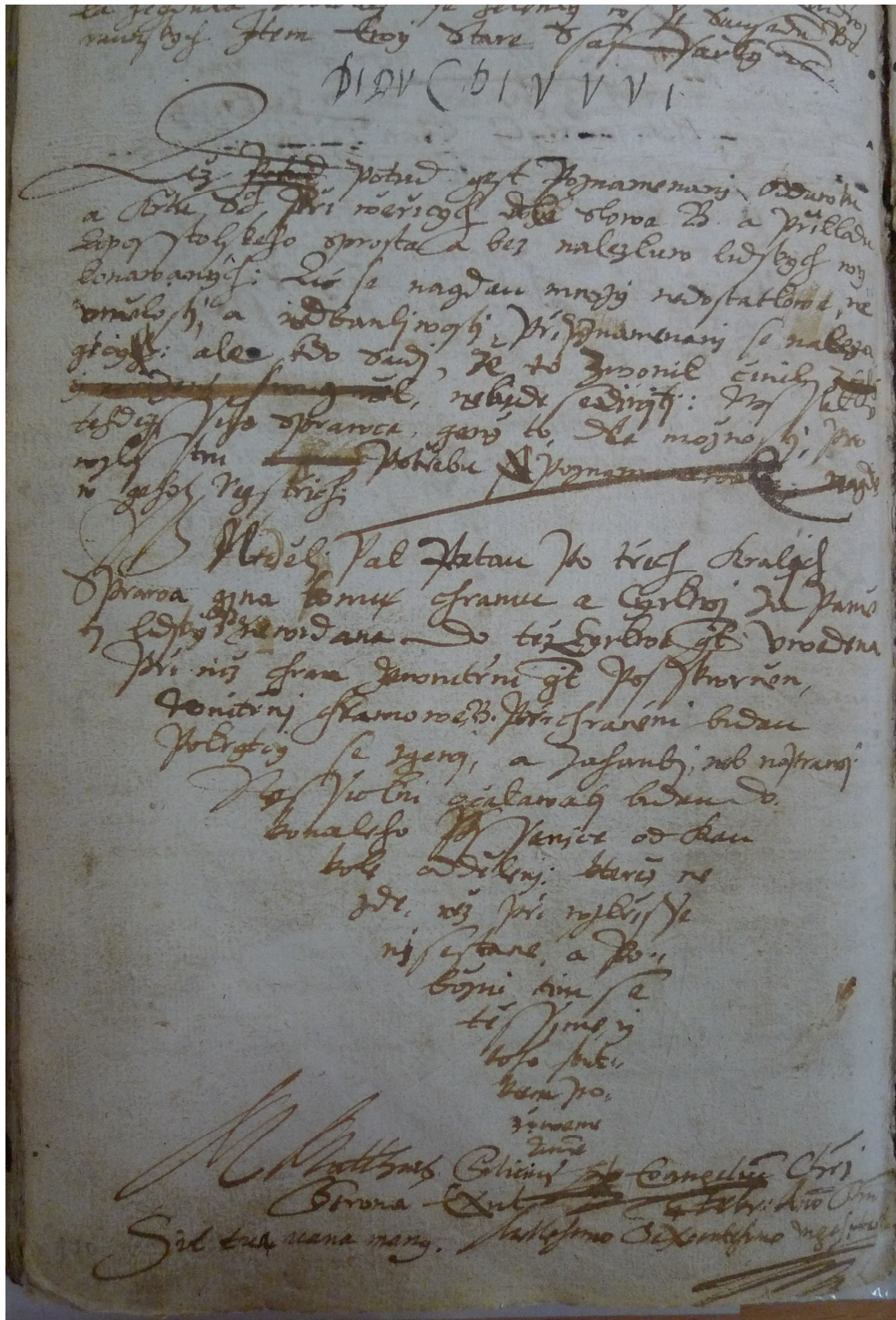

Příloha 1-c

Ukázka z výsledku N55.

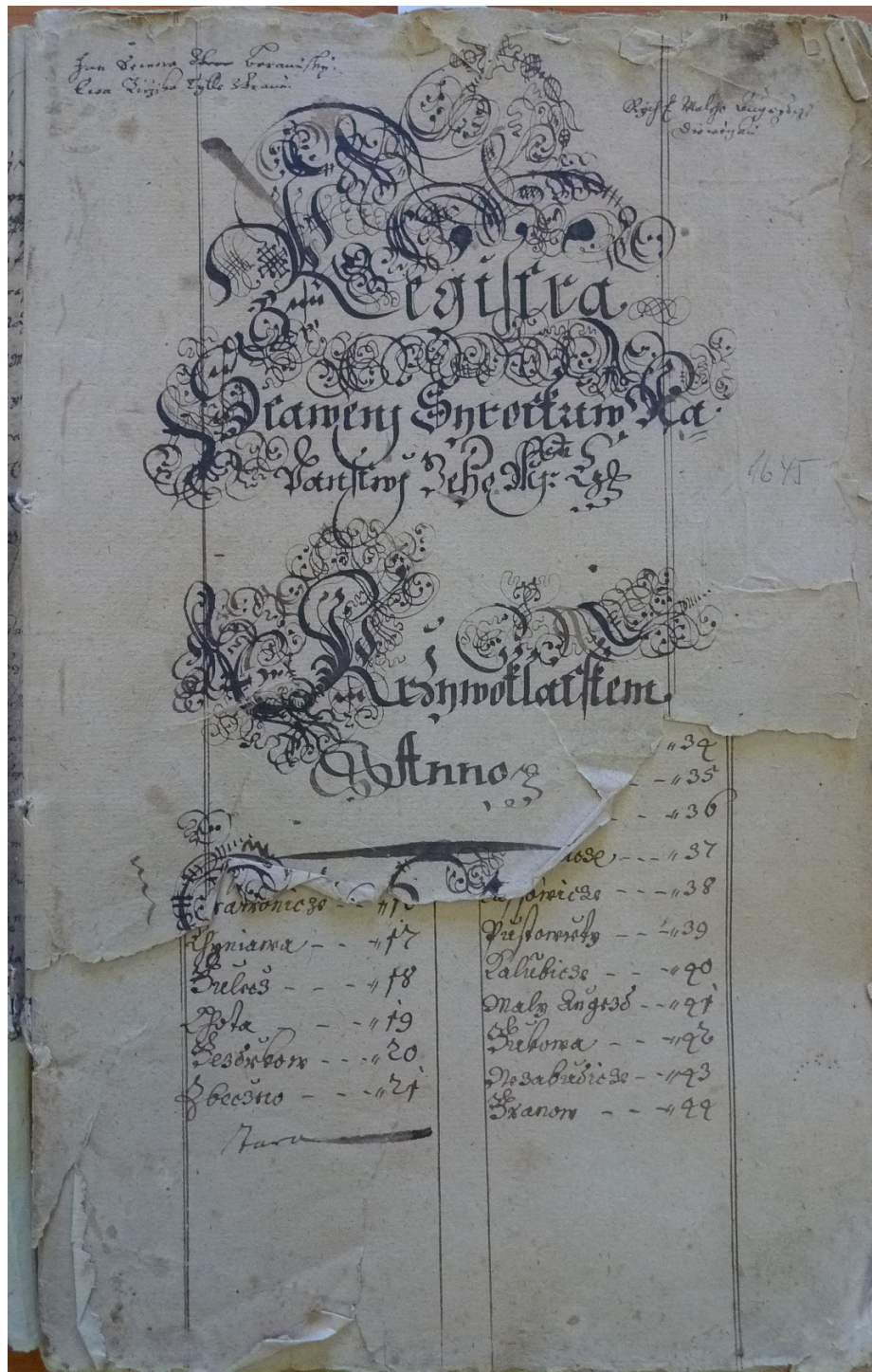
Příloha 2

Zápis, ve kterém se na počátku roku 1723 loučí protestantský farář se svými farníky.

SOA Praha, Sběrka matrik a průvodní listinný materiál, Středočeský kraj (1573-1951), sig. Beroun 01, fol. 144v.

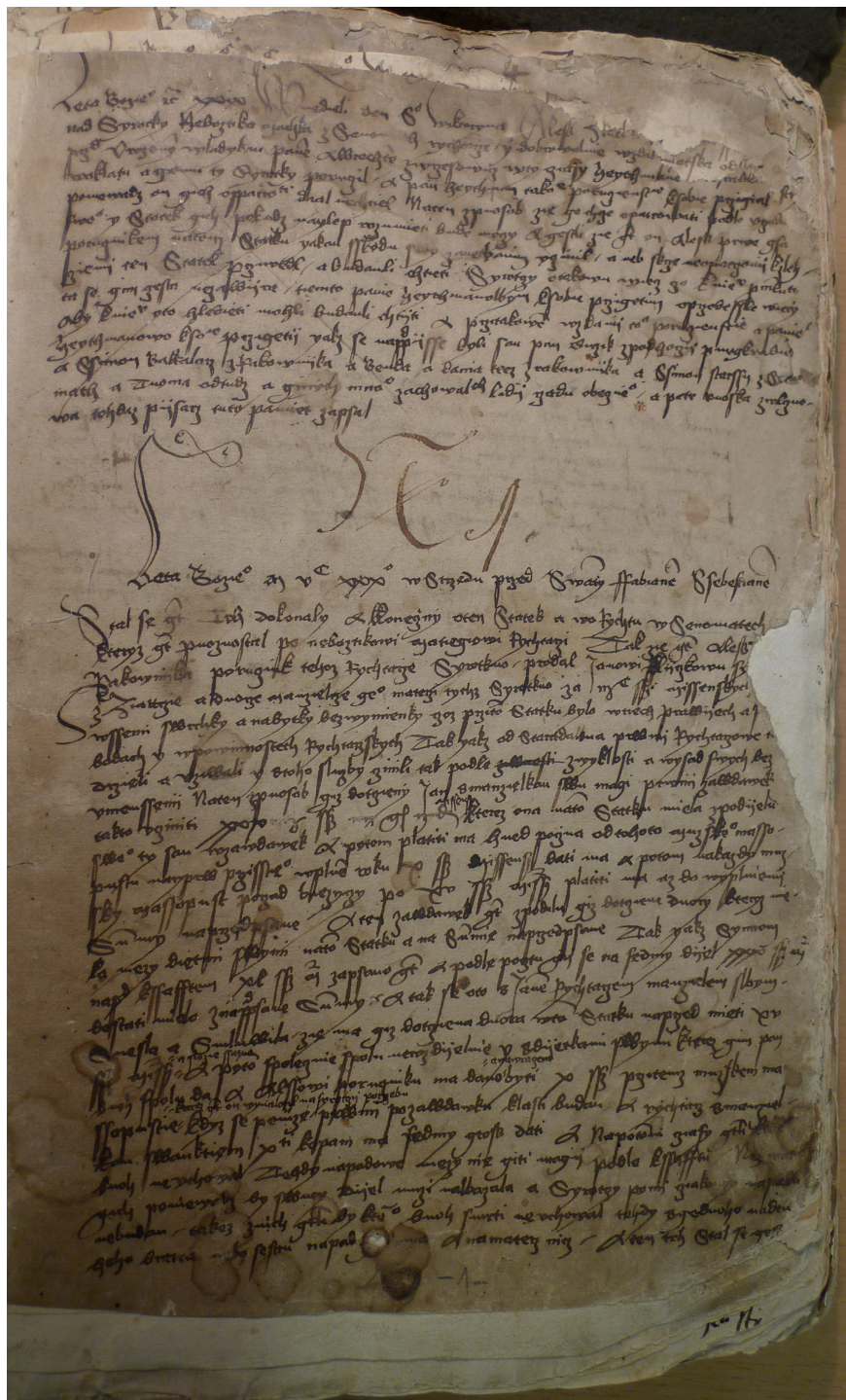
Příloha 3

Titulní strana soupisu poddaných z roku 1645.

SOA Třeboň, Schwarzenberská ústřední kancelář Hluboká nad Vltavou, 1525–1940, Soupisy poddaných, inv. č. 1, sig. II 5AU No2, 1645.

Příloha 4

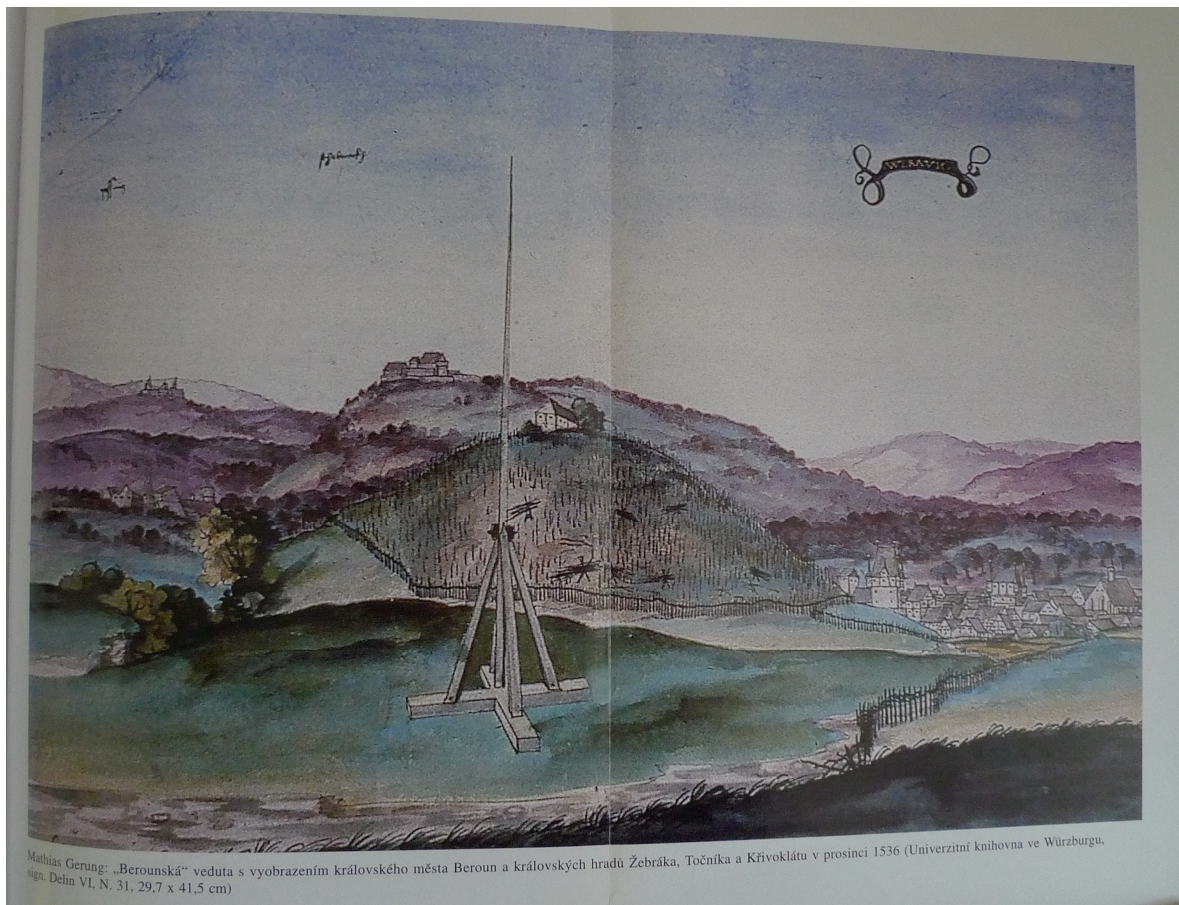

První strana nejstarší pozemkové knihy pro Křivoklátsko.

SOA Praha, Velkostatek Křivoklát, Oddělení Starý a Nový archiv, inv. č. 1, sig. Kř 1, pozemková kniha obcí 1530–1593.

Příloha 5

Nejstarší vyobrazení Křivoklátu.

PELANT, Jan. Vyobrazení měst Plzně, Rokycan, Berouna a hradů Radyně, Žebráka, Točníka a Křivoklátu na vedutách Mathiase Gerunga z roku 1536. *Západočeský historický sborník*. Plzeň: Státní oblastní archív v Plzni, 2001, roč. 7, s. 136.

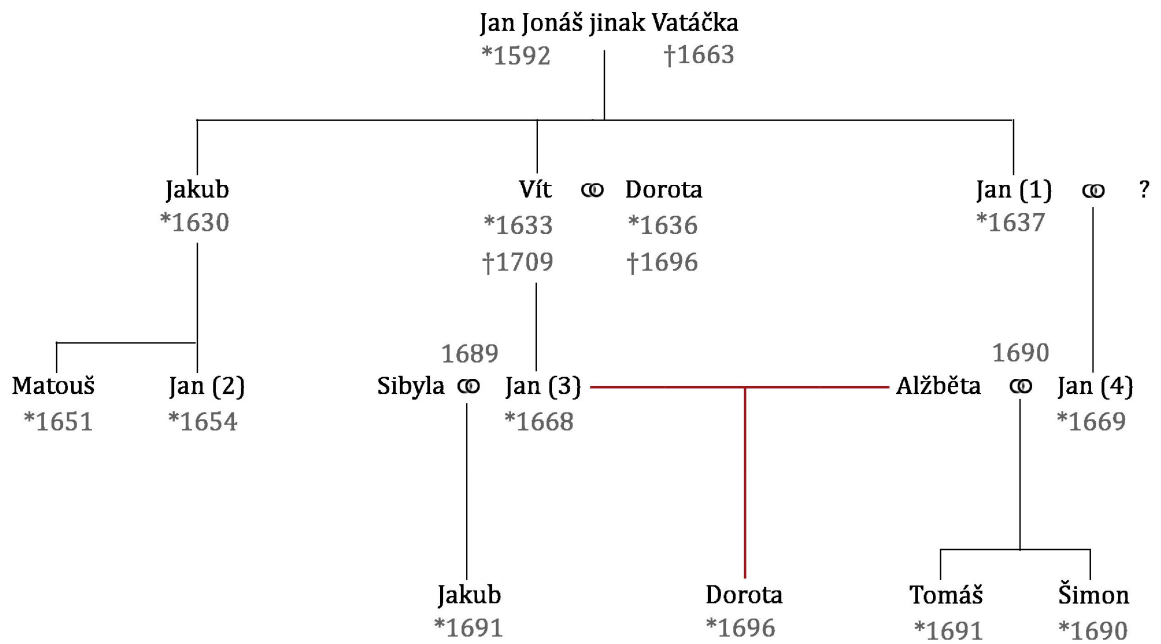
Příloha 6

Mapa Křivoklátska z roku 1600 zhotovená Šimonem Podolským z Podolí.

Přírodovědecká fakulta UK, Mapová sbírka, Signatura 265/46. PODOLSKÝ Z PODOLÍ, Šimon. [Okolí Berouna]. 1600, 1 mapa. 51×71.

Příloha 7

Rodokmen rodiny Jonášů jinak Vatačků, případ P2.

Sestavil Josef Vacek, graficky znázornil Martin Roček.